

ALEKSANDRA WERNER

TURYSTYKA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH

TURYSTYKA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI
W ŚWIELE BADAŃ WŁASNYCH

UNIwersytet Szczeciński
ROZPRAWY I STUDIA T. (MCCCXXXIII) 1259

Aleksandra Werner

**TURYSTYKA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI
W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH**

SZCZECIN 2022

Rada Wydawnicza

Barbara Braid, Anna Cedro, Urszula Chęcińska, Rafał Klóska, Maciej Kowalewski
Ewa Mazur-Wierzbicka, Jarosław Nadobnik, Grzegorz Wejman
Renata Ziemińska, Magdalena Ziolo
Andrzej Skrendo – przewodniczący Rady Wydawniczej
Elżbieta Zarzycka – dyrektor Wydawnictwa Naukowego

Recenzent

dr hab. Mariusz Sołtysik, prof. AWF

Redakcja językowa

Wojciech Markowski

Korekta

Ewelina Piotrowska

Redakcja techniczna i skład

Karolina Janiak

Projekt okładki

Raraku.pl

Projekt finansowany w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Regionalna Inicjatywa Doskonałości” w latach 2019–2022
nr projektu 001/RID/2018/19 kwota finansowania 10 684 000,00 zł

Wersja elektroniczna publikacji dostępna na licencji CC BY-SA 4.0

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2022

DOI 10.18276/978-83-7972-668-4

ISBN 978-83-7972-668-4 (online)

ISBN 978-83-7972-554-0 (print – data wydania 2022)

ISSN 0860-2751

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydanie I. Ark. wyd. 8,0. Ark. druk. 9,3. Format 170/240

SPIS TREŚCI

Wstęp		9
1. Wybrane aspekty teoretyczne niepełnosprawności		13
1.1. Niepełnosprawność – systematyka terminologii		13
1.2. Uprawnienia osób z niepełnosprawnościami		19
1.3. Wybrane organizacje, stowarzyszenia i fundacje działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami		24
2. Turystyka osób o specjalnych potrzebach w świetle literatury		33
2.1. Turyści z niepełnosprawnościami w społeczeństwie – idea turystyki dostępnej		33
2.2. Bariery uczestnictwa osób z niepełnosprawnościami w turystyce		38
2.3. Urządzenia i technologie wspomagające w zakresie niepełnosprawności w turystyce		45
3. Osoby z niepełnosprawnościami jako wybrana grupa docelowa dla sektora turystycznego w Szczecinie		51
3.1. Istota rozwoju turystyki w Szczecinie		51
3.2. Metodyka badań i źródła danych		55
3.3. Dostępność bazy materialnej turystyki dla osób z niepełnosprawnościami w Szczecinie – wybrane przykłady		60
4. Udogodnienia i ograniczenia w uprawianiu turystyki dla osób z niepełnosprawnościami w Szczecinie w świetle badań		69
4.1. Ocena wybranych elementów i działań z zakresu turystyki w kontekście potrzeb osób z niepełnosprawnościami		69

4.2. Udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością ruchową
w mieście Szczecinie | 84

4.3. Ograniczenia dla osób z niepełnosprawnością ruchową
w mieście Szczecin | 93

4.4. Propozycje działań zmierzających do maksymalizacji
udogodnień i zminimalizowania lub zlikwidowania
istniejących ograniczeń | 102

Zakończenie | 115

Aneks | 119

Bibliografia | 139

Spis tabel i rysunków | 145

Summary | 148

Pragnę serdecznie podziękować osobom, które przyczyniły się do powstania tej książki. Prof. dr hab. Grażynie Rosie oraz dr hab. prof. US Beacie Meyer dziękuję za zaangażowanie i okazane wsparcie podczas pisania książki, a także nieocenioną pomoc. Recenzentowi, dr. hab. prof. AWF Mariuszowi Sołtysikowi dziękuję za wnikliwe uwagi, które przyczyniły się do ulepszenia tekstu w wersji opublikowanej.

Serdeczne podziękowania składam mojej Mamie, bez wsparcia której nie miałabym możliwości kształcenia w Uniwersytecie Szczecińskim, w efekcie czego nie powstałaby ta książka.

Autorka

WSTĘP

Spośród blisko ośmiu miliardów ludzi ponad miliard doświadcza jakiegoś rodzaju niepełnosprawności. W Unii Europejskiej średnio co czwarty obywatel jest osobą z niepełnosprawnością. Tendencja ta będzie się nasilać ze względu na rosnący odsetek osób starszych w ogóle społeczeństwa. Od kilku lat zaobserwować można również wzrost podróży osób z niepełnosprawnościami wraz z ich opiekunami. Populacja osób z niepełnosprawnościami różni się od pozostałej części społeczeństwa szczególnie pod względem zmiennych związanych ze statusem społeczno-ekonomicznym.

Podjęmowanych jest wiele działań, które mając na celu zmniejszenie dyskryminacji osób z niepełnosprawnościami i rozszerzenie demokracji wycieczkowej, jednakże nadal jest to jedna z najbardziej wykluczonych grup społecznych. Państwa podejmują działania mające na celu rozwijanie i promowanie turystyki dostępnej. Tworzone są przepisy prawa, które regulują m.in. warunki techniczne budowania nowych obiektów w taki sposób, aby umożliwiły osobom z niepełnosprawnościami korzystanie z nich. Należy pamiętać, że z rozwiązań skierowanych do osób z dysfunkcjami korzystają również mieszkańcy danego regionu, m.in. seniorzy oraz rodziny z dziećmi. Niektóre kraje już od dawna cieszą się popularnością wśród turystów z dysfunkcjami i wykorzystują tę niszę rynkową. Spośród wszystkich państw członkowskich UE to Francja i Niemcy są głównymi rynkami dla turystyki dostępnej, zarówno w przypadku podróży krajowych, jak i wewnątrzunijnych.

W pracy przyjąłam tezę, że Szczecin nie jest miastem przyjaznym osobom z niepełnosprawnościami. Dodatkowo założyłam, że w mieście jest niski poziom rozwiązań technologicznych i urządzeń wspomagających osoby z niepełnosprawnościami, a bariery urbanistyczne i architektoniczne stanowią główne ograniczenia. W związku z tym głównym celem pracy było określenie poziomu przystosowania miasta Szczecina do obsługi turystów z niepełnosprawnościami oraz ukazanie wagi problematyki podróżowania

osób o szczególnych potrzebach. Celami dodatkowymi pracy było rozpoznanie:

- wielkości ruchu turystycznego oraz wydatków turystów z niepełnosprawnościami przeznaczanymi na wyjazdy turystyczne,
- dostępności programów i projektów realizowanych na terenie Szczecina z zakresu turystyki, które kierowane są do osób z niepełnosprawnościami,
- kluczowych elementów, których zmiana wpłynie pozytywnie na zwiększenie komfortu i bezpieczeństwa podróży osób z niepełnosprawnościami w Szczecinie,
- nastawienia mieszkańców Szczecina do turystów z niepełnosprawnościami,
- istnienia oferty turystycznej w Szczecinie kierowanej do osób z niepełnosprawnościami,

Pracę oparłam na następujących metodach i technikach badawczych: metodzie sondażowej, w której użyłam techniki ankietowej z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety; wywiadzie telefonicznym; metodzie eksperckiej; inwentaryzacji; analizie wyników badań wtórnych; krytycznej analizie literatury naukowej z zakresu turystyki osób z niepełnosprawnościami, ekonomiki turystyki i gospodarki turystycznej; metodach matematyczno-statystycznych oraz eksploracji Internetu. Na potrzeby pracy przeprowadziłam badania ankietowe wśród mieszkańców Szczecina i osób znających miasto, zebrałam grupę ekspertów, którzy nadali wagę poszczególnym czynnikom, przeprowadziłam badania w terenie z zakresu przystosowania obiektów noclegowych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz nawiązałam kontakt z Centrum Informacji Turystycznej w Szczecinie. Zakres czasowy pracy obejmuje lata 2020–2021. Podjęłam próbę wskazania uwarunkowań mogących wpływać na uzyskane wyniki badań.

Praca składa się z czterech rozdziałów, poprzedzającego je wstępu oraz wniosków końcowych. W pierwszym rozdziale poruszyłam zagadnienia związane z terminologią stosowaną przy omawianiu niepełnosprawności, klasyfikacjami niepełnosprawności, uprawnieniami, jakie przysługują osobom z niepełnosprawnościami, oraz zakresem działalności wybranych organizacji, stowarzyszeń i fundacji na ich rzecz. Drugi rozdział dotyczy aspektu turystycznego, w szczególności funkcji turystyki w odniesieniu do osób z niepełnosprawnościami i barier znajdujących się w otoczeniu, zawiera także przykłady zastosowania urządzeń i technologii dla osób z różnymi niepełnosprawnościami. Zagadnienia te wprowadzają w tematykę pracy dotyczącą udogodnień i ograniczeń. Trzeci rozdział poświęciłam

istocie rozwoju turystyki w Szczecinie, charakterystyce metodyki pracy i źródeł danych oraz szczegółowej analizie wybranych elementów bazy materialnej turystyki w mieście i jej dostosowania dla osób o specyficznych potrzebach. W czwartym rozdziale opisałam i zilustrowałam wyniki badań, na podstawie których dokonałam oceny przystosowania Szczecina do wymagań i potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową w kontekście udogodnień i istniejących ograniczeń. Podałam również przykłady dobrych praktyk stosowanych w wielu regionach na świecie, które można wprowadzić i wykorzystać w Szczecinie.

1. WYBRANE ASPEKTY TEORETYCZNE NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

1.1. NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ – SYSTEMATYKA TERMINOLOGII

Zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia¹ zdrowie definiuje się jako poczucie pełnej sprawności fizycznej, umysłowej i społecznej, a nie tylko brak choroby lub innych ułomności. Zdrowie określa się także jako zdolność do prowadzenia produktywnego życia społecznego i ekonomicznego oraz przypisuje mu wymiar duchowy. Zdrowie fizyczne związane jest z prawidłowym funkcjonowaniem układów i narządów, społeczne zaś – z umiejętnością utrzymywania prawidłowych relacji międzyludzkich. W przypadku zdrowia psychicznego wyodrębnia się zdrowie umysłowe i emocjonalne. Zdrowie umysłowe odpowiada za zdolność do jasnego i logicznego myślenia, a emocjonalne – za zdolność do rozpoznawania uczuć i wyrażania ich w odpowiedni sposób oraz zarządzania nimi (np. radzenie sobie ze stresem, lękiem i innymi napięciami). W ujęciu funkcjonalnym będzie to umiejętność pełnienia ról społecznych oraz realizacji zadań życiowych. Zdrowie można rozpatrywać także w ujęciu negatywnym jako brak choroby albo też jako brak świadomości własnego organizmu. Zaburzenia w funkcjonowaniu poszczególnych składowych w pojęciu zdrowia związane są z różnego rodzaju chorobami.

Choroba definiowana jest jako „dynamiczna reakcja ustroju na działanie czynnika (lub wielu czynników) chorobotwórczych, prowadząca do zaburzeń naturalnego współdziałania tkanek i narządów, a w następstwie do zaburzeń czynnościowych i zmian w funkcjonowaniu poszczególnych narządów

¹ Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia, Porozumienie zawarte przez Rządy reprezentowane na Międzynarodowej Konferencji Zdrowia i Protokół dotyczący Międzynarodowego Urzędu Higieny Publicznej, podpisane w Nowym Jorku dnia 22 lipca 1946 roku, Dz.U. z 1948 r., nr 61, poz. 477, ze zm.

i całego ustroju człowieka”². Choroba jest przeciwieństwem zdrowia, często bywa określana jako proces patologiczny, który zaburza działanie organizmu. Zwykle kojarzona jest ze stanem fizycznym człowieka, należy jednak pamiętać, że może odnosić się też do stanu psychicznego. Zjawisko choroby może być także wykreowane przez otoczenie społeczne względem człowieka, który został uznany za chorego i jest traktowany w sposób odmienny niż osoby postrzegane jako zdrowe. Ograniczenia bądź brak sprawności do realizacji czynności i zadań w sposób lub w zakresie uważanym za normalny dla człowieka określane są mianem niepełnosprawności. Wynikać mogą z uszkodzenia i upośledzenia funkcji organizmu³.

Definicja osób z niepełnosprawnościami została ujęta w *Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych*⁴. Zostały one zdefiniowane jako osoby, u których występują utrudnienia, ograniczenia lub uniemożliwienia funkcjonowania w życiu codziennym, nauce, pracy i pełnieniu ról społecznych zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi, trwale lub okresowo, spowodowane uszczerbkiem lub brakiem sprawności fizycznej, psychicznej i umysłowej. Osoby z niepełnosprawnościami mają prawo do samodzielnego, aktywnego i niezależnego życia oraz nie mogą być dyskryminowane ze względu na swoje upośledzenia. Zbliżona i obowiązująca w polskim prawodawstwie definicja zawarta została w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁵. Niepełnosprawność w tym akcie prawnym dotyczy trwałej lub czasowej niezdolności do pełnienia ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu, w szczególności powodującego niezdolność do pracy.

W innym aspekcie zostało przedstawione pojęcie osoby o szczególnych potrzebach w *Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami*, gdzie są to „osoby, które mają długotrwale nienaruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym,

² *Choroba*, Internetowa encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/choroba;3885838.html> (28.05.2022).

³ *Niepełnosprawność*, Internetowa encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/niepelnosprawnosc;3947453.html> (28.05.2022).

⁴ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1.08.1997 r. o Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych, M.P. z 1997, nr 50, poz. 475.

⁵ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. z 1997 r., nr 123, poz. 776, ze zm.

na zasadzie równości z innymi osobami”⁶. W podobny sposób zostały one zdefiniowane w ustawie o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami: „osoba, która ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne, albo ze względu na okoliczności, w których się znajduje, musi podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przezwycięzania bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami”⁷.

W ostatnich kilkudziesięciu latach zauważyć można zmianę w postrzeganiu niepełnosprawności. W zestawieniu definicji z lat 1997 i 2019 zauważalne jest przejście z modelu indywidualnego na model społeczny⁸. Przedmiotem definicji nie jest już uszczerbek, upośledzenie czy brak sprawności, ale podjęcie dodatkowych działań lub środków w celu pokonania przeszkód i ograniczeń w otoczeniu. Przyczyn niepełnosprawności nie dostrzega się w jednostce, ale wskazuje się na ograniczenia w środowisku oraz na bariery społeczne, ekonomiczne i fizyczne. Należy podkreślić, że w procesie starzenia się ludności występują także pewne dysfunkcje i zaburzenia prowadzące do braku pełnej sprawności. Dobrą praktyką jest używanie sformułowania „osoba z niepełnosprawnościami” lub „osoba o specjalnych potrzebach”⁹. Wyrażenia „osoba niepełnosprawna” lub „upośledzona” bądź „inwalida” mają pejoratywny wydźwięk.

⁶ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13.12.2006 r., Dz.U. z 2012 r., poz. 1169.

⁷ Ustawa z dnia 19.07.2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, Dz.U. z 2019 r., poz. 1696.

⁸ B. Gąciarz, *Model społeczny niepełnosprawności jako podstawa zmian w polityce społecznej*, w: *Polscy niepełnosprawni. Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, red. B. Gąciarz, S. Rudnicki, Wydawnictwo AGH, Kraków 2014, s. 18–20.

⁹ Pojęcia „osoba z niepełnosprawnością” oraz „osoba niepełnosprawna” nie są tożsame i nie powinno używać się ich zamiennie. Wyrażenie „osoba z niepełnosprawnością” wskazuje na społeczny charakter niepełnosprawności, „osoba niepełnosprawna” zaś na aspekt medyczny. W medycznym modelu niepełnosprawności osoba o specjalnych potrzebach jest traktowana jako problem oraz stwarza podstawy do jej społecznej degradacji. Powoduje także skupienie się na rozwiązaniach i lekarstwach, a nie na adaptacji i przystosowaniu istniejących elementów i struktur w celu umożliwienia integracji i dostępu do nich. Uwidacznia się w nim także negatywny obraz osoby z niepełnosprawnością jako jednostki, na którą wpływ ma tylko „choroba”, a nie identyfikuje się niepełnosprawności jako kwestii społecznej, politycznej, ekonomicznej czy środowiskowej. W społecznym modelu problemem jest to, jak społeczeństwo sobie poradzi z usuwaniem tych barier, nie stanowi go natomiast jednostka sama w sobie. Społeczny model niepełnosprawności ukazuje, że to społeczeństwo jest odpowiedzialne za usuwanie barier, z którymi borykają się osoby o specjalnych potrzebach. Bariery powinny być likwidowane, aby umożliwić osobie z niepełnosprawnością bycie równą wobec pozostałej części społeczeństwa, włączoną do niego oraz w nim cenioną.

W tabeli 1.1 przedstawiono różnorodne klasyfikacje niepełnosprawności według różnych autorów i organizacji. W polskim prawodawstwie ze względu na rodzaj niepełnosprawności wyróżnia się:

- stopień znaczny,
- stopień umiarkowany,
- stopień lekki.

Lekki stopień niepełnosprawności dotyczy osoby o naruszonej sprawności organizmu, u której powoduje to w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy w porównaniu z umiejętnościami zauważalnymi u osoby o podobnych kwalifikacjach zawodowych ze sprawnością psychiczną oraz fizyczną, lub posiadającą ograniczenia w wykonywaniu ról społecznych, które są wyrównywane przy korzystaniu z wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub techniczne.

Osoba ze stwierdzonym umiarkowanym stopniem niepełnosprawności ma naruszoną sprawność organizmu, jest zdolna jedynie do pracy w warunkach pracy chronionej lub wymaga czasowej bądź częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych albo jest całkowicie niezdolna do pracy.

Stopień znaczny odróżnia od umiarkowanego obowiązek stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji i pełnienia określonych ról społecznych. Należy zwrócić uwagę, że rodzaje niepełnosprawności nie dotyczą tylko jej fizycznego aspektu, ale także psychicznego i sensorycznego.

Tabela 1.1. Rodzaje klasyfikacji niepełnosprawności według różnych źródeł

Autor/organizacja/akt prawny/ portal internetowy	Rodzaje klasyfikacji niepełnosprawności
1	2
Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 1997 r., nr 123, poz. 776)	lekki stopień niepełnosprawności, umiarkowany stopień niepełnosprawności, znaczny stopień niepełnosprawności
Światowa Organizacja Zdrowia	niesprawność (zaburzenie na poziomie narządu), niepełnosprawność (zaburzenie na poziomie osoby), ograniczenie w pełnieniu funkcji społecznych (zaburzenie na poziomie interakcji z otoczeniem)

NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ – SYSTEMATYKA TERMINOLOGII

1	2
Unia Europejska w projekcie Helios II (1993–1996)	niepełnosprawność wzrokowa, niepełnosprawność słuchowa, niepełnosprawność ruchowa, umysłowe upośledzenie, zdrowie psychiczne, specyficzne medyczne uszkodzenia
M. Grzegorzewska	niewidomi i niedowidzący, głusi i niedosłyszający, głuchoniewidomi, upośledzeni umysłowo, przewlekłe chorzy, osoby z uszkodzeniem narządów ruchu, osoby z trudnościami w uczeniu się wskutek dysharmonii rozwoju, społecznie niedostosowani wskutek m.in. zaburzeń wyższych czynności nerwowych
T. Majewski	niepełnosprawność fizyczna (motoryczna, ruchowa, narządy wewnętrzne), niepełnosprawność psychiczna (upośledzenie umysłowe i intelektualne, zaburzenia psychiczne, osobowości oraz zachowania, epilepsja z zaburzeniami świadomości), niepełnosprawność sensoryczna (wzrokowa, słuchowa), niepełnosprawność złożona (uszkodzenie kilku narządów i ich czynności lub dodatkowo przewlekłe choroby)
T. Majewski	dzieci z niepełnosprawnością od urodzenia lub wczesnego dzieciństwa, osoby dorosłe, na skutek różnych chorób i wypadków, osoby w starszym wieku (seniorzy) na skutek procesu starzenia się

1	2
Portal internetowy niepełnosprawni.pl	choroby neurologiczne, niepełnosprawność ruchowa, niepełnosprawność intelektualna, choroby układu oddechowego i krążenia, niepełnosprawność narządu wzroku, niepełnosprawność słuchu i mowy, schorzenia metaboliczne, choroby układu moczowo-płciowego, choroby rzadkie/genetyczne, choroby psychiczne, nowotwory, otyłość

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *International classification of impairments, disabilities, and handicaps (ICIDH)*, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf?sequence=1 (24.08.2020); T. Gałkowski, *Wokół definicji pojęcia „osoba niepełnosprawna” – doświadczenia europejskie*, http://idn.org.pl/sonnszz/def_on.htm (16.07.2020); Z. Sękowska, *Wprowadzenie do pedagogiki specjalnej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej, Warszawa 1998, s. 27–28; T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*, Wydawnictwo Krajowa Izba Gospodarczo-Rehabilitacyjna, Warszawa 2007, s. 21–23; <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/203749> (16.07.2020).

Światowa Organizacja Zdrowia podczas kilkudziesięciu lat próbowała opracować jednorodny dla wszystkich państw dokument, który zawierałby informacje odnoszące się do niepełnosprawności, zarówno w aspekcie medycznym, jak i społecznym. W 2001 roku przyjęto ostateczną wersję nowej klasyfikacji: *Międzynarodową klasyfikację funkcjonowania, niepełnosprawności i zdrowia (ICF)*¹⁰. Jest to obszerna i wartościowa publikacja opracowana na użytek wielu dyscyplin i sektorów. Poruszane są w niej zagadnienia związane z różnymi aspektami zdrowia i powiązanych z nim stanów, wyników i wskaźników. Jako główny cel ICF podaje się ujednolicenie języka stosowanego do opisu zdrowia i jego stanów, w tym niepełnosprawności, aby usprawnić proces porozumiewania się użytkowników z różnych dziedzin i dyscyplin, np. pracowników naukowych, pracowników służby zdrowia, pracowników ubezpieczeń czy sądów. W Polsce została zatwierdzona w 2010 roku,

¹⁰ *International classification of functioning, disability and health (ICF)*, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42407/9241545429_pol.pdf?sequence=67&isAllowed=y, (24.08.2020).

ale dopiero w ostatnich latach zaobserwować można jej rzeczywiste wdrożenie i wykorzystanie, szczególnie przez firmy ubezpieczeniowe¹¹.

Przy omawianiu kwestii dotyczących niepełnosprawności warto zaznaczyć, że w Polsce funkcjonuje status osoby niepełnosprawnej¹². O niepełnosprawności orzekają miejskie bądź powiatowe oraz wojewódzkie zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności. Posiadanie orzeczenia o niepełnosprawności, o stopniu niepełnosprawności bądź o wskazaniach do ulg i uprawnień wymagane jest, aby uznać w aspekcie prawnym osobę za niepełnosprawną, by mogła korzystać z różnych form pomocy. Potwierdzeniem posiadania orzeczenia jest legitymacja osoby niepełnosprawnej.

1.2. UPRAWNIENIA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

W Polsce prawa, przywileje i obowiązki obywateli zostały uregulowane odpowiednimi przepisami prawnymi. Oprócz holistycznego podejścia wyszczególniono także różnorodne grupy, którym przypisano określone uprawnienia, np. wojskowi, policja, uczniowie i studenci, nauczyciele, seniorzy oraz osoby z niepełnosprawnościami. Jednym z podstawowych praw zawartych w Konstytucji RP¹³, dotyczących w szczególności osób z niepełnosprawnościami, jest prawo do równego traktowania i niedyskryminacji. Oznacza to, że nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny, a wszyscy powinni być traktowani na równi przez władze publiczne. Zdarza się jednak, że te zasady są łamane ze względu na istniejące bariery funkcjonalne w środowisku.

W 1997 roku została wydana przez Sejm RP *Karta Praw Osób Niepełnosprawnych*¹⁴. Zobligowano w niej Rząd RP do składania corocznych sprawozdań z podjętych działań, które mają na celu urealnienie praw osób z niepełnosprawnościami. W uchwale zdefiniowano określenie osoby niepełnosprawnej oraz wyszczególniono prawa osób niepełnosprawnych, które

¹¹ M. Szary, *Nowe standardy w opiniowaniu medycznym*, www.med4law.pl (24.08.2020).

¹² <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art,13,institucje-orzekajace-procedury-orzekania-tryb-i-zasady> (25.08.2020).

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2.04.1997, art. 32, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (3.10.2020).

¹⁴ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1.08.1997 – *Karta Praw Osób Niepełnosprawnych*, M.P. 1997, nr 50, poz. 475.

powstały przy wykorzystaniu krajowych oraz międzynarodowych aktów prawnych. Zgodnie z uchwałą osoby z niepełnosprawnością mają prawo do:

- dostępu do dóbr i usług, które umożliwią im całkowite uczestnictwo w życiu społecznym,
- dostępu do medycyny, np. leczenia i opieki medycznej, wczesnej diagnostyki, rehabilitacji i edukacji leczniczej, świadczeń zdrowotnych wynikających z rodzaju niepełnosprawności,
- dostępu do różnorodnej rehabilitacji, która ma na celu adaptację społeczną,
- uczestnictwa w zajęciach szkolnych razem ze swoimi w pełni sprawnymi rówieśnikami oraz do korzystania z edukacji indywidualnej bądź szkolenia specjalnego,
- konsultacji psychologicznej, pedagogicznej oraz innych form pomocy specjalistycznej, które pomagają w rozwoju, zdobyciu lub podniesieniu kwalifikacji zarówno zawodowych, jak i ogólnych,
- podjęcia pracy zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami, umiejętnościami oraz wykształceniem, a także do konsultacji z zakresu doradztwa zawodowego i pośrednictwa oraz do pracy w warunkach odpowiednich dla danej niepełnosprawności,
- odpowiedniego zabezpieczenia społecznego, które związane jest ze wzrostem kosztów z tytułu posiadanej niepełnosprawności oraz uwzględnienia ich w systemie podatkowym,
- bytowania w otoczeniu wolnym od barier funkcjonalnych,
- posiadania samorządnej reprezentacji swego środowiska oraz konsultowania z nim wszelkich projektów aktów prawnych dotyczących osób niepełnosprawnych,
- wszechstronnego udziału z życiem publicznym, społecznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz w turystyce i rekreacji zgodnie z potrzebami i zainteresowaniami.

Osoby ze szczególnymi potrzebami mają także inne przywileje, które są zawarte w różnych aktach prawnych. W tabeli 1.2 przedstawiono przykładowe uprawnienia osób z niepełnosprawnością wraz z podanym aktem prawnym, w którym można je odnaleźć¹⁵. W zakresie turystyki istotnymi kwestiami są ulgi w komunikacji, uprawnienia związane z aktywnością fizyczną i sportem, kulturą i sztuką oraz rehabilitacją. Podróżującym osobom nie w pełni sprawnym przysługują zniżki na środki transportu publicznego

¹⁵ <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,94,uprawnienia-osob-niepelnosprawnych> (3.10.2020).

takie jak autobus i pociąg oraz ulgowa opłata paszportowa przy wyrobieniu tego dokumentu. Osobom z dysfunkcjami poruszającym się samochodem przysługuje karta parkingowa, która uprawnia do parkowania w oznaczonych miejscach, a także zwalnia z opłat w strefach płatnego parkowania w wielu miastach w Polsce. Osoby o specjalnych potrzebach mogą starać się o stypendia sportowe na innych zasadach niż w pełni sprawni zawodnicy. Muzea państwowe zobligowane są do wprowadzania ulgowych biletów wstępu dla osób z niepełnosprawnością oraz ich opiekunów. Osoby z niepełnosprawnością mogą starać się o wyjazd na turnus rehabilitacyjny, który ma na celu poprawę zdrowia oraz mobilizuje do aktywności społecznej i samodzielnego funkcjonowania. Osoby ze szczególnymi potrzebami mają także prawo do posiadania psa asystującego. Należy pamiętać, że osoba wraz z psem ma prawo wstępu do obiektów użyteczności publicznej, w tym lokali gastronomicznych, obiektów noclegowych, sportowych i kulturalno-rozrywkowych oraz parków narodowych i rezerwatów przyrody.

Tabela 1.2. Uprawnienia osób z niepełnosprawnościami wynikające z innych aktów prawnych

Uprawnienia – kategoria	Nazwa aktu prawnego
Komunikacja	Ustawa z dnia 20 czerwca 1992 r. o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego (Dz.U. z 2012 r., poz. 1138, z późn. zm.)
Karta parkingowa	Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2012 r., poz. 1137, z późn. zm.)
Kultura fizyczna i sport	Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz.U. z 2016 r., poz. 176, z późn. zm.)
Kultura i sztuka	Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r., poz. 24, z późn. zm.), Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lipca 2017 r. w sprawie rodzajów dokumentów potwierdzających uprawnienia do ulgi w opłacie albo zwolnienia z opłaty za wstęp do muzeów państwowych (Dz.U. z 2017 r., poz. 1471, z późn. zm.)
Turnusy rehabilitacyjne	Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 1997 r., poz. 776, z późn. zm.), Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 listopada 2007 r. w sprawie turnusów rehabilitacyjnych (Dz.U. z 2007 r., poz. 1694, z późn. zm.)
Opłata paszportowa	Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz.U. z 2018 r., poz. 1919, z późn. zm.)
Pies asystujący	Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 1997 r., poz. 776, z późn. zm.)
Poczta	Ustawa z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe (Dz.U. z 2016 r., poz. 1113, z późn. zm.)
Telekomunikacja	Ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. z 2016 r., poz. 1489, z późn. zm.)
Radio i Telewizja	Ustawa z dnia 21 kwietnia 2005 r. o opłatach abonamentowych (Dz.U. z 2014 r., poz. 1204, z późn. zm.)
Podatki	Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2012 r., poz. 361, z późn. zm.)
Wybory	Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz.U. z 2011 r., nr 21, poz. 112, z późn. zm.)
Edukacja	Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2015 r., poz. 2156, z późn. zm.)
Szkolnictwo wyższe	Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2012 r., poz. 572, z późn. zm.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.niepelnospawni.gov.pl/p,94,uprawnienia-osob-niepelnospawnych> (3.10.2020).

Rozważając kwestie uprawnień, jakie przysługują osobom z niepełnościami, należy zastanowić się także nad aspektem dostępności. Dostępność powinna być rozumiana jako możliwość skorzystania z określonego dobra lub usługi, danego miejsca lub przestrzeni oraz informacji i procesu komunikacji. Ustawa o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami wyróżnia dostępność¹⁶:

- architektoniczną,
- informacyjno-komunikacyjną,
- cyfrową.

W działaniach powinno się uwzględniać potrzeby osób nie w pełni sprawnych oraz usuwać bariery i zapobiegać ich powstawaniu. Kwestie dostępności informacyjno-komunikacyjnej i architektonicznej reguluje ustawa o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami¹⁷, dostępność cyfrową zaś ustawa o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych¹⁸.

Dostępność architektoniczną rozumieć można jako całościowy proces wprowadzania zmian w danym budynku lub na określonym obszarze oraz jako pełen zbiór wszystkich elementów składających się na dane miejsce bądź przestrzeń. Elementy te wpływają w sposób bezpośredni na możliwość korzystania z miejsca lub przestrzeni.

Z dostępnością cyfrową związany jest zrozumiały, przejrzysty i czytelny układ strony głównej www lub aplikacji mobilnej oraz możliwość dostosowania treści internetowych do różnych potrzeb, np. włączenie kontrastu, powiększenie liter, możliwość obsługi za pomocą klawiatury, tłumaczenie na język migowy. Dostępność cyfrowa to także dostępne dokumenty tekstowe, które tworzone są zgodnie z obowiązującymi zasadami, jak np. wyrównanie tekstu do lewej strony oraz używanie krojów pisma bezszeryfowych, czyli o prostych końcówkach znaków. Wymagany podczas pisania prac dyplomowych w Uniwersytecie Szczecińskim Times New Roman jest pismem szeryfowym.

Przechodząc do tematu dostępności informacyjno-komunikacyjnej, zaznaczyć trzeba, że dotyczy ona sposobu komunikacji oraz przekazywania

¹⁶ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, Dz.U. z 2019 r., poz. 1696, ze zm.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych, Dz.U. z 2019 r., poz. 848, ze zm.

informacji i treści osobom o szczególnych potrzebach. Przykładowo osoba głucha przychodząca do urzędu ma prawo do tłumacza języka migowego, a dla potrzeb osób słabosłyszących urząd powinien być wyposażony w pętlę indukcyjną lub inne urządzenia wspomagające słyszenie.

Celem wprowadzenia ustaw było zapewnienie dostępności wszystkim, którzy wykazują taką inicjatywę i potrzebę, w tym osobom z dysfunkcjami. Planuje się osiągnąć ten cel przez stosowanie rozwiązań uniwersalnych i użytecznych dla wszystkich osób, w jak najszerszym zakresie oraz przy zastosowaniu odpowiednich modyfikacji i zmian.

Należy podkreślić, że z dostępnością wiąże się także koncepcja turystyki dostępnej, którą omówię w kolejnych rozdziałach. W dalszej części pracy omówię również aspekty związane z niepełnosprawnością fizyczną, w szczególności ruchową oraz sensoryczną.

1.3. WYBRANE ORGANIZACJE, STOWARZYSZENIA I FUNDACJE DZIAŁAJĄCE NA RZECZ OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Na rządowej stronie skierowanej do osób ze szczególnymi potrzebami¹⁹ wymienionych jest 37 organizacji pozarządowych działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami oraz 6 organizacji pracodawców. W tabeli 1.3 wymieniono wybrane organizacje wraz z krótką charakterystyką. Podane organizacje związane są z niepełnosprawnościami ruchowymi, wzrokowymi oraz słuchowymi. Wybór dyktowany był rozgłosem i popularnością tych organizacji w otoczeniu (w mniemaniu autorki). Zauważyć można, że organizacje działające na rzecz głuchych i słabosłyszących stanowią najmniejszą liczbę spośród wymienionych na rządowej stronie. Może to wynikać ze specyfiki procesu komunikacji w kręgu tej niepełnosprawności i/lub funkcjonowania oddziałów w każdym województwie.

¹⁹ <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,98,organizacje> (26.10.2020).

Tabela 1.3. Wybrane organizacje pozarządowe działające na rzecz osób z niepełno-
sprawnościami

Nazwa organizacji	Opis
1	2
Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych (PFON)	PFON zrzesza stowarzyszenia i związki stowarzyszeń osób z niepełnosprawnościami w Polsce oraz reprezentuje kraj na Europejskim Forum Osób z Niepełnosprawnościami
Fundacja Aktywnej Rehabilitacji (FAR)	FAR zajmuje się działaniami aktywizującymi społecznie i zawodowo osoby z niepełnosprawnościami, w szczególności te, które ucierpiały w wypadkach komunikacyjnych z upośledzeniem narządu ruchu, oraz pomaga w dostosowaniu stanowisk pracy i warunków mieszkaniowych do ich potrzeb
Ogólnopolska Federacja Organizacji Osób Niepełnosprawnych Ruchowo	Federacja zrzesza inne organizacje z Polski, które działają na rzecz osób z niepełnosprawnością ruchową, reprezentuje ich interesy przed władzami państwowymi i samorządowymi w kraju oraz prowadzi współpracę z innymi organizacjami o zasięgu krajowym i międzynarodowym w tej tematyce
Fundacja Aktywizacja	Fundacja zajmuje się aktywizacją zawodową oraz społeczną osób z niepełnosprawnościami. Prowadzi także doradztwo dla przedsiębiorców w kwestii zatrudniania osób z niepełnosprawnościami oraz organizuje szkolenia i oferuje pośrednictwo pracy
Polski Związek Sportu Niepełnosprawnych „Start”	Organizacja zrzesza sportowe stowarzyszenia, związki i kluby oraz przygotowuje kadry narodowe do uczestniczenia w wydarzeniach mistrzowskich o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym dla osób z niepełnosprawnościami
Fundacja Szansa dla Niewidomych	Fundacja zajmuje się propagowaniem wiedzy o technicznych rozwiązaniach, które pomagają funkcjonować osobom niewidzącym lub słabowidzącym, oraz prowadzi szereg szkoleń komputerowych dla tych osób. Świadczy także doradztwo w zakresie rehabilitacji osób z problemami wzroku z wykorzystaniem specjalistycznego sprzętu komputerowego
Fundacja na rzecz Osób Niewidomych „Labrador – Pies Przewodnik”	Głównym celem fundacji jest rehabilitacja społeczna i zawodowa osób z problemami wzroku przez nieodpłatne przekazywanie wyszkolonych psów przewodników

1	2
Polski Związek Niewidomych (PZN)	Organizacja jest rzecznikiem środowiska i wyznacza standardy funkcjonowania osób niewidomych i słabowidzących oraz prowadzi wiele działań w celu wspierania tych osób. PZN jest także członkiem Europejskiej i Światowej Unii Niewidomych
Polski Związek Głuchych	Organizacja skupia osoby z problemami słuchu oraz integruje je ze środowiskiem osób słyszących, pomaga w rozwiązywaniu problemów, aktywizacji i rehabilitacji, a także prowadzi działania w kwestii wyrównania szans rozwojowych, edukacyjnych, zawodowych i społecznych poprzez podejmowanie różnorodnych działań
Ogólnopolska Baza Pracodawców Osób Niepełnosprawnych	Głównym zadaniem organizacji jest ochrona i reprezentowanie interesów prawnych i gospodarczych przedsiębiorców, którzy zatrudniają osoby niepełnosprawne, przed organami administracji publicznej, sądami, organizacjami społecznymi i innymi podmiotami oraz wobec związków zawodowych, a także wspieranie rozwoju tych pracodawców

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://pfon.org/o-pfon/misja-i-cele/> (26.10.2020); <https://www.far.org.pl/fundacja/statut.html> (26.10.2020); <https://www.infor.pl/prawo/konstytucja/prawa-czlowieka/685621,Ogolnopolska-Federacja-Organizacji-Osob-Niepelnosprawnych-Ruchowo.html> (26.10.2020); <https://aktywizacja.org.pl/o-nas/> (26.10.2020); <https://pzsstart.eu/o-nas/> (26.10.2020); <http://www.szansadlaniewidomych.org/index.php/co-robimy/> (26.10.2020); <http://fundacja.labrador.pl/pl/fundacja/informacje> (26.10.2020); <https://pzn.org.pl/o-nas/> (26.10.2020); <https://www.pzg.org.pl/zarząd/statut/> (26.10.2020); <http://www.obpon.org/?url=cele-zadania> (26.10.2020).

Interesującym zagadnieniem są organizacje działające na rzecz pracodawców, które pomagają im podczas zatrudniania osób ze szczególnymi potrzebami i przeprowadzają je przez cały proces, włącznie z odpowiednim przygotowaniem stanowiska pracy. W Polsce pracodawcy, którzy nie zatrudniają określonej ustawowo liczby osób z niepełnosprawnościami, mogą być zobowiązani do wnoszenia z tego tytułu comiesięcznej opłaty na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). PFRON na swojej stronie internetowej załącza akty prawne, które dotyczą pracodawców zobowiązanych i zwolnionych z tych wpłat²⁰. Powołuje się na 27 ustaw oraz kilka innych aktów prawnych, które obowiązują pracodawców. Można wnioskować, że funkcjonowanie organizacji na rzecz pracodawców

²⁰ <https://www.pfron.org.pl/pracodawcy/wplaty-obowiazkowe/podstawy-prawne/> (26.10.2020).

zatrudniających osoby z niepełnosprawnościami ma ułatwić przedsiębiorcom codzienne prowadzenie swojej działalności zgodnie z obowiązującymi ich aktami prawnymi.

Wiele organizacji wprowadza w życie własne projekty i inicjatywy, które mają na celu pomoc w funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnościami, ich aktywizację zawodową oraz sprzyjają procesom integracji ze środowiskiem pozostałych osób. W dalszej części omówię przykłady projektów, które działają na rzecz osób z niepełnosprawnościami o tematyce strictly turystycznej, jak: „TurysTYka w mig”, „Polska na wózku”, „Dostępność turystyki dla osób niepełnosprawnych (*Tourist Environment Accessibility for Disability – TEAD*)”, „Dostępność Plus”, „Droga Królewska dla Niepełnosprawnego Turysty” oraz „Turystyka dla wszystkich – kształcenie kadr dla turystyki osób niepełnosprawnych”. Powyższe programy i projekty wybrałam, aby ukazać ich różnorodność oraz komplementarny charakter. Projekty uzupełniają braki w infrastrukturze obszaru oraz zwiększają dostępność miejsca, a także wpływają na rozszerzenie demokracji wypoczynkowej przez włączenie nowych grup turystów.

Projektem, który warto omówić w pierwszej kolejności, jest „TurysTYka w mig”²¹. Jest on skierowany do g/Głuchych²² oraz słabosłyszących. Projekt realizowany jest w województwie warmińsko-mazurskim na terenie powiatów: ostródzkiego, iławskiego, olsztyńskiego, części powiatu elbląskiego, które tworzą subregion Mazury Zachodnie. Głównym celem tego programu jest zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnej zamieszkującej ten region. Ma on zostać zrealizowany w wyniku aktywizacji 30 osób z branży turystycznej i okołoturystycznej dzięki tworzeniu elementów marki turystycznej, wzbudzeniu poczucia odpowiedzialności za wykreowane narzędzia promocyjne oraz podniesieniu kwalifikacji, przy uwzględnieniu potrzeb g/Głuchych i słabosłyszących jako docelowej grupy turystów. Informacja turystyczna znajdująca się w Ostródzie zatrudniła w swoim obiekcie osobę Głuchą, aby dzięki temu zwiększyć dostępność komunikacyjno-informacyjną dla potencjalnej grupy turystów.

Należy eliminować czynniki ograniczające udział osób g/Głuchych i słabosłyszących w turystyce oraz dbać o dostępność informacji o atrakcjach

²¹ <https://mazury-zachodnie.pl/zlot/projekty-zlot> (30.10.2020).

²² Głusi zapisani wielką literą to Głusi mający swoją odrębną kulturę i tożsamość. W pracy stosuję również zapis „g/Głuchy”, który uwzględnia osoby głuche nieutożsamiające się z kulturą Głuchych.

turystycznych w języku migowym²³. Chętni przewodnicy z Zachodniomażurskiego Stowarzyszenia Przewodników oraz osoby z szeroko rozumianej branży turystycznej zostały przeszkolone w zakresie podstawowej komunikacji przy użyciu języka migowego. Uwagę zwrócono także na tworzenie oferty wypoczynkowej i na elementy, jakie powinna ona zawierać, aby mogli z niej skorzystać g/Głusi i słabosłyszący. Na potrzeby tamtejszych atrakcji turystycznych, takich jak Kanał Ostródzko-Elbląski, wprowadzono do języka migowego nowe znaki, które zapoczątkują powstanie innowacyjnego słownika pojęć związanych z regionem. W ramach działań, jakie podjęto przy realizacji zadań projektowych, powstał pierwszy w Polsce spot turystyczny, w którym aktorami są Głusi i ich rodziny oraz osoby uczące się języka migowego na tym obszarze.

„Polska na wózku”²⁴ to projekt o tematyce turystycznej, który został stworzony przez autorów bloga RobiMy podróże: Małgorzatę i Kamila Kowalewiczów. Pan Kamil porusza się na wózku inwalidzkim, pani Małgorzata zaś jest w pełni sprawna ruchowo. „Polska na wózku” ma formę internetowego przewodnika po atrakcjach turystycznych Polski, którego zadaniem jest ułatwienie wyboru miejsc dostosowanych dla osób z niepełnosprawnościami, w szczególności niepełnosprawnością ruchową. Wszystkie zamieszczone w przewodniku atrakcje turystyczne zostały ocenione przez samych autorów, którzy je odwiedzali. Pod każdym opisem pozycji przewodnika, oprócz zdjęć, zamieszczony został wpis o dostępności atrakcji dla osoby z niepełnosprawnością ruchową. Na stronie internetowej znaleźć można wszystkie województwa Polski, choć kilka z nich nie zostało jeszcze odwiedzonych, w tym województwo zachodniopomorskie. Upatrywać można tutaj okazji do nawiązania współpracy Miasta Szczecin z autorami internetowego przewodnika „Polska na wózku” na płaszczyźnie *stricte* turystycznej. Wiele zagranicznych miast zamieszcza w materiałach promocyjnych informację, że są przyjazne dla osób z niepełnosprawnościami (ang. *disabled-friendly*).

²³ Język polski dla g/Głuchych jest językiem obcym. Należy porównać to z językiem obcym, np. niemieckim dla słyszących Polaków. Polski język migowy jest językiem wizualno-prze-strzennym i ma inną strukturę gramatyczną. Nie istnieje jeden międzynarodowy język migowy dla wszystkich, ale każde państwo ma swój własny. Należy wspomnieć, że podczas zagranicznych wydarzeń często wykorzystywany jest angielski język migowy, podobnie uniwersalny i międzynarodowy jak dla osób słyszących język angielski.

²⁴ <https://polskanawozku.com/> (30.10.2020).

Międzynarodowy projekt „Dostępność turystyki dla osób niepełnosprawnych (*Tourist Environment Accessibility for Disability – TEAD*)”²⁵ jest kontynuacją projektu „Dostępność usług hotelarskich i gastronomicznych dla osób niepełnosprawnych (*Accommodation and Catering Accessibility for Disability – ACAD*)”. Projekt był realizowany w ramach programu Leonardo da Vinci wspólnie z partnerami z Wielkiej Brytanii i Szwecji. Ideą projektu TEAD jest wdrożenie treści i szkoleń, które zostały stworzone podczas realizacji projektu ACAD, do innych usług w branży turystycznej, np. ośrodków i systemów informacji turystycznej, biur podróży, organizacji przewodników turystycznych, biur promocji regionalnej. Treści te dotyczą świadomości potrzeb klienta z dysfunkcjami oraz wypracowania kompetencji w zakresie zapewniania dostępności swoich usług, pozwalających na ulepszenie procesu komunikacji i obsługi tej grupy turystów.

W Polsce prowadzony jest program „Dostępność Plus”²⁶, który kierowany jest w szczególności do seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami. Program zaplanowany został na okres wieloletni i wspiera obszary takie jak: architektura, transport, edukacja, służba zdrowia, cyfryzacja, usługi, konkurencyjność oraz koordynacja. W ramach podjętych starań i działań przedstawicieli programu uchwalono ustawę o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami²⁷ oraz ustawę o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych²⁸, powołano Radę Dostępności, która jest organem doradczym ministra ds. rozwoju regionalnego, uruchomiono Fundusz Dostępności, zmodernizowano kilkaset dworców i kilka tysięcy peronów kolejowych, przeszkolono tysiące pracowników z zakresu potrzeb osób z niepełnosprawnościami, a także uruchomiono program badawczy „Rzeczy są dla ludzi” na testowanie i projektowanie różnorodnych rozwiązań z dziedzin życia, np. z zakresu turystyki, mobilności kultury, sportu. Zaplanowano również m.in. poprawę dostępności szlaków i schronisk turystycznych w 16 parkach narodowych, opracowanie standardów obsługi klientów z różnymi potrzebami dla sektora turystycznego, liczne szkolenia z zakresu dostępności dla pracowników kultury oraz stworzenie

²⁵ <http://pad.widzialni.org/index.php?p=new&idg=mg,9,19&id=681> (31.10.2020).

²⁶ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-europejskie-bez-barier/dostepnosc-plus/o-programie/> (31.10.2020).

²⁷ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, Dz.U. z 2019 r., poz. 1696, ze zm.

²⁸ Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych, Dz.U. z 2019 r., poz. 848, ze zm.

co najmniej 200 innowacyjnych usług lub produktów ułatwiających funkcjonowanie osób z niepełnosprawnościami.

Przykładem kolejnego przedsięwzięcia, którego zadaniem jest pomoc w funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnościami oraz poszerzenie dostępności architektonicznej atrakcji turystycznej, jest „Droga Królewska dla Niepełnosprawnego Turysty”²⁹ – zrealizowana przez Kraków. Głównym celem projektu było stworzenie atrakcyjnej trasy turystycznej dostępnej dla osób z dysfunkcjami, w tym osób niewidomych i słabowidzących, dzięki udostępnieniu turystom z niepełnosprawnościami dziedzictwa kulturowego Krakowa. W ramach projektu stworzonych zostało dwanaście makiet, a każda z nich zawierała opis przedstawianych atrakcji w alfabecie łańciskim oraz Braille’a w dwóch wersjach językowych – polskiej i angielskiej. Oprócz makiet przygotowano także specjalistyczny opis Drogi Królewskiej, który nagrano w języku polskim i angielskim. Nagranie zostało udostępnione turystom bezpłatnie za pośrednictwem Internetu.

Projekt „Turystyka dla wszystkich – kształcenie kadr dla turystyki osób niepełnosprawnych”³⁰ powstał w celu upowszechnienia wśród osób z niepełnosprawnościami aktywnych form spędzania wolnego czasu oraz przygotowania i zwiększenia kompetencji kadr do pracy z tą grupą turystów. Projekt realizowany był przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Skupiał on kadrę turystyczną, która została przeszkolona z planowania i organizacji bezpiecznych imprez turystycznych dla grup osób ze specjalnymi potrzebami. Zagadnienia zostały przedstawione w formie teoretycznej oraz praktycznej. Zakres teoretyczny obejmował takie kwestie jak wyróżnienie głównych form turystyki osób z niepełnosprawnościami, wyznaczenie celów oraz motywów uprawiania turystyki tej grupy, walory turystyki i rekreacji w aspekcie przywracania sprawności oraz aktywne formy turystyki pod względem poszczególnych rodzajów niepełnosprawności. Plan ćwiczeń dotyczył zaś zaplanowania i przygotowania, począwszy od regulaminu i stanowisk pracy, imprezy turystycznej dla osób z niepełnosprawnościami oraz wyróżnienia form turystyki osób z niepełnosprawnością sensoryczną i z niepełnosprawnością intelektualną. W ramach projektu powinien także powstać m.in. poradnik *(Nie)pełnosprawny turysta*, który przybliży specyfikę grup turystycznych ze szczególnymi potrzebami oraz zwróci uwagę na możliwości i sposoby ich obsługi.

²⁹ https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=26253 (31.10.2020).

³⁰ http://www.turystykadlawszystkich.pl/projekt_2019.php (31.10.2020).

Projektów oraz programów na rzecz osób z niepełnosprawnościami w obszarze turystycznym jest wiele i nieustannie powstają nowe. Podczas ich analizy zwróciłam uwagę na możliwość wyodrębnienia dwóch typów projektów: o charakterze niematerialnym i o charakterze materialnym.

Przez projekty o charakterze niematerialnym rozumieć należy wszystkie te, które związane są z polepszaniem kompetencji pracowników branży turystycznej, z dostarczaniem informacji lub upowszechnianiem modyfikacji konkretnych usług, produktów i/lub procesów. Do projektów materialnych zaliczyć można zaś przebudowę, rozbudowę, modernizację czy powstawanie nowych materialnych elementów, np. dworców kolejowych, szlaków turystycznych, miejsc sportowo-rekreacyjnych, tworzenie poradników i przewodników. Na projekty o charakterze materialnym pozyskiwane są większe środki niż na niematerialne. Zazwyczaj są one bardziej kosztowne i wymagają dłuższego okresu zaangażowania w ich realizację. Podział jednak ma charakter wstępny i nie może być wiążący, a obserwacja może stanowić podstawę do dalszych opracowań.

Organizacje, stowarzyszenia i fundacje starają się wspomóc funkcjonowanie osób z niepełnosprawnościami i wychodzić naprzeciw ich oczekiwaniom. Głównym zadaniem inicjowanych przez nie projektów jest szerzenie idei dostępności oraz wzmacnianie kompetencji kadry turystycznej w zakresie obsługi specyficznej grupy turystów. Podczas opisu powyższych projektów pominęłam aspekt ich finansowania, ponieważ za najistotniejsze informacje uznałam cele i zadania projektu, działania oraz spodziewane efekty. Bardzo duże znaczenie ma kształtowanie świadomości przedsiębiorców o potrzebach turystów z różnymi niepełnosprawnościami oraz pokazywanie tym osobom, że ich „wyjątkowość” nie stanowi przeszkody w podróżowaniu. Umożliwienie korzystania z usług, produktów, obiektów i przestrzeni dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami niesie wiele korzyści nie tylko dla nich, ale także dla przedsiębiorców, np. wzrost konkurencyjności przedsiębiorstwa na rynku oraz podniesienie standardów jakościowych świadczonych usług bądź produktów.

2. TURYSTYKA OSÓB O SPECJALNYCH POTRZEBACH W ŚWIETLE LITERATURY

2.1. TURYSŒCI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W SPOŁECZEŃSTWIE – IDEA TURYSTYKI DOSTĘPNEJ

Potrzeba podróżowania pojawia się w momencie zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, jednakże wyjątek stanowi aspekt zdrowia i chęć jego poprawy. Decydując się na wyjazd turystyczny, osoby z niepełnosprawnościami podejmują wyzwanie pokonania napotkanych trudności i przełamania barier. Dla wielu osób z dysfunkcjami uczestnictwo w wyjeździe jest spełnieniem marzeń oraz odskocznią od życia codziennego i istniejących w nim problemów. Dzięki uczestnictwu w wyjazdach osoby z niepełnosprawnościami kształtują swoją motywację do wysiłku fizycznego i aktywnego wypoczynku oraz podnoszą samoocenę i poczucie własnej wartości. Ponadto stanowi to ważny element integracji między grupą podróżujących z niepełnosprawnościami a pozostałą częścią społeczeństwa. Ma walory terapeutyczne, które pozwalają na odbudowanie wiary w swoje siły, akceptację własnych ograniczeń oraz poprawę zdrowia psychicznego.

Przez pewien czas panowało przekonanie, że lepiej jest, by osoby z niepełnosprawnościami pozostały zamknięte w domu i z niego nie wychodziły. Uważano, że powinny się wstydić swojej niepełnosprawności. W ostatnich dwudziestu latach (w Polsce) położono bardzo duży nacisk na zmianę tego typu myślenia i udowodnienie, że to środowisko nie jest przystosowane do potrzeb i wymagań wszystkich osób. Warto w tym miejscu przypomnieć omawiany wcześniej model społeczny i medyczny (zob. podrozdział 1.1).

Ze względu na istniejące problemy oraz wykluczenie z podróżowania osób z niepełnosprawnościami powstała idea turystyki dla wszystkich. Pierwszym wzorem projektów dotyczących dostępności turystyki dla osób

z niepełnosprawnościami był projekt „Turystyka dla wszystkich”, który został zapoczątkowany w Wielkiej Brytanii w 1989 roku i był skierowany do branży turystycznej. Opierał się on na idei uniwersalnego projektowania. Projektowanie dla wszystkich związane jest z tworzeniem otoczenia, produktów oraz usług z uwzględnieniem użytkowników o zróżnicowanych cechach¹. W taki sposób powstała koncepcja turystyki dostępnej jako idei włączającej osoby z niepełnosprawnościami do grona turystów.

Turystykę dostępną definiuje się jako „formę turystyki, która wymaga współpracy między wieloma interesariuszami w celu umożliwienia osobom z różnymi wymaganiami – związanymi z mobilnością, wzrokiem, słuchem i wymiarem poznawczym – samodzielnego, godnego funkcjonowania. Taka współpraca polega na dostarczaniu uniwersalnie zaprojektowanych produktów turystycznych i usług oraz zapewnieniu uniwersalnie zaprojektowanego dostępu do przestrzeni”². Koncepcja turystyki dostępnej zwraca szczególną uwagę na niezbedność wprowadzenia projektowania uniwersalnego i uwzględnia uwarunkowania aktywności turystycznej wielu grup, które napotykają w podróżach różne ograniczenia związane z organizacją usług turystycznych³.

Kształtowanie koncepcji turystyki dostępnej wymaga od zaangażowanych podmiotów kooperacji i wielu działań, np.:

- zaangażowania się w działania uświadamiające i szkoleniowe w celu wyeliminowania barier związanych z postawami wśród specjalistów z branży turystycznej na wszystkich szczeblach oraz przekonania sektora prywatnego o konkurencyjnych korzyściach płynących z inwestowania w „turystykę dla wszystkich”,
- zapewnienia, że prawo do doświadczania turystyki nie jest ograniczane przez globalne problemy gospodarcze oraz że duch solidarności i międzynarodowej współpracy na rzecz poprawy dostępności jest podtrzymywany i dalej promowany,
- przestrzegania zasad uniwersalnego projektowania przy tworzeniu nowej infrastruktury, produktów i usług turystycznych oraz doskonaleniu

¹ *Manual on Accessible Tourism for All: Principles, Tools and Best Practices – Module I: Accessible Tourism – Definition and Context*, UNWTO, Madrid 2016, s. 23.

² *Turystyka dostępna. Rekomendacje dla sektora usług turystycznych*, red. A. Zajadacz, Wielkopolska Organizacja Turystyczna, Poznań 2020, s. 22.

³ A. Zajadacz, E. Stroik, *Podstawy planowania rozwoju „turystyki dostępnej”*, w: *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. XVI, red. Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2016, s. 67.

- istniejących, szczególnie w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego będącego przedmiotem zainteresowania turystów,
- ułatwiania rozwoju i stosowania inteligentnych technologii w celu zapewnienia obiektywnej informacji o wszystkich usługach (bez względu na stopień dostępności), tak aby umożliwić turystom ocenę własnych potrzeb w zakresie dostępności osobistej, a w razie potrzeby, przy zaangażowaniu organizacji społecznych, zaproponować konkretne rozwiązania w celu poprawy dostępności i jakości usług turystycznych,
 - wspierania powszechnej dostępności we wszystkich elementach łańcucha wartości w turystyce, w tym w środowisku fizycznym, systemie transportowym, kanałach informacyjnych i komunikacyjnych oraz w pełnym zakresie usług i obiektów użyteczności publicznej,
 - propagowania i upowszechniania dobrych praktyk i przykładów badań w zakresie powszechnej dostępności w turystyce,
 - wzmocnienia współpracy ze wszystkimi właściwymi podmiotami działającymi w obszarze powszechnej dostępności na poziomie międzynarodowym i regionalnym, w szczególności w Unii Europejskiej, oraz zaangażowania się w partnerstwa publiczno-prywatne z branżą turystyczną, organizacjami pozarządowymi i organizacjami osób niepełnosprawnych w celu opracowania nowej globalnej polityki w obszarze powszechnej dostępności.

W zagranicznej literaturze dostrzec można różnice w zakresie definiowania pojęć takich jak np. „turystyka dla wszystkich”, „turystyka dostępna”, „turystyka osób z niepełnosprawnościami” (rys. 2.1). „Turystyka dla wszystkich” jest najszerzej używanym pojęciem, którego znaczenie zawiera w sobie pozostałe typy turystyki.

W tabeli 2.1 usystematyzowano znaczenie wymienionych powyżej pojęć. Turystyka dostępna ukierunkowana jest na możliwość uczestnictwa w niej osób z różnymi zdolnościami i o różnych sprawnościach. Najczęściej odnosi się ona do osób z niepełnosprawnościami. Najważniejszym jej zadaniem jest eliminacja barier, a celem – włączenie i normalizacja. W literaturze za uważać jednak można ewolucję pojęcia turystyki dostępnej i rozszerzenie jej z grupy osób z niepełnosprawnościami na całe społeczeństwo dzięki zapewnieniu przez środowisko ogólnej dostępności i dążeniu do wysokiej jakości turystyki⁴.

⁴ *Manual on Accessible Tourism for All...*, s. 22.

Rysunek 2.1. Zakres znaczeniowy pojęcia „turystyka dla wszystkich”

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Inclusive Tourism Development, red. R. Scheyvens, R. Biddulph, Routledge, London–New York 2021, s. 10–14; Manual on Accessible Tourism for All: Principles, Tools and Best Practices – Module I: Accessible Tourism – Definition and Context, UNWTO, Madrid 2016, s. 23.

Tabela 2.1. Zwięzła charakterystyka typów turystyki zawartych w pojęciu turystyki dla wszystkich

Termin	Krótki opis
1	2
Turystyka dostępna	Koncentruje się na dostępie do turystyki osób niepełnosprawnych jako konsumentów turystyki
Turystyka socjalna	Skupia się na poszerzaniu dostępu grup marginalizowanych jako konsumentów turystyki
Pokój przez turystykę	Skupia się na turystach jako ambasadorach pokoju
Turystyka oparta na społeczności	Koncentruje się na upodmiotowieniu i rozwoju członków społeczności jako producentów turystyki
Srebrna turystyka	Koncentruje się na dostępie do turystyki seniorów jako konsumentów turystyki
Turystyka zrównoważona	Koncentruje się na ochronie środowiska i zasobów kulturowych, a także samopoczucia społeczności

1	2
Turystyka dla ubogich	Koncentruje się na zwiększeniu udziału osób ubogich w korzyściach ekonomicznych płynących z turystyki w krajach globalnego Południa
Turystyka włączająca	Koncentruje się na transformacji, w której grupy marginalizowane są zaangażowane w etyczną produkcję lub konsumpcję turystyki i dzielenie się korzyściami z niej płynącymi
Turystyka odpowiedzialna	Koncentruje się na turystyce etycznej i jest ogólnie zainteresowana poprawą warunków, na jakich odbywa się turystyka

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Inclusive Tourism Development*, red. R. Scheyvens, R. Biddulph, Routledge, London–New York 2021, s. 10–14; *Manual on Accessible Tourism for All: Principles, Tools and Best Practices – Module I: Accessible Tourism – Definition and Context*, UNWTO, Madrid 2016, s. 23; M. Zsarnoczky, *Silver Tourism*, w: *Conference paper of International Scientific Days 2016, The Agri-Food Value Chain: Challenges for Natural Resources Management and Society*, 2016, s. 556–557.

Anonimowy autor w następujący sposób podsumował podróżowanie: „Nie podróżujemy, aby uciec przed życiem, ale aby życie nie uciekło z nas”⁵. Przynotowany cytat odnieść można do problematyki niepełnosprawności. Turystyka oddziałuje na aspekt fizyczny oraz psychiczny osób z niepełnosprawnościami. Pozwala im zniwelować lęk przed samotnością i odrzuceniem, wzmocnić samoocenę oraz podnieść chęć samorealizacji i bycia w pewnym sensie niezależnym. Osoby z niepełnosprawnościami, tak jak pozostała część społeczeństwa, są ciekawe świata oraz chcą poznawać nowe miejsca, zwyczaje i kultury. Stają się bardziej otwarte na otoczenie i chętniej uczestniczą w życiu społecznym, jednakże ich podróże wymagają więcej odwagi i zawziętości oraz czasu poświęconego na przygotowanie do wyjazdu ze względu na istniejące bariery i ograniczenia. Podróżowanie z osobą z dysfunkcjami pozwala zestawić własne wyobrażenia, związane z jej zachowaniem, z sytuacją w rzeczywistości. Okazuje się często, że nasze wyobrażenia nie są prawdziwe lub nie są w pełni zgodne ze stanem faktycznym. Wpływa to także na kształtowanie pozytywnych postaw wobec osób o szczególnych potrzebach. Nowe umiejętności nabyte podczas wyjazdu turystycznego przez osoby z niepełnosprawnościami mogą okazać się pomocne i mieć przełożenie na inne obszary funkcjonowania w życiu codziennym.

⁵ <https://www.ef.pl/blog/language/50-cytatow-dla-podrozujacych> (5.01.2021).

2.2. BARIERY UCZESTNICTWA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W TURYSTYCE

Turystyka dla osób z niepełnosprawnościami jest formą rehabilitacji oraz integracji społecznej. Przebywanie i obcowanie w otoczeniu przyrody oraz pokonywanie szlaków i tras turystycznych poprawia sprawność fizyczną oraz stan psychiczny turysty z dysfunkcjami⁶. Niezbędną kwestią jest rozwijanie oferty turystycznej dla wskazanej grupy osób, jednakże jej kreowanie wymaga fachowej wiedzy z zakresu danego rodzaju niepełnosprawności, odpowiednio dobranych narzędzi oraz dostosowanej infrastruktury podczas całego wyjazdu. W celu umożliwienia uprawiania turystyki osobom o szczególnych potrzebach powinno się zwrócić uwagę na minimalizację lub całkowitą likwidację istniejących barier. Z problematyką barier i ograniczeń w turystyce powiązane jest pojęcie społecznego modelu niepełnosprawności, które zostało wspomniane w podrozdziale 1.1. Najlepiej podsumowują ten model słowa Anny Lubarskiej: „[społeczny model niepełnosprawności] zakłada eliminację, niwelowanie barier wszelkiego rodzaju w celu integracji osób z niepełnosprawnością. Model społeczny nie koncentruje się na jednostce i jej niepełnosprawności, zamiast tego skupia się na barierach uniemożliwiających osobom z niepełnosprawnościami (OzN) pełne włączenie się w życie społeczne oraz funkcjonowanie w społeczeństwie, zaś główny problem leży w wykluczającym się środowisku, a nie w niedostosowaniu OzN do niego”⁷. Bariery utrudniają lub uniemożliwiają wzięcie udziału w wyjeździe i podejmowaniu rekreacji ruchowej.

Przy omawianiu problematyki barier warto także zwrócić uwagę na pojęcie ableizmu, oznaczającego niechęć w stosunku do osób z niepełnosprawnościami, często opartą na nieprawdziwych wyobrażeniach. Ableizm charakteryzuje osoby z niepełnosprawnościami jako podrzędne i gorsze od pozostałych osób⁸. W społeczeństwie panują liczne mity i stereotypy odno-

⁶ M. Jaworska, *Rola turystyki osób niepełnosprawnych w procesie kształtowania postaw społecznych*, w: *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. XI, red. Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2013, s. 35.

⁷ A. Lubarska, *Przegląd klasyfikacji barier i ograniczeń dla turystyki osób z niepełnosprawnościami*, w: *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. XX, red. Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2018, s. 58.

⁸ S. Linton, *Claiming Disability Knowledge and Identity*, NYU Press, New York 1998, s. 9.

szące się do osób z niepełnosprawnościami. Przykłady takich mitów wymienia Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych Uniwersytetu Śląskiego⁹:

- osoby z niepełnosprawnościami są jak dzieci i potrzebują naszej pomocy,
- wszyscy niepełnosprawni są upośledzeni umysłowo,
- wszyscy g/Głusi czytają z ruchu warg,
- osoby z niepełnosprawnościami wstydzą się swojej dysfunkcji,
- osoby o szczególnych potrzebach mają „szósty zmysł”,
- osoby z niepełnosprawnościami nie bawią się i nie korzystają z rozrywek – kontemplują w powadze swe nieszczęście.

Powszechnie panujące fałszywe wyobrażenia na temat osób z niepełnosprawnościami mogą powodować ich dyskryminację i wykluczenie przez pozostałą część społeczeństwa – także przy wyjazdach turystycznych.

Anna Lubarska zestawiała sposoby podziału i klasyfikacji barier oraz ograniczeń w kontekście turystyki osób z niepełnosprawnościami, które funkcjonują w literaturze przedmiotu krajowej oraz zagranicznej¹⁰. Zestawienie to uwzględnia 36 autorów, którzy w różnorodnej formie przedstawiają istniejące bariery i ograniczenia. Dodać należy, że autorka artykułu porównuje te klasyfikacje pod względem nazewnictwa i koncentruje się na nomenklaturze, a nie znaczeniu pojedynczych pojęć. Wybrane przykłady z wyróżnionej przez Lubarską klasyfikacji przedstawia tabela 2.2. Przykłady wybrałam na podstawie własnej oceny przydatności informacji w nich zawartych pod kątem tematyki pracy. Zauważyć można, że większość autorów odnosi bariery do środowiska i otoczenia, w jakim żyją osoby z dysfunkcjami.

⁹ <http://bon.us.edu.pl/node/241> (18.01.2021).

¹⁰ A. Lubarska, *Przegląd klasyfikacji barier...*, s. 62–66.

Tabela 2.2. Klasyfikacje barier używane przez wielu badaczy turystyki osób z niepełnosprawnością

Autor i rok publikacji	Zastosowany podział
1	2
R.W. Smith (1987)	bariery wewnętrzne, bariery środowiskowe, bariery interakcyjne/interaktywne
T. Łobożewicz (2000)	bariery urbanistyczne, bariery architektoniczne, bariery komunikacyjne, bariery społeczne, brak sprzętu turystycznego, wysokie koszty uczestnictwa w różnych formach turystyki, niedostateczna informacja o potrzebach turystycznych ludzi niepełnosprawnych
T. Skalska (2004)	bariery ekonomiczne, ograniczenia wynikające ze stanu zdrowia, ograniczenia wynikające z relacji pomiędzy środowiskiem osób z niepełnosprawnością a pozostałą częścią społeczeństwa, bariery fizyczne
M. Długokęcka, M. Ogonowska (2006)	bariery urbanistyczne, bariery architektoniczne, bariery komunikacyjne, bariery psychospołeczne, bariery finansowe, bariery informacyjne, bariery instytucjonalne
V. Richards i in. (2010)	bariery indywidualne, bariery społeczne, bariery środowiskowe
J. Urbaniak, D. Sawaryn (2011)	bariery architektoniczne, bariery finansowe, brak ofert skierowanych do tej grupy osób, brak wykwalifikowanej kadry, brak informacji o usługach turystycznych, bariera psychofizyczna i społeczna, bariera komunikacyjna
D. Dąbrowski i in. 2011	koszty uczestnictwa, trudności komunikacyjne, lęk przed ludźmi, rodzaj niepełnosprawności, brak informacji o imprezach, brak pomocy ze strony rodziny, brak oferty instytucji, brak organizacji niepełnosprawnych, brak zainteresowania aktywnością

1	2
K. Kaganek (2015)	bariery finansowe, bariery społeczne, bariery psychologiczne, bariery organizacyjne, bariery sprzętowe, bariery architektoniczne, brak kadry, brak ofert turystycznych
J. Szlenk (2016)	bariery finansowe, bariery architektoniczne, bariery urbanistyczne, bariery społeczne, bariery transportowe, bariery informacyjne

Źródło: A. Lubarska, *Przegląd klasyfikacji barier i ograniczeń dla turystyki osób z niepełnosprawnością*, w: *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. XX, red. Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2018, s. 62–66.

Na tle wymienionych klasyfikacji wyróżnia się podział Daniela Dąbrowskiego i współautorów¹¹, którzy bariery postrzegają z punktu widzenia niepełnosprawnego. Nie są one poddane kategoryzacji ani przyporządkowane do określonej grupy, jak w przypadku pozostałych. Ciekawą klasyfikację, którą warto omówić, zaprezentował także Tadeusz Łobożewicz, który wyróżnił¹²:

- bariery urbanistyczne – występujące na ulicach miast, poza budynkami, np. strome schody, pochylnie i spadki terenu, nieutwardzone i nierówne powierzchnie, brak wydzielonych parkingów odpowiedniej wielkości, śliskie nawierzchnie, wysokie krawężniki, brak zmiany faktury powierzchni,
- bariery architektoniczne – znajdujące się w obiektach, w niemodernizowanych budynkach starego budownictwa, np. wysokie progi, brak windy, zbyt wąskie drzwi, zbyt małe powierzchnie pomieszczeń, wąskie korytarze, niedostosowanie toalet, nieodpowiedni materiał położony na podłodze, wejście tylko schodami bez funkcjonującego podjazdu, brak poręczy i uchwytów, przedmioty i przyciski umieszczone na nieodpowiednim poziomie,
- bariery komunikacyjne – związane z utrudnieniami w podróżowaniu oraz problemami w przystosowaniu środków transportu, np. niewłaściwe oznaczenie przystanków, nieczytelne rozkłady jazdy, brak możliwości

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

swobodnego dostępu do przystanku, brak niskopodłogowych autobusów i tramwajów,

- bariery społeczne – rozumiane jako stosunek społeczeństwa do osób niepełnosprawnych, np. negatywne nastawienie, etykietowanie („metkowanie”) ludzi, głęboka ignorancja, uprzedzenia, panujące mity społeczne,
- bariery finansowe – wysokie koszty uczestnictwa w różnych formach uprawiania turystyki przy niskim stanie dochodów osób z niepełnosprawnościami,
- brak odpowiedniego sprzętu turystycznego, który byłby dostosowany dla osób z niepełnosprawnościami, np. kajaków, łodzi, samochodów, zdigitalizowanych przewodników,
- niedostateczną informację o potrzebach turystycznych ludzi niepełnosprawnych i możliwościach ich zaspokojenia, np. brak wyspecjalizowanej kadry, brak opracowanych materiałów informacyjnych o potrzebach osób z niepełnosprawnościami typu broszur, artykułów, vademecum.

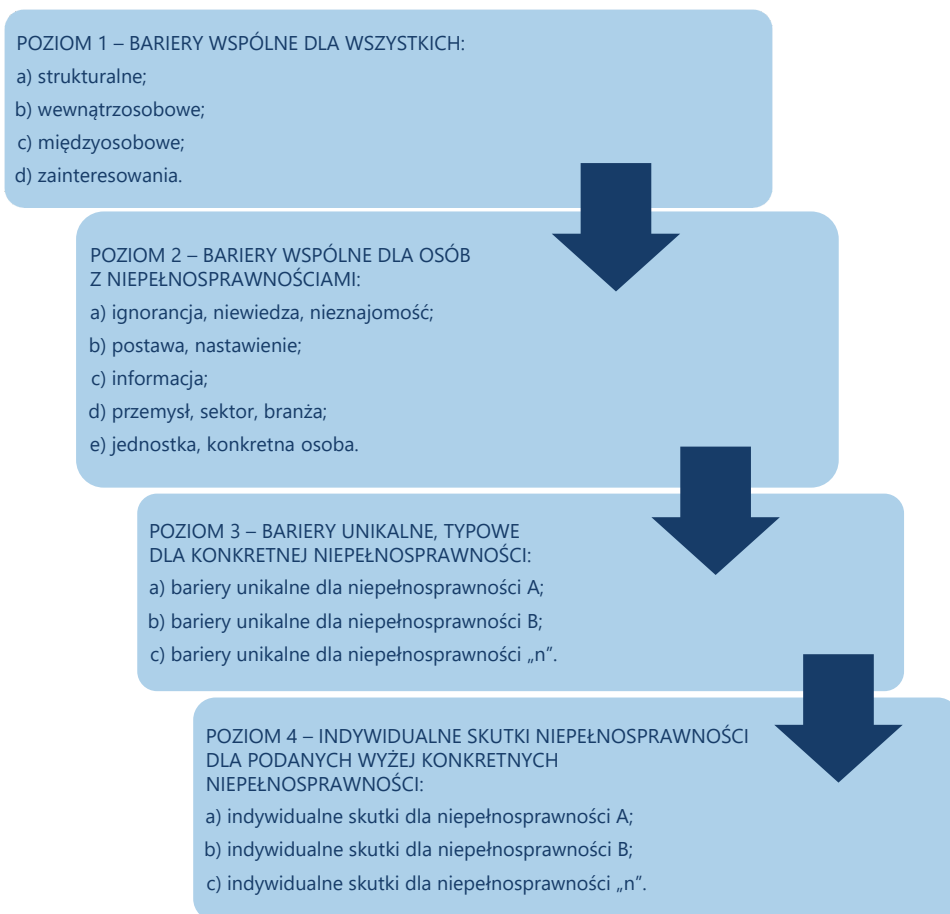
Wzrost dostępności obiektów turystycznych związany jest z koniecznością pokonywania barier, które mogą wynikać z cech środowiska przyrodniczego (np. spadki terenu, nieutwardzona, piaszczysta nawierzchnia drogi, wystające korzenie drzew, podmokłe tereny), ograniczeń architektonicznych (np. zbyt wąskie drzwi, schody), braku podstawowego wyposażenia (np. pętli indukcyjnej, opisów w alfabecie Braille’a, planów i map dotykowych) lub sposobu świadczenia usług oraz przekazywania informacji na ich temat¹³.

Podsumowując dotychczasowe rozważania na temat barier i ograniczeń, zauważyć można, że nie są przypisane do konkretnego rodzaju niepełnosprawności, tylko odnoszą się do zjawiska niepełnosprawności jako całości. Bob McKercher oraz Simon Darcy¹⁴ zaproponowali odmienną klasyfikację, która opiera się na czterech stopniach (rysunek 2.2). Przedstawienie barier w taki sposób ma na celu pomóc w lepszym zrozumieniu tej kwestii. Pierwszy poziom odzwierciedla problemy, z którymi borykają się wszyscy turyści, drugi zaś ukazuje ograniczenia wspólne dla wszystkich osób z niepełnosprawnościami. Trzeci oraz czwarty stopień skupiają się wyłącznie na konkretnej niepełnosprawności i powiązanych z nią skutkach. Oczywiście jest, że w przypadku poziomu 1 niektóre z tych typów ograniczeń mogą być bardziej odczuwalne przez osoby z niepełnosprawnościami niż przez pozostałą część społeczeństwa.

¹³ *Turystyka dostępna. Rekomendacje dla sektora usług turystycznych...*, s. 22.

¹⁴ B. McKercher, S. Darcy, *Re-conceptualizing barriers to travel by people with disabilities*, „Tourism Management Perspectives” 2018, nr 26, s. 59–63.

Rysunek 2.2. Hierarchia barier dla osób z niepełnosprawnościami w turystyce

Źródło: opracowanie własne na podstawie B. McKercher, S. Darcy, *Re-conceptualizing barriers to travel by people with disabilities*, „Tourism Management Perspectives” 2018, nr 26, s. 60.

Poprzez tak zaproponowaną strukturę barier autorzy chcieli zwrócić uwagę na różnorodność niepełnosprawności, ponieważ w ich mniemaniu panuje przekonanie, że „osoby niepełnosprawne stanowią jednorodną grupę, zdefiniowaną w dużej mierze jako osoby z niepełnosprawnością ruchową i [branża] musi odejść od podejścia uniwersalnego, które nadal

jest powszechnie stosowane w wielu sektorach”¹⁵. Z tego wynika, że niepełnosprawność jest często postrzegana przez pryzmat niepełnosprawności ruchowej i udogodnień dla niej przeznaczonych. Poziomy przedstawione w klasyfikacji autorów nie są sztywne, można je analizować zarówno hierarchicznie, jak i interaktywnie. Można przyjąć założenie, że bariery z poziomu 1 będą musiały zostać rozwiązane najpierw, zanim będzie można przejść do barier na wyższych poziomach. Jednakże błędem nie będzie także założenie, że ograniczenia z danego poziomu mogą wpływać na bariery na innym poziomie.

Podczas analizy czynników uniemożliwiających i ograniczających uczestnictwo w turystyce w kontekście podróżowania osób z niepełnosprawnościami należy pamiętać, że udział w wyjazdach pozwala nie tylko rekompensować braki aktywności fizycznej tej grupy, ale także zmniejsza zachwiania samooceny, lęki przed samotnością i pomaga zaakceptować własne ograniczenia oraz podtrzymywać kontakty ze społeczeństwem. Ze względu na indywidualny charakter potrzeb i wymagań turystów, a także specyfikę obiektów typowo turystycznych i ich zróżnicowanie, trudno jest zagwarantować spełnienie wszystkich standardów z zakresu „uniwersalnej dostępności dla wszystkich”. Możliwe jest jednak zadbanie o rzetelną, jasną i przede wszystkim aktualną informację na temat występujących w obiektach udogodnień czy utrudnień, co wpłynie na łatwość planowania i organizacji wyjazdów „szytych na miarę”¹⁶.

Korzystanie z usług turystycznych przez osoby z niepełnosprawnościami wzbudzać może różne emocje, od pozytywnych do bardzo negatywnych. Na tę zależność wpływ mają m.in. elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej oraz stopień ich przystosowania do obsługi osób z niepełnosprawnościami. Ważną rolę odgrywa znajomość funkcjonowania i wykorzystywania elementów wspomagających życie codzienne osób niepełnosprawnych.

¹⁵ Tamże, s. 64.

¹⁶ *Turystyka dostępna. Rekomendacje dla sektora usług turystycznych...*, s. 22.

2.3. URZĄDZENIA I TECHNOLOGIE WSPOMAGAJĄCE W ZAKRESIE NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI W TURYSTYCE

W XXI wieku istnieje wiele technologii i narzędzi, które ułatwiają minimalizację bądź likwidację różnorodnych barier znajdujących się w otoczeniu, także tych społecznych, jednakże nie wszystkie są pozytywne w skutkach dla osób z niepełnosprawnościami. W mediach często przedstawia się osoby z niepełnosprawnościami jako te, które pokonały swoją słabość – niepełnosprawność, która je charakteryzuje, np. chłopiec z protezami uprawiający sport. Ukazywanie w ten sposób osób z dysfunkcjami może sprawiać, że osoby w pełni sprawne czerpią inspirację do działania – potocznie rzecz ujmując: „zobacz, on ma gorzej, a jakoś daje radę”. W tym przypadku osoby bez dysfunkcji odnoszą korzyści z porównywania się do osób z niepełnosprawnościami. Takie działania po angielsku określane są jako *inspiration porn*¹⁷. Postrzega się w takim podejściu osoby o szczególnych potrzebach jak „rzeczy” do motywacji, a należy pamiętać, że niepełnosprawność nie sprawia, że ludzie są wyjątkowi¹⁸.

Liczne organizacje tworzą wykazy pozwalające ocenić, czy zaplanowana inwestycja, wydarzenie lub serwisy internetowe i aplikacje zostały przygotowane w sposób dostępny dla osób z różnymi niepełnosprawnościami. Jednym z dokumentów, w których można znaleźć zestaw list sprawdzających i narzędzi umożliwiających ocenę dostępności oferty instytucji kultury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, jest ekspertyza opracowana przez Fundację Aktywizacja oraz Spółdzielnię Socjalną Fado¹⁹. W dokumencie odnaleźć można wiele wskazówek, które mimo że są kierowane do instytucji kultury, wdrożyć można w przedsiębiorstwach turystycznych. Przykładowo sektor turystyczny może wykorzystać szczegółowy opis dostępności

¹⁷ Jest to nieformalne określenie, stworzone przez Stellę Young, australijską działaczkę na rzecz osób z niepełnosprawnościami, oznaczające swobodny rodzaj medialnych przedstawień osób z dysfunkcjami. Zostało celowo zastosowane porównanie do pornografii, ponieważ zarówno w przypadku pornografii seksualnej, jak i inspiracyjnej zauważyć można uprzedmiotowienie ludzi dla przyjemności innych.

¹⁸ L. Beller, *Inspiration Porn: How „Feel-Good” Imagery Demeans the Disabled Community and Perpetuates Harmful Stereotypes*, <https://medium.com/age-of-awareness/inspiration-porn-c08b419d35c9> (18.01.2021).

¹⁹ *Ekspertyza dotycząca dobrych praktyk w zakresie wspierania osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności – odbiorców działań instytucji kultury*, <http://www.euroregion-beskidy.pl/wp-content/uploads/2017/06/Ekspertyza-dost%C4%99pno%C5%9Bci.pdf> (08.01.2021).

obiektów nowo powstałych oraz starego budownictwa (zabytkowego), znajdujący się w rozdziale trzecim tego dokumentu. Zawarte są tam wytyczne na temat udogodnień i wymagań w odniesieniu do przestrzeni, bezpieczeństwa i procesu obsługi klienta oraz przykłady dobrych praktyk, uwzględniających grupy osób z różnego typu niepełnosprawnościami. Zalecenia dotyczą rozwiązań standardowych oraz ponadstandardowych dla takich elementów, jak:

- dojście do budynku i otoczenie,
- obszar wejścia,
- windy i platformy dźwigowe,
- korytarze,
- schody,
- pochylnie i rampy,
- poręcze i balustrady,
- toalety, pomieszczenia sanitarne,
- obsługa klienta,
- nawigacja,
- informacja,
- bezpieczeństwo,
- wymagania dodatkowe.

Do większości zaleceń oraz rozwiązań jest załączona fotografia przedstawiająca, jak rozwiązanie powinno wyglądać w praktyce. Opisane zostały także takie kwestie jak efektywność, uniwersalność oraz kosztochłonność proponowanych rozwiązań.

Jest wiele przykładów urządzeń i technologii wspomagających udział grup z różnymi niepełnosprawnościami w wyjazdach turystycznych. Stopień zaawansowania technologicznego wpływa korzystnie na pojawianie się nowych i innowacyjnych rozwiązań adresowanych do konkretnych grup. Przykłady takich udogodnień, które mają zastosowanie w turystyce, zamieszczono w tabeli 2.3.

Tłumaczenia na polski język migowy dla g/Głuchych powinny odbywać się przy pomocy profesjonalnego tłumacza języka migowego lub osoby, która zna go biegle. Wiele problemów można rozwiązać dzięki stosowaniu kilku możliwości przy jednym elemencie, np. makiety bądź modele budynków mogą być wykonane z tworzywa odpornego na warunki pogodowe oraz znajdować się na regulowanym pod względem wysokości podnośniku, a w ich pobliżu może znajdować się opis przedstawiający jego najważniejsze aspekty, który ma kod QR przenoszący użytkownika do wersji elektronicznej

ze zmianą kolorów, kontrastów, powiększaniem dostępnych treści, filmem przedstawiającym te treści w języku migowym.

Tabela 2.3. Przykłady udogodnień, urządzeń i technologii wspomagających udział grup z różnymi niepełnosprawnościami w turystyce

Rodzaj, grupa niepełnosprawności	Przykłady udogodnień i rozwiązań stosowanych w turystyce
Osoby g/Głuche	tłumaczenia w czasie rzeczywistym na polski język migowy (przewodnicy lub przebywający z grupą tłumacz), migane przewodniki w formie wideoprzewodnika, migane materiały informacyjne w formie wideo (filmiku), migane mobilne przewodniki, migane lekcje historyczne oraz muzealne itp.
Osoby słabosłyszące	pętla indukcyjna oraz jej właściwe oznaczenie, dostępne napisy w wideoprzewodnikach, alternatywa przekazywania informacji ustnej przez formę pisemną, np. wersja pisemna historii budowli znajdująca się przy niej, wydrukowany spis informacji niezbędnych do podania przy <i>check-in</i> w hotelu
Osoby niewidome	audiodeskrypcja przedstawianych treści, dostępność audioprzewodników, makiety przedstawiające daną atrakcję turystyczną, modele budynków, tyflografiki, mapy przestrzenne, opisy elementów w alfabecie Braille'a, możliwość wejścia do danego miejsca lub przestrzeni z psem przewodnikiem itp.
Osoby słabowidzące	możliwość zmiany kontrastów lub kolorów oraz powiększania przewodników online, dostępność audioprzewodników, wprowadzanie elementów kontrastowych i wypukłych, możliwość powiększenia druku w przypadku opisów danej przestrzeni, miejsca lub rzeczy w wersji elektronicznej, dostępne urządzenia powiększające treści podczas wycieczki, np. lupy
Osoby mające problemy z poruszaniem się	stosowanie przenośnych podjazdów, możliwość regulacji wysokości przedmiotów znajdujących się w odwiedzanych atrakcjach, tj. regulacja plaketek z opisami danych elementów, zmiana wysokości makiety itp., instalowanie kamerek i ekranów umożliwiających zobaczenie, jak wyglądają miejsca, które są całkowicie niedostępne, instalowanie urządzeń wspomagających poruszanie się, np. poręcze i balustrady, schodołaz, jeżeli nie ma możliwości zainstalowania windy

Źródło: opracowanie własne.

Aby pomóc osobom niewidomym i słabowidzącym, należy wprowadzać elementy kontrastowe i wypukłe, tworzyć materiały w alfabecie Braille'a, stosować powiększony bezszeryfowy krój pisma, instalować programy powiększające i mówiące oraz urządzenia do odczytu tekstu, stosować powierzchni nieodbijające światła i ostrzeżenia przed schodami (np. paski o wyczuwalnej fakturze), umieszczać mapy dotykowe w budynkach, oznaczać elementy przezroczyste bądź szklane (np. drzwi), umieszczać wypukłe oznaczenia sal w okolicy klamki, zachowywać kontrast między kolorystyką ścian i podłóg²⁰.

Osoby niesłyszące i słabosłyszące komunikują się w języku migowym, więc niezbędna jest obecność tłumacza lub innej osoby, która zna język migowy. Istotne jest także montowanie systemów wspomagających słyszenie (np. pętli indukcyjnych), umożliwianie kilku form komunikacji (np. mailowa, telefoniczna, w kontakcie bezpośrednim, wideoczat), niwelowanie hałasów w otoczeniu, przekształcanie na żywo mowy w napisy (*respeaking*) czy możliwość ponownego odtworzenia materiałów w formie wideo²¹.

Dla osób z niepełnosprawnością ruchową główną grupę barier stanowią przeszkody architektoniczne, dlatego stosuje się różne montaż podjazdów, platform, krzesełek dźwigowych i wind, dostosowuje się pomieszczenia i przejścia (np. brak progów, wydzielenie przestrzeni na wózki inwalidzkie, zabezpieczenia narożników), stosuje się barierki oraz poręcze, a także ergonomiczne detale użytkowe (np. klamki niewymagające użycia dużej siły i pełnej sprawności)²².

Dodatkowo udogodnienia powinny dotyczyć kwestii komunikacji oraz przemieszczania się osób z niepełnosprawnościami. Chodniki powinny być dostosowane, czyli bez nierówności i wybrzuszeń, a wejście do obiektów możliwe z poziomu chodnika lub przy użyciu rampy. W przypadku przemieszczania się komunikacją miejską najlepiej wybierać trasę, na której są dostępne niskopodłogowe autobusy i tramwaje. Podczas podróży samochodem ważne jest wydzielenie dogodnej przestrzeni parkingowej oraz odpowiednio oznaczone miejsce parkingowe. Na dworcach kolejowych i peronach powinna być możliwość wezwania pomocy i skorzystania z usług asystenta. Istotnym aspektem jest zastosowanie infrastruktury wspomagającej poruszanie się, np. barierek i poręczy. Podczas zwiedzania warto

²⁰ <https://udostepniacze.miir.gov.pl/strony/materialy-do-pobrania/> (9.01.2021).

²¹ Tamże.

²² Tamże.

zwrócić uwagę na możliwość skorzystania z dostosowanych toalet publicznych zlokalizowanych w różnych częściach miasta.

Ważną kwestią jest wytyczenie szlaku turystycznego w taki sposób, aby był on przystosowany dla grupy turystów z niepełnosprawnościami. Jeżeli nie jest możliwa modernizacja atrakcji turystycznych w celu polepszenia dostępności architektonicznej, należy zamontować urządzenia alternatywne, które pomogą zobaczyć i zrozumieć unikatowy charakter odwiedzanego miejsca. W tabeli 2.3 zostały wymienione niektóre urządzenia, które mogą zastąpić wejście do danego miejsca, przestrzeni lub obiektu bądź wjazd na taras widokowy z panoramą obszaru.

Wraz z rozwojem techniki i technologii zwiększa się dostępność urządzeń wspomagających uczestnictwo osób z niepełnosprawnościami w turystyce. Powstaje wiele innowacyjnych i kreatywnych rozwiązań, które mają na celu usuwanie istniejących barier. Miasta, które chcą być przyjazne dla turystów z dysfunkcjami, określane są w języku angielskim jako *disabled-friendly*. Oznacza to, że miasto przeszło audyt, który był wykonany przez osoby z różnymi niepełnosprawnościami, i jest przystosowane do obsługi tej grupy turystów. Należy pamiętać, że większość wymagań związanych z dostępnością wynika z przepisów prawa budowlanego, rozporządzeń i norm. Warto dodać, że dostępność zapobiega powstawaniu ograniczeń w użytkowaniu podstawowych produktów i usług lub je likwiduje. Umożliwia postrzeganie i zrozumienie tych produktów i usług oraz posługiwanie się nimi przez osoby z dysfunkcjami na takich samych warunkach, jak ma to miejsce w przypadku innych osób. Alina Zajadacz uważa, że „dostępność w kontekście usług turystycznych powinna oznaczać stopień, w jakim każda osoba może w sposób swobodny i niezależny odwiedzać i użytkować budynki, inne urządzenia, jak również obszary otwarte, bez potrzeby ich specjalnej aranżacji. Zgodnie z tym założeniem, odpowiednie udogodnienia oraz umiejętności pracowników świadczących usługi powinny być zagwarantowane w odwiedzanym miejscu jako oczywiste standardy w przestrzeni i obiektach użyteczności publicznej”²³.

Na potrzeby pracy przyjąłem klasyfikację Łobożewicza jako najbardziej adekwatną do prowadzonych badań. Klasyfikacja ta obejmuje bariery znajdujące się w środowisku z dokładnym ich wyszczególnieniem oraz łączy aspekt turystyczny, taki jak braki w sprzęcie turystycznym czy luki w wiedzy kadry turystycznej o potrzebach osób z niepełnosprawnościami.

²³ *Turystyka dostępna. Rekomendacje dla sektora usług turystycznych...*, s. 5.

3. OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI JAKO WYBRANA GRUPA DOCELOWA DLA SEKTORA TURYSTYCZNEGO W SZCZECINIE

3.1. ISTOTA ROZWOJU TURYSTYKI W SZCZECINIE

Szczecin jest miastem zlokalizowanym w północno-zachodniej części Polski, w województwie zachodniopomorskim, przy ujściu rzeki Odry do Zalewu Szczecińskiego. Zajmuje powierzchnię około 300 km², z czego 2/5 to tereny zielone, a ponad 1/5 to tereny pod wodami, przez co jest jednym z największych miast pod względem powierzchni w Polsce (trzecie miejsce po Warszawie i Łodzi). Mieszka w nim blisko 402 tysiące osób¹, przy czym od kilku lat obserwuje się spadek liczby ludności.

Żeby poznać miejsce turystyki w działaniach Szczecina, przeanalizowano *Strategię rozwoju Szczecina 2025*² oraz *Wieloletni program rozwoju Szczecina*³. Jedną z wizji Szczecina zaproponowanych w tym dokumencie brzmi: „Szczecin – miasto o znacznych zasobach zieleni i wód, bezpieczne, przyjazne i atrakcyjne dla mieszkańców, inwestorów i turystów, oferujące bogatą ofertę kulturalną oraz wysoką jakość życia i wypoczynku”. Wizja ta ma odzwierciedlenie w opracowanych na podstawie misji celach strategicznych, w tym w szczególności celu strategicznym II „Szczecin – miasto nowoczesnej, konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki” i celu operacyjnym II.3 „Zdynamizowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem zasobów przyrodniczych i dziedzictwa historyczno-kulturowego”.

¹ <https://svs.stat.gov.pl> (25.05.2022).

² *Strategia rozwoju Szczecina 2025*, http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/_Strategia_Rozwoju_Szczecina_2025.pdf (25.05.2022).

³ *Wieloletni program rozwoju Szczecina na lata 2018–2022 z perspektywą do 2023 roku*, [http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/Projekt_WPRS_2018_2022_z_perspektywa_do_2023_roku_opis\(1\).pdf](http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/Projekt_WPRS_2018_2022_z_perspektywa_do_2023_roku_opis(1).pdf) (25.05.2022).

W „Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta Szczecin” dostępna jest informacja z realizacji *Strategii rozwoju Szczecina 2025* oraz *Wieloletniego programu rozwoju Szczecina* za lata 2014 i 2015⁴. Interesującą kwestią są wydatki na poszczególne cele operacyjne, w tym na cel II.3. Przeznaczono na nie 58 000 283 zł, a wskaźnik wykonania wynosił 68,2% (30.09.2015).

Działania, jakie są podejmowane w ramach celu operacyjnego II.3, to:

1. Zdynamizowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem zasobów przyrodniczych i dziedzictwa historyczno-kulturowego:
 - a) rozwój sieciowy szczecińskich i regionalnych (w tym transgranicznych) produktów turystycznych;
 - b) wspieranie inicjatyw w zakresie rozbudowy i utrzymania infrastruktury sprzyjającej rozwojowi turystyki i rekreacji (w tym rekreacji wodnej i żeglarstwa) w subregionie metropolitalnym;
 - c) wspieranie rozwoju różnorodnych form turystyki, w tym biznesowej, zdrowotnej, kulturalnej i wypoczynkowej w oparciu na wartościach historycznych, przyrodniczych i usługowych;
 - d) stworzenie zintegrowanego systemu regionalnej informacji i promocji turystycznej;
 - e) budowa lokalnych centrów rekreacyjno-przyrodniczych.

Należy pamiętać, że rozwój turystyki składają się również działania, które bezpośrednio nie są związane z turystyką, ale ich rozwój wpływa na jakość zwiedzania miasta i wzmocnienie jego wizerunku. Polityka turystyczna łączy działania wpisujące się przykładowo w gospodarkę przestrzenną, politykę społeczną, ochronę środowiska i rozwój potencjału ekonomicznego. Są to m.in. działania mające na celu ochronę walorów przyrodniczych i kulturowych, rewitalizację i rozwój przestrzeni miejskiej, wspieranie rozwoju biznesu lokalnego i dopływu inwestycji zewnętrznych oraz poprawę dostępności transportowej i układu komunikacyjnego miasta. Rozwój turystyki miasta powiązany jest również ze strategiami szczegółowymi, politykami branżowymi oraz programami, na których uchwalenie ma wpływ Rada Miasta, jak np. *Lokalny program rewitalizacji dla Miasta Szczecin na lata 2017–2023*⁵, *Program ochrony środowiska miasta Szczecin na lata 2017–2020*

⁴ Informacja z realizacji *Strategii rozwoju Szczecina 2025* i *Wieloletniego programu rozwoju Szczecina* za rok 2014 i III kwartały 2015 roku, http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/Informacja_z_realizacji_SRS_i_WPRS_za_2014_i_3Q2015.pdf (25.05.2022).

⁵ *Lokalny program rewitalizacji dla Miasta Szczecin na lata 2017–2023*, http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/WUiAB_-_PAM/LPR_Szczecin_30_01_2018.pdf (30.05.2022).

z uwzględnieniem perspektywy na lata 2021–2024⁶ oraz *Strategia marki Szczecina Floating Garden 2050*⁷.

Mając na uwadze wymienione wyżej działania, można zauważyć, że aktywności związane z turystyką zostały uwzględnione w strategicznych dokumentach miasta oraz są komplementarne z innymi celami (np. z celem I.1). Ochronę oraz wykorzystanie walorów przyrodniczych uwzględnia *Strategia rozwoju Szczecina 2025*.

Omawiając aspekt turystyczny, należy wspomnieć również o walorach turystycznych miasta. Do największych atrakcji turystycznych według Autorki należy zaliczyć:

- Wały Chrobrego, które są jednym z najpiękniejszych tarasów widokowych w Polsce i Europie,
- Zamek Książąt Pomorskich, będący dawną siedzibą książąt z dynastii Gryfitów,
- Filharmonię im. M. Karłowicza, która zdobyła liczne nagrody i wyróżnienia w konkursach architektonicznych na szczeblu krajowym oraz międzynarodowym,
- Centrum Dialogu Przełomy – Muzeum Narodowe w Szczecinie, które także otrzymało liczne nagrody i wyróżnienia w konkursach krajowych oraz międzynarodowych,
- podziemny schron pod Dworcem PKP wraz z podziemnymi korytarzami,
- Jasne Błonia oraz park Kasprowicza, w szczególności w okresie wiosennym z dywanami krokusów,
- miejsca rozrywkowe takie jak deptak Bogusława, Wyspa Grodzka oraz Łasztownia z „dźwigozaurami”.

Na terenie Szczecina znajdują się również szlaki turystyczne, które dotyczą różnej tematyki i przebiegają różnymi trasami. Jednym z najbardziej popularnych szlaków jest Miejski Szlak Turystyczny, który powstał z okazji 750-lecia nadania praw miejskich Szczecinowi. Szlak zaczyna się i kończy przy Dworcu PKP⁸. Adresowany przede wszystkim do pasjonatów architektury oraz historii jest szlak „Niezwyczajni szczecinianie i ich kamienice”. Powstał z inicjatywy kilku mieszkańców miasta, których celem było przedstawienie

⁶ *Program ochrony środowiska miasta Szczecin na lata 2017–2020 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2021–2024*, http://eregion.wzp.pl/sites/default/files/program_ochrony_srodowiska_miasta_szczecin_na_lata_2017-2020_z_uwzględnieniem_perspektywy_na_lata_2021-2024_0.pdf (30.05.2022).

⁷ <https://www.szczecin.eu/pl/marka-floating-garden> (30.05.2022).

⁸ <https://visitszczecin.eu/pl/inne/81-miejski-szlak-turystyczny> (25.05.2022).

historii miasta przez losy zabytkowych kamienic⁹. Dość nietypowy jest Złoty Szlak, który prowadzi turystów w otoczeniu przez zielen. Rozpoczyna się od Zamku Książąt Pomorskich i wiedzie przez aleję Jana Pawła II i park, las, aż do puszczy¹⁰. Należy pamiętać, że historia Szczecina była niespokojna i pełna burzliwych wydarzeń. Biorąc to pod uwagę, chciano upamiętnić wydarzenia z grudnia 1970 roku przez stworzenie szlaku „Grudzień '70”. Jest on złożony z dziewięciu tablic zamieszczonych w miejscach, które są ściśle z nim związane¹¹. Oprócz powyższych szlaków w Szczecinie turyści mogą również skorzystać z podziemnych tras turystycznych, gdzie można zwiedzić największy schron cywilny w Polsce z czasów II wojny światowej oraz z okresu zimnej wojny¹². Powyższe szlaki turystyczne nie są jedynymi, ponieważ turyści mogą skorzystać jeszcze ze Szlaku Wielkiej Ucieczki na Północ, Śladami Quistorpów, Zabytków Szczecina na Europejskim Szlaku Gotyku Ceglanoego, Szlaku Placów Oriona, wytyczonymi szlakami rowerowymi oraz tematycznymi trasami Cmentarza Centralnego. Turystom zwiedzającym Szczecin w pośpiechu można zaproponować obejrzenie miasta z okna zabytkowego tramwaju (niedziele w lipcu i sierpniu) oraz przejście Jednodniowego Szlaku Turystycznego, pozwalającego poznać miasto w wielkim skrócie¹³.

Najlepszym sposobem podsumowania podrozdziału będzie zapoznanie czytelnika z ciekawostkami dotyczącymi miasta, które zostały starannie wyselekcjonowane: układ urbanistyczny miasta przypomina ten w Paryżu, dlatego turyści nazywają Szczecin Paryżem Północy. Układ trzech placów (Grunwaldzki, Odrodzenia i Szarych Szeregów, zwanych placami Oriona) względem Odry odpowiada położeniu piramid w Gizie względem Nilu, a także pasa konstelacji Oriona względem Drogi Mlecznej. Warto w tym miejscu wspomnieć również o Cmentarzu Centralnym, który jest jednym z największych w Europie, a największym w Polsce. Rozmieszczenie jego ścieżek i alei przypomina skarabeusza, mistyczne stworzenie, które trzyma w łapach kaplicę cmentarną i z rozłożonymi skrzydłami wzbija się do lotu¹⁴. W Szczecinie zlokalizowane jest również najstarsze działające na świecie

⁹ https://visitszczecin.eu/pl/szlaki_turystyczne/niezwykli-szczecinianie-i-ich-kamienice (25.05.2022).

¹⁰ https://visitszczecin.eu/pl/szlaki_turystyczne/zloty-szlak (25.05.2022).

¹¹ https://visitszczecin.eu/pl/szlaki_turystyczne/szlak-grudnia-1970-stycznia-1971-na-ulicach-szczecina (25.05.2022).

¹² <https://visitszczecin.eu/pl/inne/76-podziemne-trasy-turystyczne> (25.05.2022).

¹³ <https://visitszczecin.eu/pl/szlaki-turystyczne?page=0> (25.05.2022).

¹⁴ L.P. Herman, *Sedinum*, <https://www.facebook.com/Sedinum/> (25.05.2022).

kino „Pionier”, które powstało w 1909 roku. W Szczecinie otwarte są dla turystów podziemne schrony z okresu II wojny światowej oraz sieć podziemnych korytarzy.

3.2. METODYKA BADAŃ I ŹRÓDŁA DANYCH

W badaniach własnych wykorzystano metody jakościowe oraz ilościowe. Zastosowanie triangulacji pozwala uzyskać dokładniejsze informacje o badanym zjawisku. Należy jednak pamiętać o możliwości wystąpienia między nimi różnic i sprzeczności. Dokonano także kwantyfikacji cech dla udogodnień i barier, co pozwoli na dalszą analizę statystyczną.

W pracy wykorzystano pięć metod i technik badawczych służących do określenia i scharakteryzowania dostosowania Szczecina do potrzeb i wymagań osób z niepełnosprawnościami:

- metodę sondażu,
- metodę delficką,
- metodę inwentaryzacji,
- technikę wywiadu,
- analizę wyników badań wtórnych.

Metoda sondażowa stosowana jest najczęściej w celu możliwie szybkiego przebadania bardzo licznych zbiorowości. W pracy wykorzystano technikę ankiety, która polega na uzyskaniu danych na podstawie wcześniej przygotowanego kwestionariusza, na który respondent odpowiada pisemnie lub elektronicznie. Wykorzystanie techniki ankiety miało na celu zebranie subiektywnych opinii osób z niepełnosprawnościami i pozostałych mieszkańców Szczecina oraz bliskiego otoczenia. Kwestionariusz ankiety został w całości opracowany przeze mnie. Mając na względzie sytuację epidemiologiczną w kraju, uznałam, że najbezpieczniejszą formą przeprowadzenia badania będzie elektroniczna ankieta.

Badanie pilotażowe odbyło w grudniu 2020 roku na grupie dziesięciu osób z różnych środowisk. Działanie to potwierdziło przydatność wybranej metody oraz jasność i poprawność sformułowanych pytań. Respondenci brali udział w badaniu za pomocą stworzonego online kwestionariusza ankiety.

Zasadniczy formularz ankiety udostępniłam w mediach społecznościowych – na różnorodnych grupach Facebooka, które dotyczyły Szczecina

i jego okolic, oraz w zespołach dedykowanych osobom z niepełnosprawnościami. Badania prowadziłam z zachowaniem dobrowolności i anonimowości. Badania miały miejsce w okresie od połowy stycznia do początku kwietnia 2021 roku. Ankieta badawcza składała się z dwóch głównych części: metryczki oraz części właściwej. Znajdują się w niej głównie zamknięte pytania, w tym w formie tabel, oraz jedno otwarte. Pierwsza część kwestionariusza ankiety rozpoczynała się od pytania filtrującego, które miało wyłonić mieszkańców Szczecina oraz osoby znające miasto, ale w nim nie mieszkające. Kolejno następowało przejście do części zasadniczej, w której respondenci zostali poproszeni o wyrażenie swojej opinii na temat udogodnień, ograniczeń i oceny konkretnych elementów w mieście. W drugiej części respondenci zostali poproszeni o wypełnienie metryczki, która pozwoli na scharakteryzowanie grupy odpowiadających, w tym wyłonienie opinii osób z niepełnosprawnościami.

Ze względu na pandemię COVID-19 kontakt bezpośredni z osobami o szczególnych potrzebach był utrudniony, ponieważ zostały zawieszane spotkania w stowarzyszeniach, związkach i innych grupach zrzeszających te osoby. Najwięcej ankiet wpłynęło w pierwszym tygodniu rozpoczęcia badania oraz w ostatnim tygodniu jego trwania. W ostatnim tygodniu badania dotarłam do grupy na Facebooku, która zrzeszała osoby prowadzące różnorodne badania. Osoby będące w tej grupie kierują się zasadą wzajemności, czyli wypełniają ankiety w zamian za wypełnienie ich ankiety. W badaniu losowo wzięło udział 305 osób, w tym 91 osób, które zaznaczyły, że posiadają niepełnosprawność lub są opiekunem i/lub rodzicem osoby z niepełnosprawnością.

Badania pokazały, że to kobiety chętniej biorą w nich udział. Stanowiły one ponad 68% (208) respondentów. Ponad 58% osób (177) miało wykształcenie wyższe. Wykształcenie średnie zaznaczyło 39% (119) respondentów. Wykształcenie gimnazjalne miała 1 osoba, a podstawowe – 6. Najliczniejszą grupę pod względem wieku stanowiły osoby młode 18–25 lat – było to ponad 38% ogółu. Wynikać to może z formy przeprowadzonego badania, czyli online. Młodzi z łatwością poruszają się w Internecie i dla większości nie stanowi problemu wzięcie udziału w takiej formie badania. Ankieta elektroniczna obarczona jest błędem, ponieważ osoby starsze często mają trudności w posługiwaniu się sprzętem oraz wykorzystaniu technologii, co zaobserwować można w dalszej charakterystyce wieku. Wraz ze wzrostem lat liczba osób biorących udział w badaniu malała lub utrzymywała się na takim samym poziomie. Wyjątek stanowi grupa osób z przedziału 36–45 lat,

ponieważ o 11 osób więcej zadeklarowało taki przedział niż w grupie młodszej, tj. 26–35 lat. 247 osób zaznaczyło, że są mieszkańcami Szczecina, a 58 osób, że nie, ale znają miasto i często do niego jeżdżą. Wśród tych osób 49 było z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, 1 z niepełnosprawnością ruchowo-słuchową, 1 z niepełnosprawnością ruchowo-wzrokową, 2 osoby z niepełnosprawnością wzrokową, 10 z niepełnosprawnością słuchową oraz 5 z innym rodzajem niepełnosprawności.

W badaniu opiekunowie i/lub rodzice stanowili grupę 23 osób, w tym 13 osób jest opiekunem i/lub rodzicem osoby z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową; 1 osoba jest opiekunem i/lub rodzicem osoby z niepełnosprawnością fizyczną, wzrokową oraz inną, 2 osoby są opiekunami i/lub rodzicami osoby z niepełnosprawnością wzrokową, 2 osoby są opiekunem i/lub rodzicem osoby z niepełnosprawnością słuchową oraz 5 osób jest opiekunem i/lub rodzicem osób z innym rodzajem niepełnosprawności. Zaznaczenie więcej niż jednej odpowiedzi oznacza, że jest to niepełnosprawność sprzężona, występująca u jednej osoby łącznie. Założono, że jeżeli respondent zaznaczył niepełnosprawność fizyczną jako jedną z wielu, to zna udogodnienia i ograniczenia istniejące w środowisku dla tej grupy niepełnosprawności i będzie zaliczany do grupy osób z niepełnosprawnością fizyczną. Wśród osób z niepełnosprawnościami zauważyć można pewne dysproporcje pod względem wykształcenia. Blisko 4-krotnie więcej kobiet posiada wykształcenie wyższe od mężczyzn. U mężczyzn przeważa wykształcenie średnie. Największy odsetek osób z niepełnosprawnościami posiadających wykształcenie podstawowe zaobserwować także można wśród mężczyzn. Najlicniejszą grupę pod względem wieku stanowiły osoby z przedziału 36–45 lat (18), następnie 18–25 lat (17), 46–55 lat (12), 26–35 lat (10), 56–65 lat (6) oraz powyżej 66 lat (5). Taka rozbieżność może wynikać z pomocy osób trzecich w dotarciu do grup z niepełnosprawnościami poprzez stowarzyszenia i związki.

Metoda delficka, zwana również metodą ekspercką, należy do metod heurystycznych. W metodzie tej niezbędna jest pomoc w zakresie wiedzy, doświadczenia i postrzegania pewnych elementów przez ekspertów z danej dziedziny. Zgodnie z założeniem metody delfickiej, jeżeli następuje zgodność opinii, to uznawane są one za prawdziwe i trafne. Metody delfickiej użyłam w celu przyporządkowania danym czynnikom odpowiednich wag, dzięki czemu możliwa była dalsza analiza i stworzenie macierzy.

Badanie pierwotne, wykorzystane na potrzeby niniejszej pracy, przeprowadzałam od grudnia 2020 (1 tura) do stycznia 2021 roku (2 tura).

Były to badania jednorazowe, ogólnopolskie, w formie niezależnych ekspertyz równoległych. Zastosowałam celowy dobór jednostek do badań. Kryteriami doboru ekspertów do badań były ich kompetencje, wiedza i doświadczenie w badanej dziedzinie. W badaniach posłużyłam się techniką bezpośredniego dotarcia do ekspertów oraz techniką kwestionariusza ankiety pocztowej elektronicznej. Narzędziem badawczym były kwestionariusze eksperckie, zawierające 23 czynniki ukazane jako bariery oraz 18 czynników przedstawionych dla udogodnień określających niepełnosprawność ruchową, słuchową oraz wzrokową. Eksperti zostali poproszeni o nadanie wagi i stopnia istotności dla danego czynnika w odniesieniu do konkretnego rodzaju niepełnosprawności w ustalonej skali od 0 do 5, gdzie 0 oznaczało brak wpływu/nie dotyczy, 1 – nieistotne, 2 – mało istotne, 3 – dość istotne, 4 – istotne, 5 – bardzo istotne. W sytuacji bezpośredniego kontaktu z ekspertem prosiłam o udział w badaniu oraz wyjaśniałam cel badania. W przypadku kontaktu z ekspertem za pośrednictwem poczty elektronicznej kwestionariusz ankiety przysyłałam wraz z wyjaśnieniem celu badania oraz prośbą o udział w nim.

Do udziału w badaniu zaprosiłam 19 ekspertów, którzy są przedstawicielami nauki oraz praktyki w związku z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Trudnością w badaniu była niska skłonność ekspertów do wzięcia udziału w badaniach. W efekcie otrzymałam 10 wypełnionych kwestionariuszy ankiety od ekspertów z otoczenia naukowo-badawczego (z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Uniwersytetu Szczecińskiego) oraz środowiska praktyków niepełnosprawności (Polski Związek Niewidomych, Fundacja Pomocy Chorym na zanik mięśni, tłumacz PJM z wieloletnim doświadczeniem, rodzice i opiekunowie osób z niepełnosprawnościami oraz blogerzy podróżujący z osobami z niepełnosprawnością ruchową).

Badanie miało na celu wyznaczenie wspólnych barier i udogodnień dla badanych niepełnosprawności oraz wyznaczenie barier i udogodnień kluczowych dla konkretnej niepełnosprawności. Grupę czynników urbanistycznych, architektonicznych i komunikacyjnych (transport) zawierała ankieta skierowana do mieszkańców Szczecina. Na podstawie odpowiedzi mieszkańców oraz wagi nadanej przez ekspertów będzie można wyznaczyć macierz, która zobrazuje stopień przystosowania Szczecina do obsługi grupy turystów z niepełnosprawnościami ruchowymi z uwzględnieniem uwarunkowań urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych.

Kolejną z zastosowanych metod była metoda inwentaryzacji. Inwentaryzacja to spis przyjętych do badania elementów na podstawie prac terenowych.

Polega ona na ustaleniu rzeczywistego stanu danych elementów. W tym przypadku podjęłam próbę scharakteryzowania obiektów noclegowych, które są dostosowane dla osób z niepełnosprawnościami. Przy jej wykorzystaniu posłużyłam się kwestionariuszem udostępnionym przez Fundację Na Rzecz Wspierania Osób Niepełnosprawnych „Wyjdz z domu”. Kwestionariusz zawierał wymagania z zakresu budowlanego, tym samym pozwalał sprawdzić dostosowanie obiektu hotelarskiego/noclegowego do potrzeb osób z niepełnosprawnościami¹⁵. Szczegółowy przebieg badania oraz wyniki inwentaryzacji przedstawiłam w podrozdziale 3.3.

Technika wywiadu pozwoliła na ocenę dostosowania IT w Szczecinie do potrzeb i wymagań osób z niepełnosprawnościami. Wywiad przeprowadzony został jawnie, telefonicznie, po czym respondent przesyłał odpowiedzi drogą mailową. Wywiad telefoniczny związany jest z przeprowadzeniem przez ankietera rozmowy z respondentem na podstawie przygotowanej wcześniej listy pytań. Wywiad przeprowadziłam w październiku 2020 roku z przedstawicielem Centrum Informacji Turystycznej w Szczecinie. W tym celu przygotowałam kwestionariusz z siedmioma pytaniami poruszającymi problematykę przystosowania do obsługi tej grupy turystów. Miał on formę częściowo skategoryzowaną, ponieważ ankietier zmieniał kolejność zadawanych pytań oraz dodawał pytania pomocnicze. Analizę informacji uzyskanych podczas wywiadu przedstawiłam w podrozdziale 3.3.

Ostatnią wykorzystaną metodą do określenia i opisania dostosowania Szczecina do potrzeb i wymagań osób z niepełnosprawnościami była analiza wyników badań wtórnych. Polega ona na przeglądzie materiałów zebranych przez innego badacza. Umożliwia to pozyskiwanie wiedzy dotyczącej konkretnego obszaru tematycznego bez konieczności wcześniejszego osobistego zbierania danych. W niniejszej pracy metodę tę wykorzystałam jako posiłkową przy wskazywaniu uwarunkowań otrzymanych wyników i interpretowaniu ich na tle dotychczasowych raportów dotyczących podróżowania osób z niepełnosprawnościami w Polsce i za granicą oraz turystyki dostępnej.

Podsumowując aspekt metodyczny, należy podkreślić, że zastosowanie wyłącznie jednej metody badawczej wpływa na ograniczenie perspektywy badanej problematyki. Dostosowanie różnorodnych elementów do osób z niepełnosprawnościami jest bardzo szerokim i złożonym zjawiskiem oraz

¹⁵ Ankieta stanowi załącznik nr 3 do pracy.

wymaga wiedzy z wielu dziedzin, m.in. obowiązujących przepisów prawnych wynikających z ustaw dotyczących przepisów budowlanych, dostępności architektonicznej, cyfrowej oraz informacyjno-komunikacyjnej, a także z zakresu psychologii i pedagogiki czy też praktycznej funkcjonalności danych elementów.

Dostęp do wszystkich grup osób z niepełnosprawnościami był mocno utrudniony, ponieważ ze względu na sytuację epidemiologiczną w kraju zawieszono spotkania w kontakcie bezpośrednim, a zorganizowanie ich elektronicznie było trudne z uwagi na ograniczenia sprzętowe i technologiczne osób zrzeszonych w danych organizacjach. Z tego powodu zdecydowałam się na wybór jednej najbardziej dostępnej grupy, w tym przypadku osób z niepełnosprawnościami ruchowymi, którą poddałam dalszej analizie.

Na podstawie szerokiego zakresu zebranych danych można będzie w przyszłości poszerzyć analizę o dodanie kolejnych grup osób z niepełnosprawnościami. Tematy przyszłych badań mogą dotyczyć scharakteryzowania dostosowania obszaru do poszczególnych rodzajów niepełnosprawności w skali miasta oraz regionu.

3.3. DOSTĘPNOŚĆ BAZY MATERIALNEJ TURYSTYKI DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W SZCZECINIE – WYBRANE PRZYKŁADY

W tym podrozdziale uwaga zostanie skupiona na mieście Szczecinie. Omówione zostaną wybrane elementy zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego Szczecina pod kątem dostosowania do osób z niepełnosprawnościami. Wyboru omawianych elementów dokonałam na podstawie dostępnych raportów oraz współpracy z przedstawicielami instytucji, organizacji i obiektów. Wśród powyższych elementów wyróżniają się: Centrum Żeglarskie – schronisko młodzieżowe PTSM, Hotel Radisson Blue, Dworzec Główny PKP, publiczny transport zbiorowy oraz Centrum Informacji Turystycznej.

Podjęłam próbę oceny bazy noclegowej w Szczecinie. Żeby przeprowadzić dokładną analizę przystosowania obiektów noclegowych do potrzeb i wymagań osób o szczególnych potrzebach, wysłałam wiadomości e-mail do 17 obiektów noclegowych różnego rodzaju i kategorii, które wybrałam na podstawie listy Centralnej Ewidencji i Wykazów w Turystyce¹⁶. W wykazie znaj-

¹⁶ <https://turystyka.gov.pl/cwoh/index> (20.05.2020).

dowało się 39 obiektów zlokalizowanych na obszarze Szczecina i miejscowości z nim graniczących. Obiekty wybrałam ze względu na zróżnicowanie świadczonych usług i ich zakres. Z 17 obiektów zaledwie 2 były chętne do nawiązania współpracy i wyraziły zgodę na przeprowadzenie badań:

- Centrum Żeglarskie – schronisko młodzieżowe PTSM,
- Hotel Radisson Blu.

Przy nawiązaniu współpracy i spełnieniu minimalnych wymagań obiekty zyskiwały okazję do darmowej promocji swoich usług na stronie internetowej przeznaczonej dla turystów z niepełnosprawnościami, <https://noclegi-bezbarier.pl/>¹⁷. Badanie przeprowadziłam w maju i czerwcu 2020 roku. Jako narzędzie badawcze wykorzystałam ankietę sprawdzającą dostosowanie obiektu hotelarskiego/noclegowego do potrzeb osób z niepełnosprawnościami¹⁸, na której użycie zgodę wydała Fundacja Na Rzecz Wspierania Osób Niepełnosprawnych „Wyjdz z domu”. Celem ankiety było sprawdzenie, czy badany obiekt spełnia wymogi i odpowiada na potrzeby osób z niepełnosprawnościami oraz czy można go rekomendować tym osobom jako obiekt przyjazny. Wnioski z analizy danych uzyskanych podczas badania podzieliłam na kilka obszarów (tab. 3.1).

Hotel Radisson Blu¹⁹ znajduje się na Placu Rodła, jednym z centralnych miejsc Szczecina. Budynek ma blisko 30 lat, a jego budowa ruszyła w 1991 roku²⁰. Ze względu na inne wymogi prawno-budowlane w poprzednim wieku, obiekt co pewien czas przechodzi modernizację, aby sprostać aktualnym wymogom. Budynek jest przystosowany do obsługi osób z niepełnosprawnościami. Hotel posiada 14 jednostek mieszkalnych przystosowanych do osób o szczególnych potrzebach. Znajduje się w nim także kompleks sportowo-wypoczynkowy z basenem, SPA i strefami wypoczynkowymi przystosowanymi dla osób z niepełnosprawnościami, wyposażony jest także jest w windę, aby umożliwić korzystanie z tych atrakcji osobom z dysfunkcjami. Stanowisko recepcyjne wymaga modernizacji związanej z obniżeniem lady recepcyjnej i wydzieleniem osobnego stanowiska dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich.

¹⁷ Portal został założony przez Fundację „Wyjdz z domu” w ramach projektu „Wyjdz z domu, pojedz dalej”, finansowanego ze środków programu Obywatele dla Demokracji z funduszy EOG.

¹⁸ Ankieta stanowi załącznik nr 3 do pracy.

¹⁹ <https://www.radissonhotels.com/pl-pl/hotele/radisson-blu-szczecin> (17.04.2021).

²⁰ <http://www.szczecinblog.pl/2012/20-lat-minelo-jak-jeden-dzien-czyli-20-lecie-pazimu/> (17.04.2021).

Tabela 3.1. Porównanie dostosowania do wymagań osób z niepełnosprawnościami Hotelu Radisson Blu i Schroniska Młodzieżowego PTSM Centrum Żeglarskie zlokalizowanych w Szczecinie według konkretnych obszarów poddanych badaniu w 2020 roku

Hotel Radisson Blu	Schronisko Młodzieżowe PTSM Centrum Żeglarskie
1	2
I. Plac przed obiektem, parking oraz wjazd	
<p>Przed obiektem nie ma dostosowanego miejsca dla osób z niepełnosprawnościami. Obiekt posiada podziemny parking, który nie jest wcale przystosowany do wymagań osób z niepełnosprawnościami. Parking podziemny znajduje się w osobnym budynku. Nie ma pasów prowadzących dla osób niewidzących lub niedowidzących. Nie ma także sygnalizacji wzrokowej ani dźwiękowej naprowadzającej te osoby. Elementy małej architektury (kosze na śmieci, ławki itp.) ustawione są w sposób nieutrudniający przejścia osobom niedowidzącym i niewidomym oraz poruszającym się na wózku inwalidzkim.</p>	<p>Przed obiektem są cztery dostosowane i oznaczone miejsca parkingowe dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Parking jest średniej wielkości, a przed wjazdem na jego obszar znajduje się szlaban. Miejsce parkingowe znajduje się około 75 m od głównego wejścia do budynku. Nie ma urządzeń kontrolnych ani barierek dostępu umożliwiających obsługę bez konieczności wysiadania z samochodu. Nawierzchnia parkingu oraz chodnika spełnia żądane parametry. Nie ma jednak pasów prowadzących dla osób niewidomych i niedowidzących na nawierzchniach i ścianach oraz brak sygnalizacji dźwiękowej i zmiany faktury nawierzchni między parkingiem a chodnikiem. Elementy małej architektury (kosze na śmieci, ławki itp.) ustawione są w sposób nieutrudniający przejście osobom niedowidzącym i niewidomym oraz poruszającym się na wózku inwalidzkim.</p>
II. Wejście do budynku	
<p>Wejście do obiektu jest przystosowane dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim. Powierzchnia placu przed budynkiem wykonana jest z materiału umożliwiającego swobodne poruszanie się osób na wózku inwalidzkim. Osoba ta może wejść do obiektu wejściem głównym i nie trzeba pokonywać podjazdu.</p>	<p>Wejście do obiektu jest dostosowane do potrzeb osób poruszających się na wózku inwalidzkim. Powierzchnia placu przed budynkiem wykonana jest z materiału umożliwiającego swobodne poruszanie się osób na wózku inwalidzkim. Osoba ta może wejść do obiektu wejściem głównym, musi jednak pokonać podjazd, który spełnia wymagania zawarte w ankiecie. Drzwi wejściowe są dwuskrzydłowe, a szerokość jednego skrzydła wynosi 90 cm – jest też próg około 2 cm do pokonania. Klamki są umieszczone na wysokości 105 cm. Długość przedsionka ma około 5,5 m, co pozwala na swobodne manewry osób na wózkach inwalidzkich.</p>

1	2
III. Recepcja i hall główny	
<p>Stanowisko recepcyjne nie jest przystosowane do wymagań osób z niepełnosprawnościami. Nie ma wydzielonego stanowiska dla osób poruszających się na wózkach, nie jest także wyposażone w pętlę indukcyjną. Obiekt jednak gościł już niejednokrotnie osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich, także podczas wydarzeń, które pomogali zorganizować.</p>	<p>Stanowisko recepcyjne jest dostosowane do potrzeb osób poruszających się na wózkach inwalidzkim – nie posiada jednak pętli indukcyjnej. Znajduje się w pobliżu głównych drzwi wejściowych. Recepcja nie ma osobnego stanowiska do obsługi osób poruszających się na wózkach inwalidzkich.</p>
IV. Komunikacja pozioma i pionowa	
<p>W hallu oraz pozostałych korytarzach nie ma udogodnień dla osób niewidomych i niedowidzących. Obiekt umożliwia osobie poruszającej się na wózkach inwalidzkim samodzielne skorzystanie, bez pokonywania barier architektonicznych, z recepcji, restauracji hotelowej, toalet ogólnodostępnych na parterze, basenu i zabiegów z zakresu SPA & Wellness oraz siłowni. Obiekt jest wyposażony w windę, która spełnia niezbędne wymagania.</p>	<p>W hallu oraz pozostałych korytarzach nie ma udogodnień dla osób niewidomych i niedowidzących. Obiekt umożliwia osobie poruszającej się na wózkach inwalidzkim samodzielne skorzystanie, z recepcji, wspólnej kuchni oraz toalety ogólnodostępnej. Obiekt nie jest wyposażony w windę.</p>
V. Jednostki mieszkalne	
<p>Obiekt posiada 14 jednostek przystosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Dzięki windzie goście mogą dojechać bez problemu na poszczególne piętra. W pokojach są także zamontowane przyciski przywołujące obsługę w razie problemów. Meble w pokojach są częściowo przystosowane dla osób z niepełnosprawnościami. Część sanitarna posiada wymagane przestrzenie manewrowe. Umywalka jest odpowiednio zawieszona z miejscem na podjazd dla osoby na wózkach. W pokoju jest bezpośredni dostęp do łazienki (WC i kabina prysznicowa), która spełnia konieczne wymagania związane z przystosowaniem dla osób z niepełnosprawnościami. Klamki znajdują się na wysokości 106 cm, a włączniki światła – 110 cm. Włączniki światła, sygnalizacja przywoławcza oraz telefon i pilot do telewizora są dostępne z łóżka.</p>	<p>Obiekt posiada jedną wieloosobową jednostkę mieszkalną przystosowaną do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Łóżka w niej są piętrowe, ponieważ założono, że osoby podróżujące z opiekunami będą spały na dole, a opiekunowie na górze. Osoby poruszające się na wózkach inwalidzkim na parterze mają dostęp do jednostki mieszkalnej, kuchni i jadalni oraz stanowiska recepcyjnego. Jednostka mieszkalna posiada przynależną do niej łazienkę (WC i kabina prysznicowa), które są w pełni przystosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.</p>

1	2
VI. Pomieszczenia gastronomiczne i pozostałe dostępne dla gości obiektu	
<p>Obiekt posiada pomieszczenia gastronomiczne przystosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Osoby poruszające się na wózku mogą, bez pokonywania barier architektonicznych, skorzystać z restauracji. Liczba miejsc przystosowanych wynosi 28. Aby uzyskać taką liczbę, należy usunąć krzesła z sali restauracyjnej stojące przy stolikach. Dla gości hotelowych dostępny jest także bar znajdujący na hallu głównym, jednakże, aby osoby na wózkach inwalidzkich mogły się tam dostać, muszą pokonać dość krótki, ale stromy podjazd.</p>	<p>Osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim może dojechać bez pokonywania barier do samoobsługowej kuchni i jadalni. Nie ma specjalnie wydzielonego miejsca na wózek przy korzystaniu ze sprzętu kuchennego.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

Schronisko Centrum Żeglarskiego²¹ zostało zarejestrowane w bazie Polskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych. Obiekt noclegowy powstał w 2016 roku. Jest to nowy obiekt, który musiał spełnić aktualne wymogi prawno-budowlane, aby mógł zostać zaakceptowany i oddany do użytku. Zlokalizowany jest nad jeziorem Dąbie. Obiekt noclegowy spełnia wymagania związane z przystosowaniem do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, nie jest jednak dostosowany dla osób niewidzących i niedowidzących. Na terenie ośrodka znajduje się także ogrodzona przestrzeń rekreacyjna oraz siłownia pod chmurką. Osoby poruszające się na wózku inwalidzkim mają do nich dojazd. Z obiektu po wyznaczonej drodze można dostać się do nabrzeża jeziora.

Rozważając problematykę zagospodarowania turystycznego w Szczecinie, warto zwrócić uwagę na Dworzec Główny PKP. W ciągu kilkunastu lat budynek przeszedł wiele modernizacji, wydano ponad 100 milionów złotych na inwestycje zarówno w budynki dworcowe, jak i unowocześnienie infrastruktury peronowej oraz najbliższego otoczenia. Przeprowadzone remonty miały na celu poprawę komfortu i bezpieczeństwa pasażerów korzystających z kolei. Zastosowano nowoczesne rozwiązania i udogodnienia, które powinny pomóc zminimalizować i zlikwidować istniejące bariery architektoniczne oraz poprawić dostępność obiektów dworca i stacji Szczecin Główny dla osób z dysfunkcjami.

²¹ <https://www.centrumzeglarskie.pl/> (17.04.2021).

Jak podaje Najwyższa Izba Kontroli (NIK), podczas remontów pojawiło się wiele uchybień, które wpłynęły na powstanie ograniczeń w dostępie i możliwości korzystania z usług dworca przez osoby z niepełnosprawnością ruchową, wzrokową i słuchową. Wśród takich mankamentów wyróżnia się²²:

- niezapewnienie spójnych i zgodnych ze stanem faktycznym informacji pasażerskich dla osób z ograniczeniami ruchowymi na temat kierunków dojazdów do odpowiednio przystosowanych przejść do części obiektów dworcowych,
- nieprzystosowane automaty do sprzedaży biletów dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich,
- ograniczenia w dostępności do dworcowej toalety,
- ustawienie przenośnych barierek służących do formowania kolejki kas biletowych na ścieżce prowadzącej,
- nieprawidłowe oznakowanie miejsc parkingowych dla osób z niepełnosprawnościami,
- błędne wytyczenie ścieżek prowadzących dla osób niewidomych – znajdują się one w zbyt bliskiej odległości od innych elementów, co uniemożliwia bezkolizyjne poruszanie się przy użyciu laski dla niewidomych,
- nie działająca pętla indukcyjna pod blatem okienka kasowego.

Na początku stycznia 2021 roku niewidomy turysta wraz ze słabowidzącym współtowarzyszem odwiedzili Dworzec Główny PKP Szczecin w celu sprawdzenia jego dostępności dla osób z dysfunkcjami²³. Turyści już na samym początku napotkali problemy, jeszcze przed wejściem do budynku. Ścieżka prowadząca została błędnie wytyczona, ponieważ skierowała niewidomego turystę na ścianę oddzielającą wejścia do budynku, otoczoną z dwóch stron stałymi barierkami. Drzwi do obiektu znajdowały się za barierką, której nie można było ominąć – wymagany był powrót i obejście barierki z drugiej strony. Po odnalezieniu drzwi do obiektu osoba niewidoma nie mogła ich otworzyć, ponieważ nie było w nich klamki. Niezbędna była interwencja ochroniarza, który w sposób prawidłowy pokierował turystów do wnętrza budynku. Rzecznik PKP SA Michał Stilger zapewniał, że za teren wokół obiektu odpowiada Zarząd Dróg i Transportu Miejskiego (ZDiTM). Podjęto jednak próbę współpracy między miastem a ZDiTM i zarządcami

²² *Informacja o wynikach kontroli. Dostępność zmodernizowanych obiektów kolejowych dla pasażerów niepełnosprawnych lub o ograniczonej zdolności poruszania się*, Delegatura w Bydgoszczy, nr ewid. 161/2018/P/18/062/LBY, NIK, Bydgoszcz 2018, s. 42–46.

²³ https://www.facebook.com/2155406851339055/videos/930237834047928/?__so__=watchlist&__rv__=video_home_www_playlist_video_list (17.04.2021).

dworca w celu likwidacji bariery, która dla osób bez problemów wzrokowych nie stanowi przeszkody²⁴.

W 2016 roku NIK przeprowadziła kontrolę dostępności publicznego transportu zbiorowego dla osób z niepełnosprawnościami w miastach na prawach powiatu, w tym w Szczecinie²⁵. Ogólna liczba autobusów w Szczecinie równa była 292, z czego autobusów niskopodłogowych było 259 w 2015 roku. W 2013 roku odsetek autobusów niskopodłogowych wynosił 79% i wzrósł do 89% w 2015 roku, czyli został zwiększony o 48 sztuk w ciągu 2 lat. Niestety tak wysoki wzrost nie odzwierciedlał się w liczbie kursów prowadzonych autobusami dostosowanymi do przewozu osób z niepełnosprawnościami. Spośród 10 miast, które zostały poddane kontroli, Szczecin zajął ostatnie miejsce z najgorszym wynikiem – zaledwie 47% kursów było prowadzonych autobusami dostosowanymi do przewozu osób z dysfunkcjami, w tym autobusami niskowejściowymi.

Dla osób z niepełnosprawnością sensoryczną ważnym aspektem jest wyposażenie pojazdów w zewnętrzne i wewnętrzne audiowizualne systemy informacyjne. W Szczecinie odsetek autobusów wyposażonych w systemy wewnętrznej informacji wizualnej wzrósł z 54% w 2013 roku do 57% w 2015 roku. Podobnie zwiększył się odsetek autobusów wyposażonych w systemy wewnętrznej informacji głosowej, który w 2015 roku wyniósł 78%. Jeśli chodzi o systemy zewnętrznej informacji głosowej w autobusach, to w 2015 roku Szczecin takich nie posiadał.

Kontrola objęła również tramwaje w Szczecinie. Linie tramwajowe były w większości obsługiwane przez wysokopodłogowe pojazdy. Ogólna liczba tramwajów w mieście wynosiła 212 w 2015 roku. Na terenie Szczecina liczba tramwajów niskopodłogowych wzrosła z 6 w 2013 roku do 28 w 2015 roku. Niskopodłogowe tramwaje obsługiwały 36% kursów tramwajowych, co przy tak niskiej ich liczbie daje zadowalający wynik.

Podczas dwóch lat zmieniła się też liczba przystanków komunikacyjnych z 1031 w 2013 roku do 1063 w 2015 roku. Szczecin ze wszystkich kontrolowanych miast wyróżniał się największą liczbą przystanków komunikacyjnych. Przez dwa lata wybudowano oraz zmodernizowano 60 przystanków

²⁴ <https://radioszczecin.pl/1,417466,oznakowanie-przy-dworcu-pkp-prowodzi-niewidomych> (17.04.2021).

²⁵ *Informacje o wynikach kontroli. Dostępność publicznego transportu zbiorowego dla osób niepełnosprawnych w miastach na prawach powiatu*, Delegatura w Bydgoszczy, nr ewid. 6/2016/P/15/069/LBY, NIK, Bydgoszcz 2016, s. 18–22.

komunikacyjnych. Wszystkie spełniały wymogi techniczne dla dróg i były dostępne dla osób z niepełnosprawnością ruchową, jednakże zaledwie 10 z 60 wyposażono w ułatwienia dotykowe, takie jak pasy ostrzegawcze i ścieżki prowadzące, które pomagają osobom z niepełnosprawnością sensoryczną, szczególnie niewidomym lub słabowidzącym.

Nawiązałam także kontakt z Centrum Informacji Turystycznej (CIT) w Szczecinie, które odpowiada za²⁶:

- przekazywanie kompleksowych informacji o mieście, regionie i w miarę możliwości o Polsce,
- sprzedaż pamiątek, wydawnictw turystycznych, pocztówek i innych gadżetów miejskich oraz szczecińskiej karty turystycznej,
- współpracę z organizacjami turystycznymi i kulturalnymi na szczeblu lokalnym i krajowym,
- reprezentowanie miasta poprzez uczestnictwo w krajowych i międzynarodowych targach turystycznych,
- sprzedaż biletów na wydarzenia kulturalne z portalu bilety.fm.

W Szczecinie znajdują się trzy punkty, gdzie można zasięgnąć informacji turystycznej²⁷:

- Centrum Informacji Turystycznej (CIT Szczecin) zlokalizowane w Alei Kwiatowej,
- Punkt Informacji Turystycznej na Dworcu Głównym PKP,
- Centrum Informacji Kulturalnej i Turystycznej znajdujące się w Zamku Książąt Pomorskich.

Na stronie CIT nie można znaleźć danych o dostosowaniu dla osób z niepełnosprawnościami. Spróbowałam skontaktować się mailowo z kierownictwem placówki w Alei Kwiatowej w celu uzyskania takich informacji. Kontakt z placówką jest bardzo dobry, pracownicy szybko i sprawnie odpisują na wiadomości. Uzyskałam informację, że CIT prowadzi statystykę odwiedzin z wyszczególnieniem, jakim językiem posługują się turyści, jednakże nie prowadzi jej w zakresie turystów z niepełnosprawnościami. Informacja turystyczna nie ma także dostępnych danych o ofertach turystycznych skierowanych do osób z niepełnosprawnościami. W CIT znajduje się osoba, która posługuje się PJM i mogłaby udzielić informacji turystom z dysfunkcją słuchu. W spisie przewodników, jaki posiada CIT, nie ma żadnego przewodnika,

²⁶ <https://zstw.szczecin.pl/pl/turystyka/centrum-informacji-turystycznej> (18.04.2021).

²⁷ <https://zstw.szczecin.pl/pl/turystyka/centrum-informacji-turystycznej>, <http://zamek.szczecin.pl/cikit/> (18.04.2021).

który posługiwałby się językiem migowym. Informacje turystyczne nie posiadają i nigdy nie drukowały materiałów informacyjnych w języku Braille'a.

Zapytałam także o dostępność miejskich szlaków turystycznych i ich przystosowanie dla osób z różnymi niepełnosprawnościami. W 2009 roku przez Zachodniopomorską Agencję Rozwoju Turystyki (ZART) został wydany *Przewodnik dla osób niepełnosprawnych*²⁸, którego autorem jest Ryszard Kotla. Zawarto w nim informacje na temat położenia miasta, jego historii, szlaków turystycznych, zabytkowych kościołów i obiektów świeckich, muzeów, pomników, architektury obronnej oraz parków i cmentarzy. Wymieniono także imprezy cykliczne, lokalizacje kin i teatrów oraz scharakteryzowano bazę noclegową i gastronomiczną. Podano też lokalizację pętli induktofonicznych. Opisując obiekty, autor kierował się ich przystosowaniem do wymagań danej grupy osób z niepełnosprawnością. CIT podkreśla, że od 2009 roku nie miało okazji zapoznać się ze wznowieniami tego przewodnika ani też jakiegokolwiek innego kierowanego specjalnie do osób z niepełnosprawnościami. W przewodniku *Szczecin w kieszeni*²⁹, którego autorem jest Jarosław Kociuba, w części informacyjnej znaleźć można adnotacje (oznaczenia w postaci piktogramów) o przystosowaniu restauracji, hoteli oraz obiektów kultury do osób z niepełnosprawnościami.

W rozdziale dokonałam charakterystyki Szczecina jako miejsca docelowego dla turystów z niepełnosprawnościami oraz przedstawiłam metodykę badań własnych. Zagadnienie turystyki i jej rozwoju na terenie miasta zostało uwzględnione w dokumentach strategicznych Szczecina. Polityka turystyczna łączy działania wpisujące się w gospodarkę przestrzenną, politykę społeczną, ochronę środowiska i rozwój potencjału ekonomicznego. Należy pamiętać, że beneficjentami rozwiązań przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnościami są również inne grupy, np. seniorzy oraz rodziny z dziećmi. W tym kontekście istotne jest to, że społeczeństwo się starzeje, co wpływa na ograniczenia w codziennym funkcjonowaniu. Dostosowując szeroko rozumiane otoczenie (m.in. instytucje publiczne, obiekty i atrakcje turystyczne, środki transportu, przestrzeń), świadczone usługi oraz zwiększając dostępność do informacji dla osób z niepełnosprawnościami, polepsza się jakość, komfort i bezpieczeństwo korzystania z nich dla wszystkich użytkowników.

²⁸ http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/UM_przewodnik_dla_niepelnosprawnych.pdf (18.04.2021).

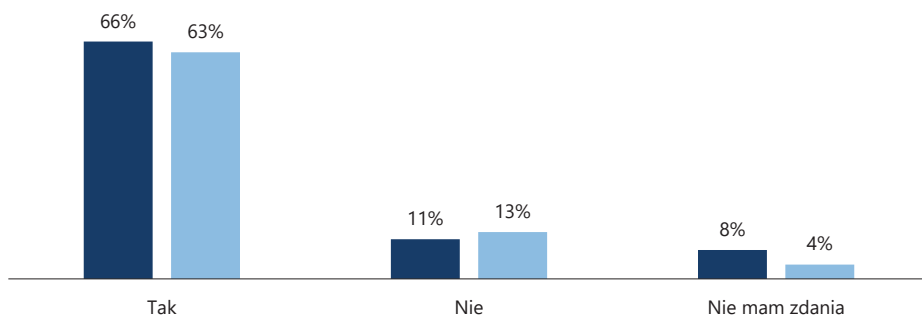
²⁹ <https://sklep.muzeum.szczecin.pl/publikacje-innych-wydawcow/szczecin-w-kieszeni-przewodnik-turystyczny-szczegoly.html> (18.04.2021).

4. UDOGODNIENIA I OGRANICZENIA W UPRAWIANIU TURYSTYKI DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W SZCZECINIE W ŚWIETLE BADAŃ

4.1. OCENA WYBRANYCH ELEMENTÓW I DZIAŁAŃ Z ZAKRESU TURYSTYKI W KONTEKŚCIE POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Ocenę wybranych elementów i działań z zakresu turystyki dokonano na podstawie ankiety online przeprowadzonej wśród losowo wybranych mieszkańców Szczecina i osób, które znają miasto. W badaniach wzięły udział zarówno osoby z niepełnosprawnościami, jak i pozostała część społeczeństwa. Posiadanie orzeczenia o niepełnosprawności było główną zmienną w prezentowanych wynikach. Opiekunowie i/lub rodzice osób z niepełnosprawnościami zaliczeni zostali do grupy osób z niepełnosprawnościami (OzN), ponieważ założono, że wypowiadają się przez pryzmat niepełnosprawności ich dziecka.

Rysunek 4.1. Postrzeganie atrakcyjności turystycznej Szczecina przez jego mieszkańców z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności

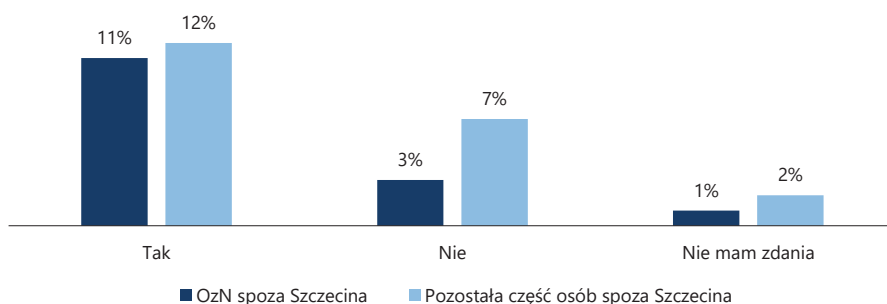

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Zauważyć można, że zdecydowana większość mieszkańców uważa Szczecin za atrakcyjny turystycznie, ale to OzN (66%, 60) częściej niż pozostali mieszkańcy (63%, 134) miasta oceniali pozytywnie jego atrakcyjność (rys. 4.1).

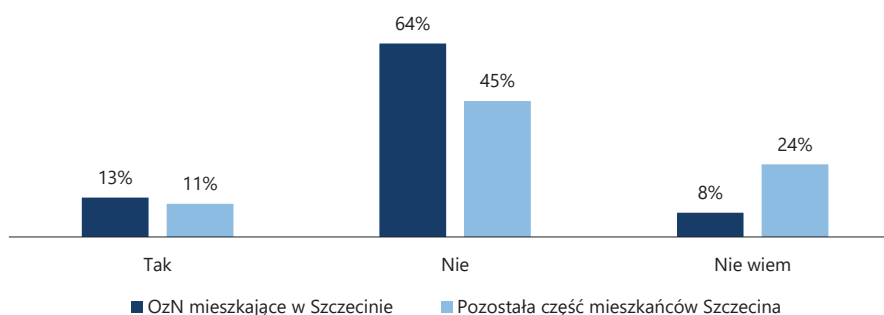
Szczecin jest uważany za atrakcyjny również przez respondentów w nim niemieszkających, ale znających miasto (rys. 4.2). Wśród respondentów spoza Szczecina to osoby bez orzeczenia (12%, 25) oceniały miasto częściej jako atrakcyjne turystycznie niż osoby z dysfunkcjami (11%, 10).

Rysunek 4.2. Postrzeganie atrakcyjności turystycznej Szczecina przez respondentów niemieszkających w mieście z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Rysunek 4.3. Ocena dostosowania zagospodarowania turystycznego Szczecina do wymagań osób z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, przez jego mieszkańców z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności

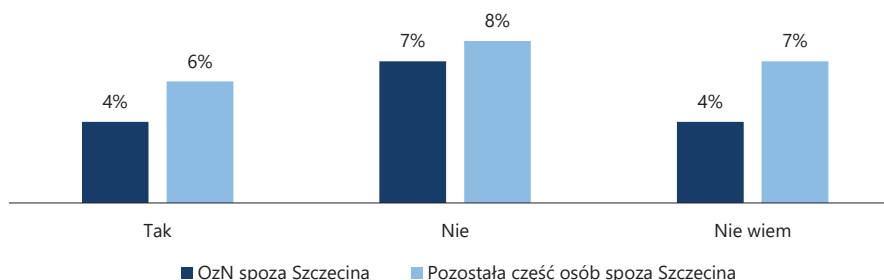
Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Porównując wyniki badań (rys. 4.1 i 4.2), dostrzec można podobieństwa w odpowiedziach różnych grup respondentów. Zdecydowana większość odpowiadających uważa Szczecin za atrakcyjny turystycznie, w tym 48% osób z niepełnosprawnością ruchową mieszkających w mieście.

Kolejne z pytań dotyczyło przystosowania zagospodarowania turystycznego Szczecina do wymagań osób z niepełnosprawnościami fizycznymi, w tym ruchowymi (rys. 4.3). Mieszkańcy Szczecina negatywnie oceniają przystosowanie miasta do wymagań osób z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową. Blisko 25% (51) w pełni sprawnych mieszkańców nie jest w stanie tego określić, czyli prawie co czwarta osoba. Wynikać to może z niewiedzy tych osób oraz z niezwracania uwagi na takie aspekty, ponieważ nie stanowią dla nich przeszkody. Natomiast z grupy mieszkańców z niepełnosprawnościami fizycznymi, w tym ruchowymi, 47% (43) stwierdza, że zagospodarowanie turystyczne miasta nie jest dostosowane do ich potrzeb i wymagań.

Osoby spoza Szczecina także uważają, że zagospodarowanie turystyczne miasta nie jest przystosowane dla osób z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową (rys. 4.4). Podkreślić należy, że w ocenie respondentów niemieszkających w Szczecinie, ale znających miasto, nie widać tak drastycznych dysproporcji jak w odpowiedziach mieszkańców miasta. Uwarunkowane to może być krótkim czasem przebywania w mieście (na potrzeby załatwienia prywatnych spraw) oraz przebywaniem tylko w wybiórczych miejscach zlokalizowanych na terenie Szczecina, w zależności od miejsca załatwienia potrzeby.

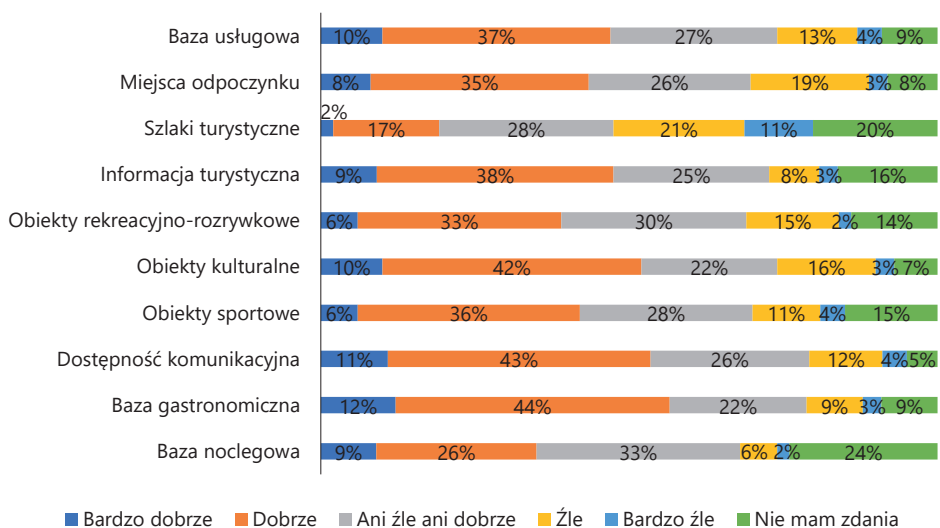
Rysunek 4.4. Ocena dostosowania zagospodarowania turystycznego Szczecina do wymagań osób z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, przez respondentów spoza miasta z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

W badaniach ankietowych sprawdzono również ocenę poszczególnych elementów Szczecina, z naciskiem na bazę materialną turystyki. Różnica między mieszkańcami miasta a osobami, które w nim nie mieszkają, ale je znają, jest niska. Z tego względu zdecydowano się na utworzenie rysunków wspólnych dla obu grup – stale uwzględniając posiadanie orzeczenia o niepełnosprawności. W przyszłości można rozbudować badanie o rozszerzenie tych grup. Moim zamysłem natomiast było wyłonienie grupy w pełni sprawnych mieszkańców miasta oraz osób z dysfunkcjami i porównanie ich opinii na temat istniejącej bazy materialnej turystyki w mieście. Rysunek 4.5 przedstawia wyniki badań w procentowym ujęciu, za kryterium przyjęto opinię osób nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności.

Rysunek 4.5. Ocena bazy materialnej turystyki Szczecina pod kątem dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową przez jego mieszkańców i respondentów spoza miasta nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

W większości uzyskanych odpowiedzi to właśnie graniczne przedziały otrzymały najmniej głosów, czyli przedziały „bardzo dobrze” i „bardzo źle”. Wyjątkiem jest baza gastronomiczna, którą 12% (26) respondentów oceniło bardzo dobrze, oraz szlaki turystyczne, które 11% (24) osób oceniło jako bardzo złe. Baza usługowa została oceniona przez 47% (101) respondentów

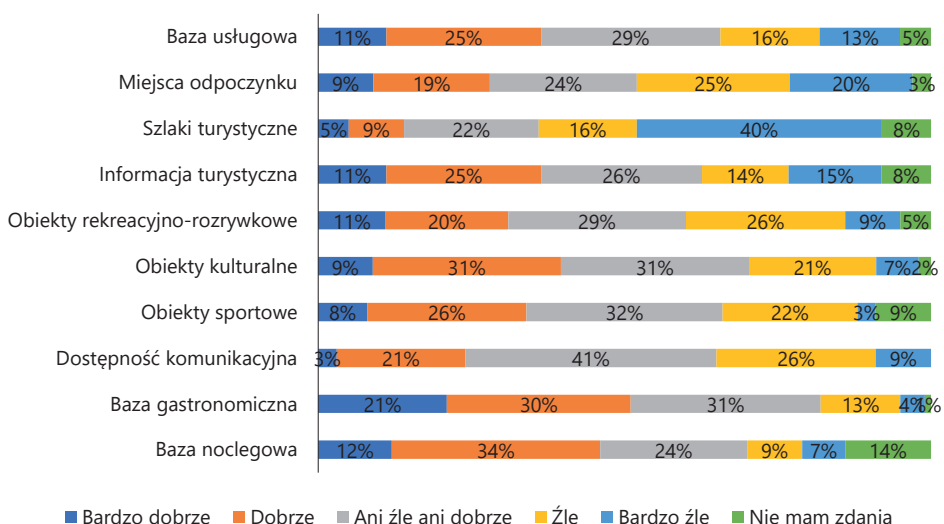
jako bardzo dobrze i dobrze przystosowana do potrzeb i wymagań OzN. Tak wysoka ocena może być związana z częstym korzystaniem przez ankietowanych z m.in. usług banków, posterunków policji, sklepów spożywczych, salonów fryzjerskich i kosmetycznych czy sklepów z pamiątkami. Miejsca odpoczynku zlokalizowane np. przy jeziorach, bulwarach czy na szlakach rowerowych i pieszych są uznawane za dobrze i bardzo dobrze dostosowane do wymagań osób z niepełnosprawnością ruchową w opinii 43% (93) badanych mieszkańców. Przeciwnie natomiast zostały ocenione szlaki turystyczne, ponieważ aż 32% (70) badanych uważa je za nieprzystosowane, blisko 30% za neutralne, a 20% (43) nie ma zdania na ten temat. Oznacza to, że średnio co piąty respondent nie potrafił odpowiedzieć na pytanie o dostosowanie szlaków turystycznych do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Według odpowiedzi mieszkańców i osób znających Szczecin informacje turystyczne funkcjonujące w mieście są przyjazne osobom z dysfunkcją ruchową. Odpowiedziało tak blisko 50% (102) respondentów.

W przypadku obiektów rekreacyjno-rozrywkowych, kulturalnych oraz sportowych zaobserwować można przewagę opinii pozytywnych nad negatywnymi. I tak kolejno otrzymano: 39% (83), 52% (111) i 42% (90). Podkreślić należy, że zdecydowana większość badanych oceniła obiekty kulturalne dobrze i bardzo dobrze. Wpływ na takie odpowiedzi może mieć częstotliwość korzystania przez respondentów z np. kina, teatru czy muzeum oraz zastraszające informacje o przeprowadzonych modernizacjach w wymienionych obiektach, które miały na celu polepszenie ich dostępności turystycznej. Dostępność komunikacyjna wyróżnia się niskim odsetkiem odpowiedzi z kategorii „nie mam zdania”, ponieważ jest ich zaledwie 5% (11). Należy pamiętać, że dostępność komunikacyjną zapewnia odpowiednio przygotowana baza komunikacyjna, która umożliwia poruszanie się po mieście oraz warunkuje dostęp i możliwość skorzystania z niektórych walorów. Z dostępnością komunikacyjną związany jest także dostęp do informacji o mieście i jego walorach. Badani mieszkańcy Szczecina i okolic uważają, że osoby z niepełnosprawnością ruchową mogą bez większych problemów dojechać do określonych miejsc. Odpowiedź „dobrze” i „bardzo dobrze” zaznaczyła ponad połowa respondentów – 54% (115). Ponadto 56% (120) badanych uważa bazę gastronomiczną za wolną od barier i ograniczeń. Natomiast baza noclegowa charakteryzuje się największym odsetkiem odpowiedzi z kategorii „nie mam zdania” – aż 24% (52). Uwarunkowane może to być tym, że mieszkańcy i osoby z okolic miasta nie korzystają z obiektów noclegowych

zlokalizowanych na terenie Szczecina, ponieważ mają swoje mieszkania lub je wynajmują.

W odpowiedziach OzN na temat bazy materialnej turystyki w Szczecinie zauważyć można odmienne stanowiska w niektórych kwestiach (rys. 4.6). Baza usługowa została oceniona jako dobrze i bardzo dobrze przystosowana do obsługi osób z niepełnosprawnością ruchową przez 36% (33) respondentów. 29% (26) badanych OzN uznało ją jako średnio dostosowaną, a kolejne 29% (27) jako źle i bardzo źle przystosowaną. W podobny sposób jej stopień przystosowania określony został przez osoby z niepełnosprawnością ruchową (40%, 26; 28%, 18; 29%, 19).

Rysunek 4.6. Ocena bazy materialnej turystyki Szczecina pod kątem dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową przez jego mieszkańców i respondentów spoza miasta posiadających orzeczenie o niepełnosprawności

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Dostosowanie miejsc odpoczynku zlokalizowanych m.in. przy bulwarach czy szlakach pieszych wymaga poprawy, ponieważ aż 45% (41) ankietowanych wyraziło negatywną opinię, w tym 54% (35) stanowiły osoby z niepełnosprawnością ruchową. Podobna sytuacja występuje przy ocenie szlaków turystycznych. Ponad 55% (51) OzN uznało je za źle i bardzo źle dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową, z czego zdecydowana większość, bo aż 40% (36), za bardzo źle. Badane osoby

z niepełnosprawnością ruchową aż w 60% (39) negatywnie określili poziom przystosowania szlaków turystycznych do ich potrzeb. Wynikać to może ze słabego stanu infrastruktury i z ograniczonego dostępu do informacji oraz z braku aktualnych przewodników po szlakach turystycznych Szczecina przeznaczonych dla turystów z dysfunkcjami. 36% (33) badanych osób uznało, że informacje turystyczne są przystosowane do obsługi turystów z niepełnosprawnością ruchową, a 26% (24) ankietowanych stwierdziło, że ich dostosowanie nie jest ani złe, ani dobre. Natomiast blisko 30% (27) respondentów określiło ich poziom przystosowania jako zły lub bardzo zły. Przeciwnie wśród ankietowanych z niepełnosprawnością ruchową zostało ocenione IT, ponieważ najczęściej odnotowano oceny „źle” i „bardzo źle”, które stanowiły 35% (23) wszystkich odpowiedzi tej grupy. W przypadku obiektów rekreacyjno-rozrywkowych zaobserwować można przewagę ilościową ocen negatywnych nad pozytywnymi i neutralnymi. 35% (32) osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności oceniło ich przystosowanie jako złe i bardzo złe, a 31% (28) jako dobre i bardzo dobre. Odpowiedź „ani źle, ani dobrze” zaznaczyło 29% (26) badanych. Osoby z niepełnosprawnością ruchową również wyraziły negatywną opinię o dostosowaniu obiektów rekreacyjno-rozrywkowych do ich potrzeb. W pozostałych obiektach, tj. kulturalnych i sportowych, zdecydowaną większość stanowią oceny dobre i bardzo dobre. Jest to kolejno 40% (36) i 34% (31) z ogółu. Podobnie oceniły ich dostosowanie także osoby z niepełnosprawnością ruchową, które wybrały odpowiedź „dobrze” i „bardzo dobrze” w 37% (24) w związku z obiektami kulturalnymi oraz 32% (21) ze sportowymi. Dostępność komunikacyjna w opinii ponad 40% (37) osób o szczególnych potrzebach oceniania jest neutralnie, czyli ani źle, ani dobrze. Natomiast ankietowani z dysfunkcją ruchową w 40% (26) uznali, że nie jest ona dostosowana do ich potrzeb. Do najlepiej ocenianych elementów bazy materialnej turystyki Szczecina należą baza gastronomiczna oraz noclegowa. Co drugi respondent z niepełnosprawnością zaznaczył odpowiedź „dobrze” lub „bardzo dobrze” w aspekcie dostosowania bazy gastronomicznej do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową, a co trzeci określił bazę noclegową jako dobrze przystosowaną dla tej grupy osób. Podobnie odpowiadali respondenci z niepełnosprawnością ruchową, którzy najczęściej wybierali odpowiedź z kategorii „dobrze” i „bardzo dobrze”, oceniając bazę gastronomiczną (52%, 34) i noclegową (49%, 32).

Zestawiając wyniki badań przedstawione na rysunkach 4.5 i 4.6, zauważyć można niski odsetek respondentów zaznaczających kategorię „nie mam

zdania” wśród osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności. Podejrzewam, że respondenci zaznaczający tę odpowiedź przeważnie nie korzystali z danych usług lub korzystali w pojedynczych sytuacjach, przez co nie byli w stanie poddać tych elementów ocenie. Zaobserwować można także wzrost odpowiedzi „źle” i „bardzo źle” oraz spadek liczby zaznaczonych odpowiedzi z kategorii „dobrze” w porównaniu z ocenami osób bez orzeczenia o niepełnosprawności. Pośród osób z dysfunkcjami znacznie częściej określano poziom dostosowania jednego z elementów bazy materialnej turystyki miasta jako neutralny niż zły czy dobry.

Respondenci zostali także poproszeni o opinię na temat dostrzeganych programów i projektów realizowanych na terenie Szczecina z zakresu turystyki, które kierowane są do OzN, w tym ruchowymi (rys. 4.7). Osoby z niepełnosprawnościami (58%, 53) oraz pozostała część respondentów (43%, 91) zgodnie stwierdzili, że realizowane na terenie Szczecina programy i projekty z zakresu turystyki, które kierowane są do OzN, w tym ruchowymi, nie są dostrzegane. Uwagę zwraca także dwukrotnie większe występowanie odpowiedzi z kategorii „nie mam zdania” pośród pozostałej części mieszkańców Szczecina, co może wynikać z braku zwracania uwagi na takie działania, ponieważ nie są one kierowane bezpośrednio do tej grupy odbiorców.

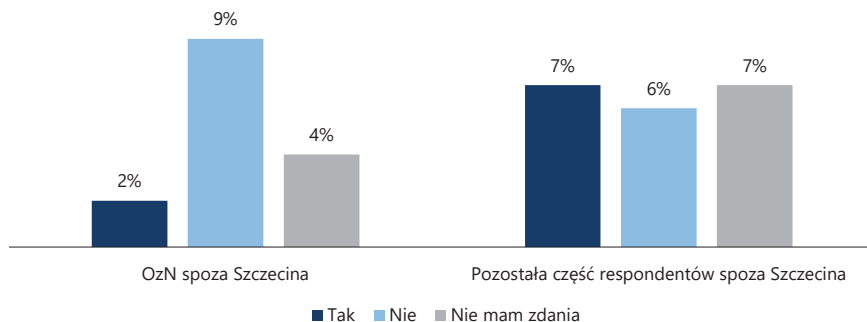
Rysunek 4.7. Dostrzeganie programów i projektów realizowanych na terenie Szczecina z zakresu turystyki, które kierowane są do osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi, przez jego mieszkańców z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Dostrzeganie programów i projektów z zakresu turystyki, których głównymi odbiorcami są OzN, w tym ruchowymi, przez osoby spoza Szczecina, przedstawiono na rysunku 4.8. Zauważyć można dysproporcje w procentowym rozkładzie odpowiedzi między OzN a pozostałą częścią respondentów spoza Szczecina. Osoby nieposiadające orzeczenia o niepełnosprawności, które na pewien, często krótki, czas przyjeżdżają do miasta i w konkretne dla ich celu miejsce, nie mogą być zorientowane w programach i projektach adresowanych do OzN, jeżeli nie stanowi to przedmiotu ich zainteresowania. Z tego względu zaobserwować można wyrównany poziom udzielonych odpowiedzi w tej grupie, tj. 7% (15) odpowiedziało „tak”, 7% (16) – „nie mam zdania” oraz 6% (13) – „nie”. OzN spoza miasta w większości stwierdziły, że nie dostrzegają żadnych programów i projektów kierowanych do nich, które byłyby realizowane w Szczecinie. Zaledwie 2% (2) odpowiedzi osób z dysfunkcjami dostrzega działania, które są do nich adresowane.

Rysunek 4.8. Dostrzeganie programów i projektów realizowanych na terenie Szczecina z zakresu turystyki, które kierowane są do osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi, przez respondentów spoza Szczecina z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Zestawiając wyniki badań przedstawione na rysunkach 4.7 i 4.8, zauważyć można podobieństwo w odpowiedziach badanych OzN. Średnio dwóch na trzech ankietowanych z grupy OzN odpowiedziało, że nie zauważa żadnych projektów i programów. Badane osoby z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, odpowiedziały w 72% (47), że nie widzą żadnych programów i projektów, które mogłyby poprawić atrakcyjność turystyczną i dostępność miasta dla tej grupy turystów. Pozostała część respondentów

w dużym stopniu nie miała zdania na badany temat oraz zdecydowanie częściej odpowiadała pozytywnie na pytanie o dostrzeganie programów i projektów z zakresu turystyki, które adresowane są do OzN, w tym ruchowymi.

W celu doprecyzowania omawianego powyżej zagadnienia poproszono respondentów o uszczegółowienie odpowiedzi i podanie, jakich obszarów działań powinny dotyczyć programy i projekty realizowane na terenie Szczecina z zakresu turystyki, które byłyby kierowane do OzN, w tym ruchowymi. Najczęściej proponowane były działania z zakresu likwidacji lub minimalizacji barier urbanistycznych, takich jak wysokie krawężniki, nierówne i dziurawe chodniki, nieodpowiednia faktura nawierzchni, oznakowanie miejsc parkingowych przeznaczonych dla OzN oraz tablice informacyjne z systemem Braille'a lub mówiące. Wskazywano, że liczne wybrzuszenia i nierówności chodników spowodowane korzeniami drzew czy popękkanymi płytami chodnikowymi stanowią barierę nie tylko dla OzN, ale także dla pozostałych grup, np. rodzin z małymi dziećmi i wózkami, seniorów. Informowano, że brakuje spójności i kompleksowości w projektowaniu, przez co dominuje myślenie doraźne, cząstkowe i selektywne. Przykładem są trasy, które urywają się w pewnym odcinku i prowadzą donikąd lub na ścianę budynku.

Kolejne z podawanych przykładów dotyczyły elementów architektonicznych, typu zamontowanie większej liczby ramp, podjazdów, poręczy, umożliwienie swobodnego dostępu do obiektu oraz poruszania się po nim, a także modernizacji atrakcji turystycznych i zabytkowych obiektów miasta, żeby były wolne od barier.

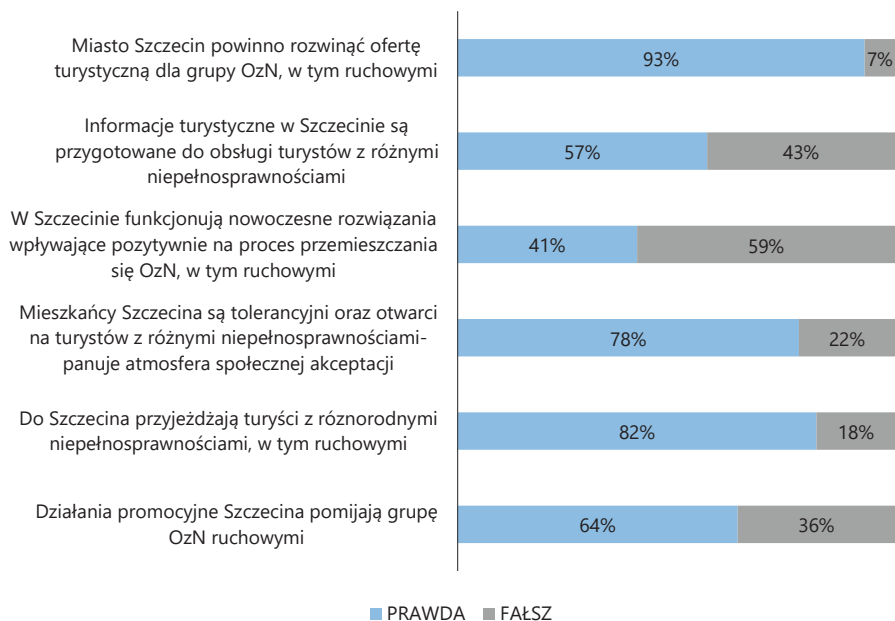
Następnie wyłoniono grupę programów i projektów o charakterze komunikacyjnym, które powinny zniwelować bariery komunikacyjne. Pośród tej grupy czynników wskazywano nieczytelne rozkłady jazdy, problemy z dostaniem się na przystanek oraz niewielki udział niskopodłogowych tramwajów i autobusów w ogólnym rozkładzie jazdy.

Respondenci wskazywali także potrzebę istnienia programów i projektów włączających OzN do społeczności oraz zwiększających zakres świadomości pozostałej części społeczeństwa. Należy pamiętać, że dalej w otoczeniu istnieje wiele mitów i kłamstw na temat różnych niepełnosprawności oraz osób nimi dotkniętych.

Zauważono również odpowiedzi związane ze *stricte* turystycznymi programami i projektami. Dotyczyły one wytyczenia tras tematycznych specjalnie dostosowanych dla OzN, które uwzględniałyby jednoznaczną informację ikonograficzną oraz fizyczną, np. piktogramy, oznaczenia dla niewidomych i słabowidzących oraz g/Głuchych o odpowiednim kolorze, wielkości

i fakturze czy modelach do poznawania przez dotyk. Ważnym aspektem byłoby zwiększenie miejsc przeznaczonych do odpoczynku po zwiedzaniu konkretnych obiektów oraz funkcjonowania dostępnych toalet. Jeden z respondentów zasugerował promowanie aktywnego spędzania czasu w lasach miejskich, parkach, jak również uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych, które integrowałyby OzN ze społecznością lokalną pod hasłem „Szczecin bez barier”. Istotną kwestią są również programy i projekty zwiększające kwalifikacje kadry turystycznej np. przewodników miejskich i dostosowanie ich umiejętności do prowadzenia grupy turystów z dysfunkcjami. Powinien powstać również specjalny szlak po Szczecinie przystosowany dla OzN, np. multimedialny szlak turystyczny z wersją audiowizualną oraz napisami, który byłby dostępny dla osób z wadami słuchu oraz wzroku. Wytyczenie tras dla osób z różnymi niepełnosprawnościami wraz z zaznaczeniem stopnia trudności oraz przygotowanie przewodnika w wersji papierowej i mobilnej mogłoby zwrócić uwagę turystów z dysfunkcjami na Szczecin jako miasto atrakcyjne i bezpieczne dla nich. Zaproponowano również powołanie grupy eksperckiej, która wyznaczyłaby najpilniejsze obszary do poprawy oraz wskazała, jak wykorzystać lub zmodernizować już istniejące, aby miasto było przyjazne turystom z niepełnosprawnościami. Warto byłoby zastanowić się także nad powołaniem miejskiego asystenta osobistego, który pomagałby w zwiedzaniu Szczecina osobom, które zgłosiłyby taką potrzebę.

Rysunek 4.9. Ocena trafności poszczególnych stwierdzeń odnoszących się do różnych elementów i działań prowadzonych na terenie Szczecina przez respondentów nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności

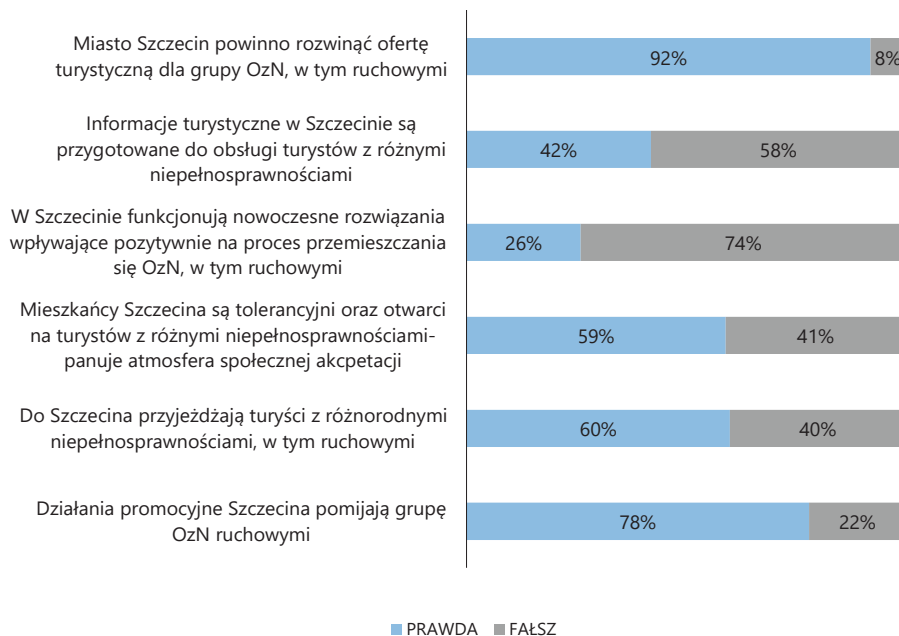
Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Ostatnie pytanie w ankiecie dotyczyło oceny trafności stwierdzeń odnoszących się do różnych elementów i działań prowadzonych na terenie Szczecina. Wyniki badań zostaną przedstawione w podziale na osoby nieposiadające orzeczenia o niepełnosprawności oraz osoby, które takie orzeczenie posiadają. Na rysunku 4.9 zaprezentowano wyniki badań odpowiedzi respondentów nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności. Ponad 90% (200) ankietowanych odpowiedziało, że zgadza się ze stwierdzeniem, że Szczecin powinien rozwinąć ofertę turystyczną dla grupy OzN, w tym ruchowymi. Zaledwie 7% (14) badanych osób nie zgodziło się z powyższą tezą. Większość respondentów stwierdziła również, że informacje turystyczne działające w mieście są przygotowane do obsługi turystów z różnymi niepełnosprawnościami. W przypadku funkcjonowania nowoczesnych rozwiązań w mieście, które wpływają pozytywnie na proces przemieszczania się

OzN, w tym ruchowymi, ankietowani odpowiedzieli negatywnie. 59% (126) badanych osób nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności uznało powyższe stwierdzenie za fałszywe. Ankietowani mieli również za zadanie określić, czy w Szczecinie panuje atmosfera społecznej akceptacji. 78% respondentów stwierdziło, że mieszkańcy miasta są tolerancyjni oraz otwarci na turystów z różnymi niepełnosprawnościami i że można zauważyć atmosferę społecznej akceptacji. Badane osoby uważają także, że do miasta przyjeżdżają turyści z różnorodnymi niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi. Średnio cztery na pięć osób zaznaczało odpowiedź z kategorii „prawda” przy tym stwierdzeniu. W kontekście działań promocyjnych miasta uznano, że pomijają one grupę osób z niepełnosprawnościami ruchowymi. Ponad 60% (137) respondentów odpowiedziało twierdząco na tę kwestię. Oznacza to, że blisko dwie trzecie osób biorących udział w badaniu, a nieposiadających orzeczenia, nie dostrzega działań promocyjnych kierowanych do osób z niepełnosprawnością ruchową.

Na rysunku 4.10 ukazano odpowiedzi osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności. Zauważyć można, że zdecydowana większość, aż 92% (84), uważa, że Szczecin powinien rozwinąć ofertę turystyczną skierowaną do grupy OzN, w tym ruchowymi. Osoby z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, także najczęściej zaznaczały odpowiedź z kategorii „prawda” przy tym stwierdzeniu. W przypadku przygotowania IT do obsługi turystów z różnymi niepełnosprawnościami, 58% (53) respondentów uznało, że nie są one odpowiednio zaznajomione ze specyfiką obsługi turystów z dysfunkcjami i określiło tę tezę jako fałszywą. Ankietowani z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, również w 58% (38) wybrali odpowiedź z kategorii „fałsz”. Podobnie ankietowani stwierdzili w przypadku funkcjonowania nowoczesnych rozwiązań wpływających pozytywnie na proces przemieszczania się OzN, w tym ruchową. Średnio co trzeci badany na czterech zaznaczał odpowiedź z kategorii „fałsz”, negując tym samym istnienie takich udogodnień, zarówno wśród całej grupy osób posiadających orzeczenie, jak i pośród osób z niepełnosprawnością fizyczną.

Rysunek 4.10. Ocena trafności poszczególnych stwierdzeń odnoszących się do różnych elementów i działań prowadzonych na terenie Szczecina przez respondentów posiadających orzeczenie o niepełnosprawności

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Kolejnym stwierdzeniem, którego trafność należało ocenić, była tolerancyjność i otwartość mieszkańców miasta na turystów z dysfunkcjami. 59% (54) ankietowanych stwierdziło, że zgadza się z tą tezą i uznało ją za prawdziwą, natomiast 41% (37) respondentów uznało ją za fałszywą. Podejrzewa się, że osoby odpowiadające negatywnie spotkało przykre zdarzenie, przez przyzmat którego wybrali taką, a nie inną odpowiedź. Osoby z niepełnosprawnością fizyczną praktycznie równomiernie oddały swoje głosy na odpowiedź z kategorii „prawda” (52%, 34) i „fałsz” (48%, 31). Oznacza to, że należy prowadzić kampanie zwiększające świadomość osób bez niepełnosprawności, aby społeczeństwo stało się bardziej tolerancyjne i przede wszystkim otwarte na OzN. Respondenci z orzeczeniami, w tym o niepełnosprawności fizycznej, zauważają także, że do Szczecina przyjeżdżają turyści z różnorodnymi niepełnosprawnościami. Średnio trzech na pięciu odpowiadających zgadza

się z powyższym stwierdzeniem. Zdecydowana większość, aż 78% (71) ankietowanych, uważa również, że należy rozszerzyć działania promocyjne Szczecina, włączając w nie też osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi.

Podsumowując dotychczasowe wyniki badań, należy podkreślić zauważalną różnicę w odpowiedziach osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności oraz osób bez takiego dokumentu. OzN na co dzień korzystają z istniejącej infrastruktury oraz świadczonych usług. Jeśli się posiada konkretną niepełnosprawność, zwraca się uwagę na stopień przystosowania innych elementów do łatwego i bezpiecznego korzystania z nich. Często osoby w pełni sprawne nie zdają sobie sprawy z ograniczeń i udogodnień istniejących w otoczeniu. Jeśli chodzi o ogólny stopień przystosowania zagospodarowania turystycznego do potrzeb i wymagań OzN, w tym ruchową, to uważa się, że Szczecin nie jest w pełni dostosowany. W szczególności poprawić należy obszary z zakresu barier urbanistycznych (np. nierówne i dziurawe chodniki, wysokie krawężniki) oraz architektonicznych, które często uniemożliwiają OzN dostanie się do obiektu oraz komfortowe i bezpieczne korzystanie z niego. Działania mające na celu zminimalizowanie lub zniwelowanie tych czynników wpłyną również pozytywnie na inne grupy turystów, m.in. seniorów oraz rodziny z dziećmi. Aspekt dostępności komunikacyjnej odgrywa również ważną rolę przy kształtowaniu wizerunku miasta przyjaznego OzN. Powinno się zwiększyć liczbę niskopodłogowych tramwajów oraz autobusów, a także poprawić dostęp do przystanków i ich oznaczeń (np. przystanek typu wiedeńskiego odpowiednio oznakowany dla osób z niepełnosprawnością wzrokową).

Kolejnym aspektem, nad którym powinno się popracować, są ogólnodostępne miejsca wypoczynkowo-rekreacyjne zlokalizowane np. przy bulwarach, w parkach miejskich, nad jeziorami oraz przy szlakach pieszych i rowerowych. Trzeba także przeanalizować stworzenie nowego szlaku turystycznego, który będzie w pełni dostosowany do potrzeb OzN i będzie posiadał wiele udogodnień, np. podnośnik na wózki, windę zamiast schodów, urządzenie umożliwiające zwiedzenie miejsc niedostępnych, np. lornetka ze zdjęciami z trudno dostępnych miejsc dla danych grup turystów, modele zwiedzanej atrakcji turystycznej, aby osoby z wadą wzroku mogły za pomocą dotyku poznać, w jakim miejscu się znajdują i co odwiedzają. Warto także popracować nad dostępnością obiektów kulturalnych takich jak muzea, kina czy teatry. Respondenci, zarówno z orzeczeniem, jak i bez niego, wspólnie stwierdzili, że mieszkańcy Szczecina są tolerancyjni i otwarci na turystów z niepełnosprawnościami oraz że panuje powszechna atmosfera akceptacji

społecznej. Jest to bardzo istotne, ponieważ znając opinię mieszkańców, władze miasta mogą podjąć odpowiednie kroki w celu urzeczywistnienia opracowania kilkuletniej koncepcji stania się miastem przyjaznym OzN.

4.2. UDOGODNIENIA DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ W SZCZECINIE

Udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością ruchową to elementy, które wprowadzono do otoczenia w celu ułatwienia im korzystania z danych miejsc i przestrzeni oraz zwiększenia dostępności, komfortu i bezpieczeństwa podczas użytkowania. Dla różnych grup niepełnosprawności istotne mogą być odmienne udogodnienia.

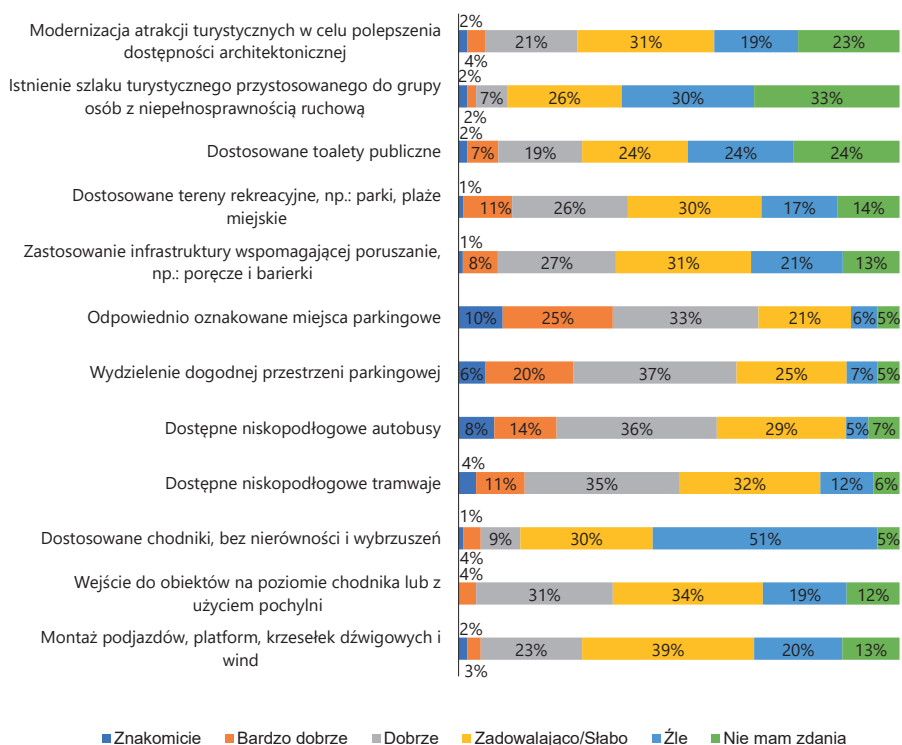
W przeprowadzonych badaniach własnych podjęłam próbę znalezienia udogodnień wspólnych i kluczowych dla konkretnych rodzajów niepełnosprawności, bazując na wagach przypisanych czynnikom przez ekspertów. Na podstawie uzyskanych opinii ekspertów wyłoniłam 12 z 18 udogodnień, które określiłam jako kluczowe przy niepełnosprawności ruchowej i których występowanie w Szczecinie poddałam zweryfikowaniu przez respondentów. Powyższe udogodnienia można zakwalifikować do grup udogodnień:

- urbanistycznych (dostosowane chodniki – bez wybrzuszeń i nierówności, wydzielona dogodna przestrzeń parkingowa oraz odpowiednio oznakowane miejsca parkingowe, dostosowane tereny rekreacyjne takie jak parki, plaże miejskie, istnienie szlaku turystycznego przystosowanego do grupy osób z niepełnosprawnością ruchową),
- architektonicznych (montaż podjazdów, platform, krzesełek dźwigowych i wind, wejście do obiektów na poziomie chodnika lub z użyciem pochylni, zastosowanie infrastruktury wspomagającej poruszanie takiej jak barierki i poręcze, dostosowane toalety publiczne, modernizacja atrakcji turystycznych),
- komunikacyjnych – transport (dostępne niskopodłogowe tramwaje i autobusy).

Pozostałe sześć udogodnień, czyli komunikacja w polskim języku migowym, montowanie systemów wspomagających słyszenie, tworzenie materiałów w alfabecie Braille'a, umieszczanie map dotykowych przy atrakcjach turystycznych, wprowadzanie elementów kontrastowych i wypukłych oraz

tworzenie ogrodów sensorycznych – są charakterystyczne dla niepełnosprawności słuchowej oraz wzrokowej.

Rysunek 4.11. Ocena dostępności udogodnień urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych dla osób z problemami ruchowymi w Szczecinie przez respondentów nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności

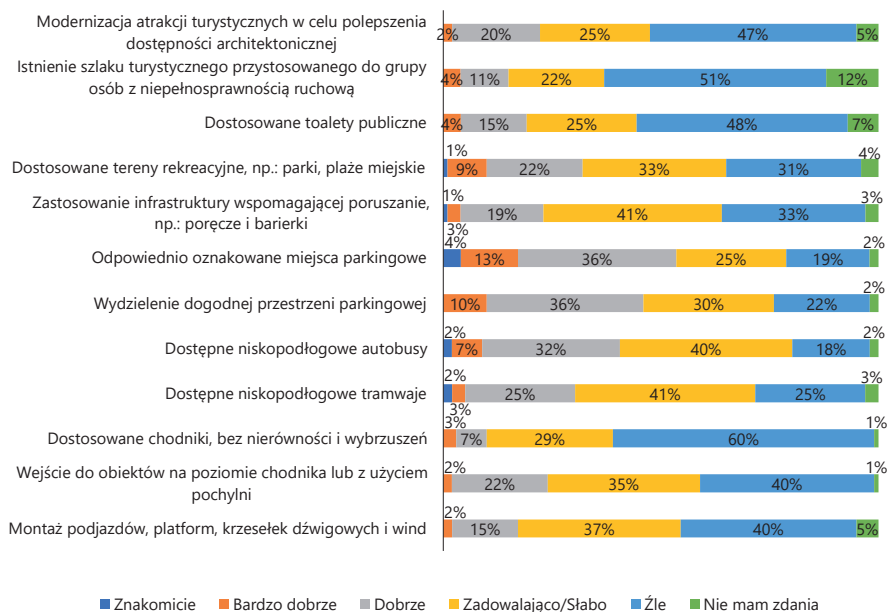
Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Na rysunku 4.11 przedstawiono wyniki badań oceny dostępności udogodnień urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych dla osób z problemami ruchowymi w Szczecinie przez respondentów nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności. Zauważyć można duży udział odpowiedzi z kategorii „nie mam zdania w ogóle”. Wynikać to może z braku zainteresowania badanym problemem lub z niezwracania uwagi na elementy, które nie stanowią bariery dla sprawnej osoby i z tego względu nie

wymagają modyfikacji. Kolejnym aspektem, który dostrzeżono, jest niski stosunek odpowiedzi pozytywnych do negatywnych. Oznacza to, że mała liczba z wymienionych udogodnień rzeczywiście znajduje się w mieście i spełnia swoją funkcję. Co druga badana osoba nieposiadająca orzeczenia uważa, że atrakcje turystyczne wymagają modernizacji w celu polepszenia ich dostępności. Zmiany, które są w nich dokonywane, nie są obecnie wystarczające. Ponad 55% (120) respondentów uznało, że brakuje szlaku turystycznego, który byłby przystosowany do grupy osób z niepełnosprawnością ruchową. Natomiast respondenci wysoko ocenili udogodnienia związane z parkingami. 63% ankietowanych uważa, że wydzielono dogodną przestrzeń parkingową, a 68% (147), że miejsca parkingowe są odpowiednio oznaczone. Podobnie oceniona została dostępność niskopodłogowych autobusów i tramwajów. 58% (127) badanych osób określiło, że dostępność niskopodłogowych autobusów jest wystarczająca, dokładniej: dobra – 36% (78), bardzo dobra – 14% (31) oraz znakomita – 8% (18). W przypadku tramwajów wartości te są niższe, jednak nadal przeważają pozytywne opinie nad negatywnymi, kolejno: 35% (75) – dobra, 11% (24) – bardzo dobra oraz 4% (8) – znakomita. Przeciwnie oceniono dostosowanie toalet publicznych do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Toalety publiczne nie są wystarczająco dobrze dostosowane ani rozlokowane w opinii 48% (102) ankietowanych. Problem w ocenie 47% (101) badanych osób stanowią także tereny rekreacyjne z niewystarczającą liczbą udogodnień dla osób z dysfunkcją ruchową, np. mała ilość utwardzonych powierzchni, niewiele pochylni i ramp, brak lub nieliczne uformowane zjazdy do jeziora dla osób na wózkach inwalidzkich. Ponad 50% (111) respondentów słabo oceniło funkcjonującą infrastrukturę wspomagającą poruszanie. Oznacza to, że nie ma wystarczającej liczby zamontowanych m.in. poręczy i barierek, które pomagają osobom z problemami ruchowymi w przemieszczaniu się. Bardzo nisko zostały ocenione udogodnienia z zakresu dostosowanych chodników. 51% (110) respondentów wybrało odpowiedź z kategorii „źle”, a 30% (64) – „słabo”. Wielu mieszkańców Szczecina sprzeciwia się złemu stanowi nawierzchni i tworzy projekty w ramach społecznego budżetu obywatelskiego, które mają na celu odnowienie istniejących chodników na wolne od nierówności, dziur i wyrzyszeń. Ponad 50% (114) badanych osób nieposiadających orzeczenia oceniło słabo lub źle możliwość wejścia do obiektu z poziomu chodnika lub z użyciem pochylni. Zwrócić należy także uwagę na opinię respondentów związaną z montażem podjazdów, platform, krzesełek dźwigowych oraz wind. 20% (43) ankietowanych źle oceniło istnienie takiego

udogodnienia, kolejne 39% (84) zaznaczyło odpowiedź z kategorii „słabo”. Zaledwie 28% (60) badanych osób uważa, że takie udogodnienia są dostępne i ocenia je dobrze, bardzo dobrze oraz znakomicie.

Rysunek 4.12. Ocena dostępności udogodnień urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych dla osób z problemami ruchowymi w Szczecinie przez respondentów posiadających orzeczenie o niepełnosprawności

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Na rysunku 4.12 przedstawiono wyniki badań oceny dostępności udogodnień urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych w Szczecinie dla osób z dysfunkcją ruchu przez respondentów posiadających orzeczenie o niepełnosprawności. Po wstępnej analizie wyników badań zaobserwować można niewielki udział odpowiedzi z kategorii „nie mam zdania”, „bardzo dobrze” oraz „znakomicie”. Osoby z niepełnosprawnościami ze względu na posiadaną dysfunkcję zwracają uwagę na udogodnienia znajdujące się w otoczeniu, które powinny minimalizować lub całkowicie niwelować istniejące bariery i pozwolić na korzystanie z miejsc i przestrzeni w sposób swobodny, komfortowy i bezpieczny. Ponad 70% (66) respondentów posiadających orzeczenie o niepełnosprawności uważa, że modernizacja

atrakcji turystycznych w celu polepszenia dostępności architektonicznej jest niewystarczająca, z czego 55% (50) to osoby z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową. Kolejne 73% (66) badanych osób stwierdziło, że nie istnieje szlak turystyczny, który byłby dostosowany do potrzeb i wymagań grupy osób z niepełnosprawnością ruchową, w tym 56% (51) osób z niepełnosprawnością fizyczną. Problemem są także dostosowane publiczne toalety, które dla 73% (67) ankietowanych nie mają wystarczającej liczby udogodnień. Spośród wszystkich badanych z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, 80% (52) osób oceniło dostosowanie publicznych toalet na poziomie złym lub słabym. Natomiast kwestie związane z miejscami parkingowymi zostały ocenione najwyżej ze wszystkich wymienionych udogodnień. Dla 53% (49) respondentów miejsca parkingowe są odpowiednio oznaczone, a dla 46% (42) badanych wydzielona przestrzeń parkingowa jest dobrze i bardzo dobrze zlokalizowana oraz pozwala na swobodne wyjście i dojeżdżenie do pojazdu. Ponad 50% (35) ankietowanych z orzeczeniem o niepełnosprawności fizycznej, w tym ruchowej, stwierdziło, że miejsca parkingowe są odpowiednio oznaczone. Przeciwnie jednak ocenili oni wydzielenie dogodnej przestrzeni parkingowej, ponieważ aż 57% (37) odpowiadających zaznaczyło odpowiedź z kategorii „źle” lub „słabo”. Udogodnienia z grupy komunikacyjnych zostały przez większość ocenione źle lub słabo. Blisko 60% (52) respondentów zaznaczyło odpowiedź z kategorii „źle” lub „słabo”, odnosząc to do dostępnych niskopodłogowych autobusów, a kolejne 66% (60) przy ocenie dostępnych niskopodłogowych tramwajów. W grupie osób z niepełnosprawnością fizyczną również źle lub słabo oceniono udogodnienia komunikacyjne. Podkreślić należy, że dostępne tramwaje niskopodłogowe zostały przez respondentów ocenione gorzej niż autobusy. Dostosowane tereny rekreacyjne również zostały ocenione nisko przez ankietowanych. 64% badanych osób określiło dostępność udogodnień m.in. w parkach, przy jeziorach czy na bulwarach jako złą lub słabą, z czego 52% stanowili respondenci z niepełnosprawnością fizyczną. Infrastruktura wspomagająca poruszanie, taka jak np. poręcze i bariery, przez 41% (37) została oceniona słabo, a kolejne 33% (30) oceniło ją źle. Zaledwie 1% (1) ankietowanych ocenił ją znakomicie, 3% (3) – bardzo dobrze, a 19% (17) – dobrze. Pośród osób z niepełnosprawnościami fizycznymi, w tym ruchowymi, procentowy rozkład odpowiedzi wyglądał podobnie: 32% (21) – źle, 45% (29) – słabo, 15% (10) – dobrze, 3% (2) – bardzo dobrze oraz 2% (1) – znakomicie. Jednym z najgorzej ocenionych elementów są chodniki wolne od barier. Średnio trzech na pięciu badanych zaznaczało odpowiedź z kategorii „źle”. 29% (26)

uznało, że chodniki nie są w pełni zgodne z potrzebami osób z niepełnosprawnością ruchową, zaznaczając odpowiedź „słabo”. Zatem jedynie 10% (9) ankietowanych określiło ich dostosowanie pozytywnie. Analogicznie odpowiadały osoby z dysfunkcją fizyczną: 66% (43) zazaczyło odpowiedź „źle”, 26% (17) – „słabo”, 5% (3) – „dobrze” oraz 3% (2) – „bardzo dobrze”. Wśród osób z niepełnosprawnością fizyczną żadna osoba nie wybrała odpowiedzi z kategorii „nie wiem”. Respondenci dostrzegali także mało udogodnień w związku z możliwością wejścia do obiektu z poziomu chodnika lub przy użyciu pochylni. Średnio co trzeci na czterech badany wybierał odpowiedź z kategorii „źle” lub „słabo”. To samo dotyczy montażu podjazdów, platform, krzesełek dźwigowych oraz wind. Ponad 75% (70) ankietowanych oceniło dostępność udogodnień z tej grupy słabo lub źle. W przypadku wejścia do obiektów na poziomie chodnika lub z użyciem pochylni zaobserwowano udzielenie odpowiedzi zaledwie w trzech z sześciu kategorii przez osoby z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową: 46% (30) wybrało odpowiedź „źle”, 29% (19) – „słabo” oraz 25% (16) – „dobrze”. Natomiast procentowy rozkład odpowiedzi osób z niepełnosprawnością fizyczną przy udogodnieniach z zakresu montażu platform, podjazdów, krzesełek dźwigowych i wind wyglądał następująco: 43% (28) – źle, 38% (25) – słabo, 15% (10) – dobrze, 2% (1) – bardzo dobrze oraz 2% (1) – nie mam zdania.

Porównując wyniki badań zestawione na rysunkach 4.11 i 4.12, zaobserwować można, jak posiadanie problemów ruchowych wpływa na postrzeganie funkcjonujących udogodnień w środowisku. Jako pierwszy element wyróżnić należy odmiennosc w wybieraniu odpowiedzi „nie mam zdania”. Zauważyć można, że osoby z niepełnosprawnością znacznie rzadziej zaznaczały odpowiedź z kategorii „nie mam zdania” niż pozostała część badanych. Związane jest to z potrzebą korzystania z takich udogodnień i zwracania uwagi na ich funkcjonowanie w otoczeniu. Szczecin jako jedno z trzech największych miast Polski pod względem powierzchni oraz licznych historycznych zawirowań boryka się z problemem chodników bez barier, co potwierdzają oceny nadane przez respondentów. Zarówno osoby z orzeczeniem, jak i nieposiadające orzeczenia o niepełnosprawności bardzo źle oceniły dostosowanie chodników, bez nierówności, wybrzuszeń czy dziur w nawierzchni. Ponad 80% (255) wszystkich respondentów zaznaczyło odpowiedź z kategorii „źle” lub „słabo”. W ostatnich latach powstał specjalny katalog nawierzchni Szczecina, który wprowadza ujednolicone standardy oraz reguluje kwestie estetyczne i techniczne dotyczące budowania lub remontowania chodników na terenie miasta. Najwięcej udogodnień przez

wszystkie badane osoby dostrzeganych jest dzięki odpowiedniemu oznaczeniu miejsc parkingowych oraz wydzielaniu dogodnej przestrzeni parkingowej. Karta parkingowa dla osoby z niepełnosprawnością umożliwia zaparkowanie auta w specjalnie wyznaczonym do tego miejscu postojowym. Oprócz tego posiadając kartę parkingową dla osób z niepełnosprawnościami, można legalnie nie stosować się do niektórych znaków drogowych, o czym dokładniej informuje ustawa o ruchu drogowym¹.

Na podstawie analizy ocen respondentów odnośnie do dostępności udogodnień urbanistycznych, architektonicznych i komunikacyjnych oraz wag nadanych przez ekspertów tym udogodnieniom stworzyłam macierz (rys. 4.13), na której przedstawiłam powyższe udogodnienia wraz z naniesionymi punktami. Odpowiedziom respondentów nadałam skalę:

- znakomicie – 6,
- bardzo dobrze – 5,
- dobrze – 4,
- słabo – 3,
- źle – 2,
- nie mam zdania – 1.

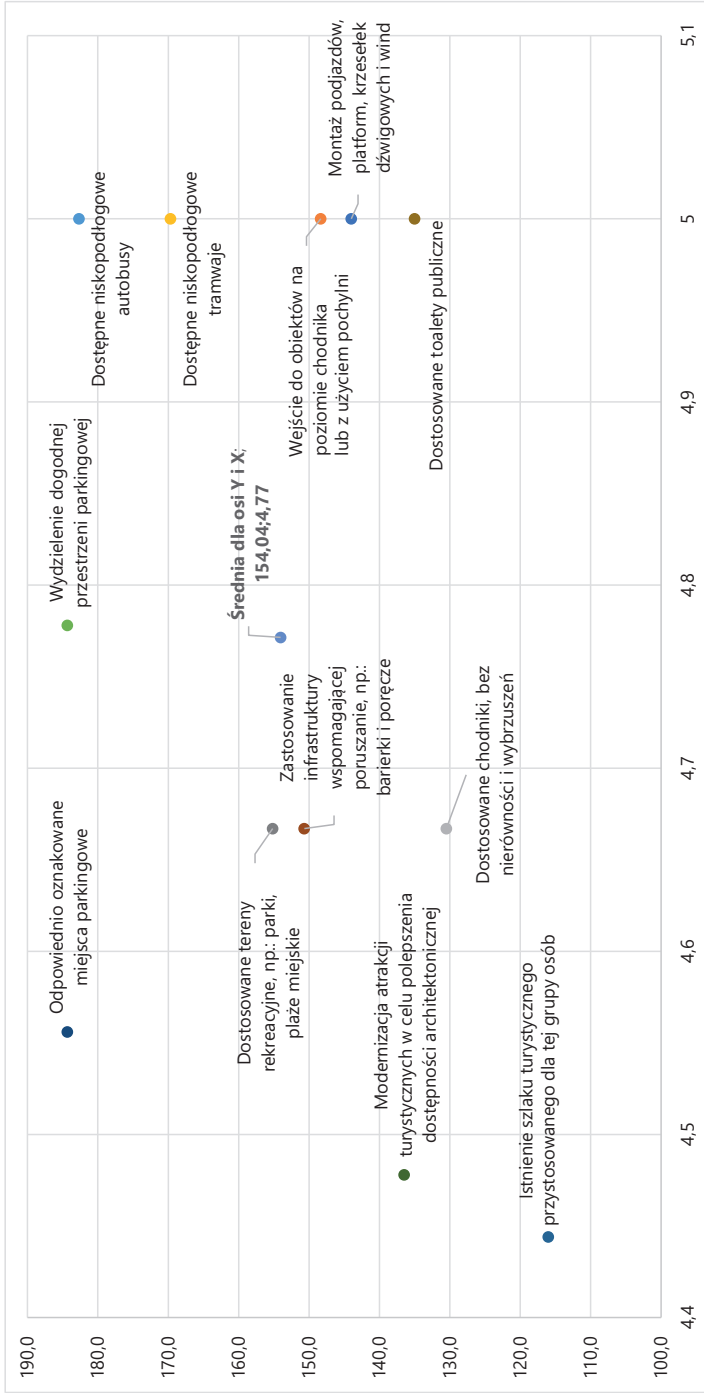
Aby uzyskać ujednolicone wyniki, pomnożyłam liczbę odpowiedzi z danej kategorii przez wartość, jaka została jej nadana. Jak już wspomniałam, eksperci nadawali wagi poszczególnym udogodnieniom w skali 0–5. Macierz podzieliłam na cztery części. W pierwszej części znajdują się udogodnienia mało ważne i nisko ocenione przez respondentów, w drugiej części zaś mało ważne, ale wysoko ocenione przez respondentów. Trzecia część związana jest z udogodnieniami ważnymi dla osób z niepełnosprawnością ruchową, ale nisko ocenionymi pod względem ich dostępności w Szczecinie. Czwarta część dotyczy udogodnień ważnych i wysoko ocenionych przez respondentów. Wszystkie z udogodnień znalazły się w czwartym okienku, co oznacza, że ich funkcjonowanie jest ważne, a ich dostępność w mieście została wysoko oceniona. Żadne z udogodnień nie uzyskało poniżej 100 punktów, dlatego oś Y zaczyna się od 100, a nie od 0. Podobnie jest z osią X – żaden z wymienionych przykładów nie otrzymał wagi mniejszej niż 4,4, dlatego oś X zaczyna się od 4,4, a nie od 0. Średnia dla osi Y wynosi 154,04, a dla osi X 4,77.

¹ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, Dz.U. z 1997 r., nr 98, poz. 602, ze zm.

Podkreślić należy, że wśród udogodnień z najwyższą wagą znalazły się te z grupy architektonicznych (montaż podjazdów, platform, krzesełek dźwigowych i wind, wejście do obiektów na poziomie chodnika lub z użyciem pochylni, dostosowane toalety publiczne) oraz komunikacyjnych (dostępne niskopodłogowe autobusy i tramwaje). Natomiast wśród najwyżej ocenianych udogodnień dostępnych w Szczecinie znalazły się udogodnienia z grupy urbanistycznej (odpowiednio oznakowane miejsca parkingowe i wydzielenie dogodnej przestrzeni parkingowej) oraz z komunikacyjnej (dostępne niskopodłogowe autobusy). Udogodnienie, które zostało najwyżej ocenione i uzyskało najwyższą wagę, to dostępne niskopodłogowe autobusy. Najniżej zaś na macierzy umiejscowione zostało istnienie szlaku turystycznego przystosowanego do potrzeb i wymagań grupy osób z niepełnosprawnością ruchową.

Ze względu na wagę nadaną powyższym udogodnieniom, należy podjąć działania rozwijające funkcjonowanie wszystkich powyższych udogodnień (urbanistycznych, architektonicznych, komunikacyjnych), aby Szczecin mógł stać się miastem przyjaznym osobom z niepełnosprawnościami, a tym samym przyjaznym pozostałym grupom osób korzystających z tych elementów, jak np. rodziny z dziećmi, seniorzy.

Rysunek 4.13. Macierz udogodnień znajdujących się w otoczeniu

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

4.3. OGRANICZENIA DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ W MIEŚCIE SZCZECIN

Ograniczenia dla osób z niepełnosprawnością ruchową to wszelkie bariery znajdujące się w otoczeniu, które utrudniają lub uniemożliwiają im korzystanie z określonej rzeczy bądź komplikują dostęp do danego miejsca. Należy podkreślić, że istnieją bariery wspólne dla kilku grup OzN, jak i bariery charakterystyczne dla jednej grupy niepełnosprawności.

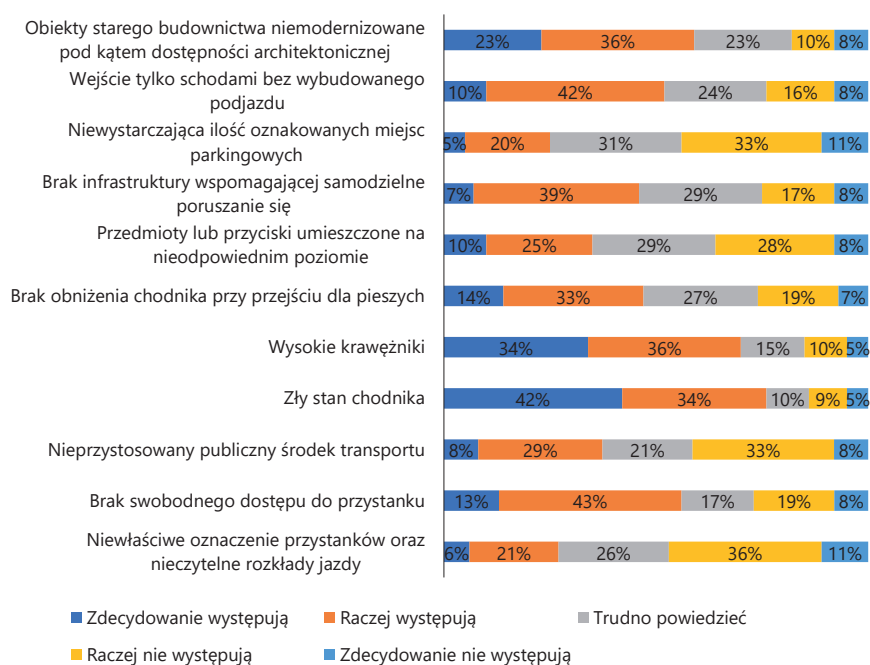
Przeprowadzając własne badania, spróbowałam rozróżnić bariery wspólne i kluczowe dla konkretnej niepełnosprawności, opierając się na wagach przypisanych poszczególnym ograniczeniom przez ekspertów. Po zapoznaniu się z literaturą przedmiotu oraz bazując na własnym doświadczeniu, uwzględniłam 24 bariery w kwestionariuszu skierowanym do ekspertów. Wybrano 18 barier charakterystycznych dla niepełnosprawności ruchowej, jednakże ze względu na założony jednakowy zakres badania ograniczeń i udogodnień, zdecydowano się ostatecznie na zamieszczenie 11 barier w kwestionariuszu skierowanym do mieszkańców i osób znających Szczecin. Zamieszczone w ankiecie bariery można zaliczyć do barier z grupy:

- urbanistycznych (zły stan chodnika, np. nierówności, wyrzucenia, dziury, wysokie krawężniki, niewystarczająca liczba oznakowanych miejsc parkingowych, brak obniżenia chodnika przy przejściu dla pieszych),
- architektonicznych (brak infrastruktury wspomagającej samodzielne poruszanie, przedmioty lub przyciski umieszczone na nieodpowiednim poziomie, wejście tylko schodami bez wybudowanego podjazdu/rampy/pochylni, obiekty starego budownictwa niemodernizowane pod kątem dostępności architektonicznej),
- komunikacyjnych (niewłaściwe oznaczenie przystanków oraz nieczytelne rozkłady jazdy, brak możliwości swobodnego dostępu do przystanku, nieprzystosowany środek publiczny).

Pozostałe bariery miały charakter finansowy (sytuacja materialna), zdrowotny (problemy zdrowotne), społeczny i psychologiczny (negatywne nastawienie pozostałej części społeczeństwa, strach przed dyskryminacją), typowo turystyczny (brak ofert turystycznych, brak wyspecjalizowanej kadry, niedostosowanie sprzętu turystycznego do wymagań osób z niepełnosprawnościami) oraz dotyczyły dostępu do informacji (brak wiedzy o możliwościach spędzania czasu wolnego, brak powszechności informacji o dostępności oferty kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej).

Ograniczenia takie jak: brak alternatywnych oznaczeń (np. w alfabecie Braille'a), brak zmiany faktury chodnika podczas zbliżania się do przejścia dla pieszych bądź jezdni, brak zdigitalizowanych treści (np. e-przewodników), bariera porozumiewania się (rozmowa) zostały przypisane jako charakterystyczne dla dysfunkcji wzroku oraz słuchu.

Rysunek 4.14. Ocena powszechności występowania barier dla osób z niepełnosprawnością ruchową z grupy urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych na terenie Szczecina przez respondentów nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Ocena powszechności występowania barier urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych na terenie Szczecina dla osób z niepełnosprawnością ruchową przez respondentów nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności została przedstawiona na rysunku 4.14. Po wstępnym zapoznaniu się z wynikami badań zauważyć można, że średnio 23% (49) respondentów biorących udział w badaniu zaznacza przy każdej barierze

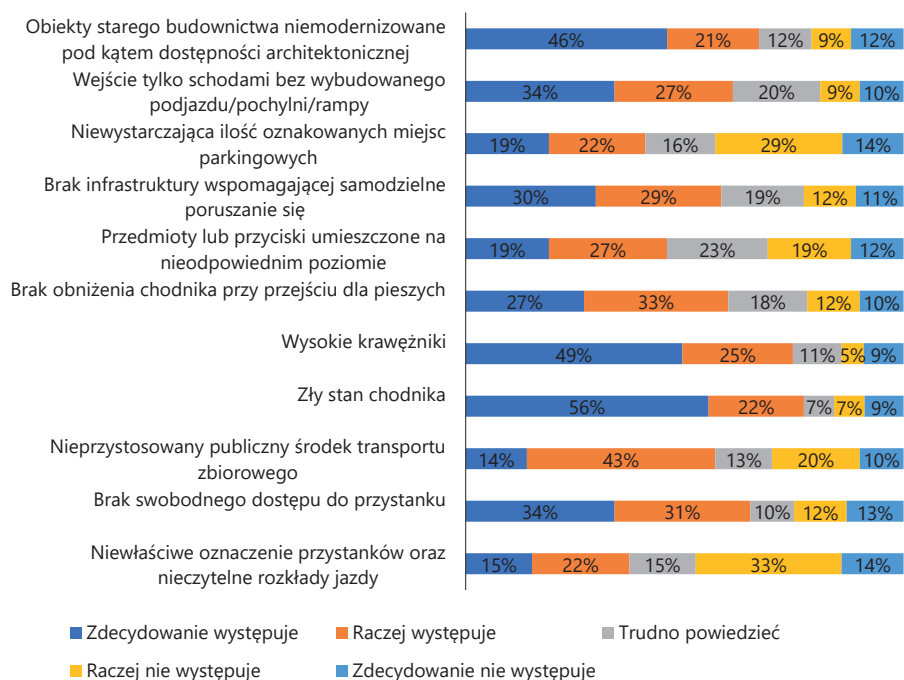
odpowiedź z kategorii „trudno powiedzieć”. W poprzednich analizach wyników badań również zaobserwowano takie zjawisko. Uwarunkowane może ono być niewiedzą osób bez orzeczeń lub wybiórczym zwracaniem uwagi na otoczenie i to, co się w nim znajduje.

Zdaniem 59% (126) ankietowanych obiekty starego budownictwa nie są modernizowane pod kątem dostępności architektonicznej, co stanowi ograniczenie w korzystaniu z nich przez OzN, w tym ruchowymi. Wejścia do wielu budynków są możliwe tylko schodami, nie ma wybudowanych podjazdów czy ramp. Z tym stwierdzeniem zgodziła się ponad połowa (52%, 111) respondentów nieposiadających orzeczenia. Natomiast 44% (94) badanych uznało, że liczba oznakowanych miejsc parkingowych dla osób z niepełnosprawnością ruchową jest wystarczająca. 46% (99) respondentów wskazało także na brak infrastruktury wspomagającej samodzielne poruszanie się, takiej jak barierki, poręcze czy uchwyty. Bariera związana z umieszczeniem przedmiotów lub przycisków na nieodpowiednim poziomie podzieliła zdania ankietowanych: 10% (21) uznało, że zdecydowanie występuje, 25% (53), że raczej występuje, 29% (62) miało problem z określeniem, czy występuje, 28% (60) stwierdziło, że raczej nie występuje, a kolejne 8% (18) określiło, że zdecydowanie nie występuje. W przypadku kolejnego ograniczenia w otoczeniu, czyli braku obniżenia chodnika przy przejściach dla pieszych, 47% (100) badanych potwierdziło występowanie tej bariery. Najwięcej respondentów, aż 76% (162), zaobserwowało zły stan chodników w mieście, które utrudniają samodzielne poruszanie się osobom z niepełnosprawnością ruchową z powodu licznych wybrzuszeń, nierówności czy braków elementów w ciągłości chodnika. Kolejną najczęściej występującą barierą są wysokie krawężniki, które dla 70% (149) ankietowanych stanowią ograniczenie i również – tak jak w przypadku chodników – komplikują proces przemieszczenia się.

W opinii 41% (89) respondentów publiczne środki transportu zbiorowego (autobusy i tramwaje) są przystosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Z tą oceną nie zgadza się 37% (80) badanych. Zdecydowana większość, bo 56% (119) ankietowanych sądzi, że osoby z niepełnosprawnością ruchową nie mają swobodnego dostępu do przystanku. Wynikać to może z przeszkód, jakie napotykają po drodze, np. dziury w jezdni, remonty, podczas których nie jest odpowiednio wyznaczona trasa zastępcza dojazdu do przystanku, wysokie krawężniki oddzielające przystanek od jezdni. Oznaczenia na obszarze przystanku oraz rozwieszane rozkłady jazdy są czytelne dla 47% (100) badanych osób bez orzeczenia o niepełnosprawności.

27% (59) badanych osób dostrzega jednak problemy w czytelności rozkładów jazdy oraz właściwym oznaczeniu przystanków, a kolejne 26% (55) ma problem w określeniu, czy taka bariera występuje.

Rysunek 4.15. Ocena powszechności występowania barier dla osób z niepełnosprawnością ruchową z grupy urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych na terenie Szczecina przez respondentów posiadających orzeczenie o niepełnosprawności

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

Na rysunku 4.15 ukazano wyniki badań tych samych barier co powyżej, jednak z uwzględnieniem opinii osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności. Osoby z niepełnosprawnościami, ze względu na specyficzne potrzeby, częściej dostrzegają problemy i ograniczenia podczas codziennych czynności, stąd definitywnie częściej zaznaczały odpowiedź z kategorii „zdecydowanie występuje”. Średnio w każdym wymienionym elemencie 31% (28) badanych osób zaznaczyło odpowiedź „zdecydowanie występuje”. Obiekty starego budownictwa według 67% (61) respondentów

z orzeczeniem o niepełnosprawności nie są modernizowane pod kątem dostępności architektonicznej. Podobnie uważa 75% (49) ankietowanych z niepełnosprawnością fizyczną. Zaledwie 21% (19) badanych osób sądzi, że te ograniczenia nie występują. Z obiektami starego budownictwa powiązana jest bariera dostania się do środka wyłącznie schodami. 61% (56) respondentów dostrzega istnienie takiego problemu, w tym 47% (43) to osoby z niepełnosprawnością fizyczną. Z tego wynika, że w wielu budynkach nie ma wybudowanego podjazdu czy rampy, która pomogłaby wejść do wnętrza obiektu. Dla zmotoryzowanych osób z niepełnosprawnością oznakowane miejsca parkingowe są dyskusyjną barierą, ponieważ 43% (39) zaznaczyło odpowiedź z kategorii „raczej” lub „zdecydowanie nie występują”, a 41% (37) z przedziału „raczej” lub „zdecydowanie występują”. Osoby z niepełnosprawnością fizyczną zaznaczyły zaś odmiennie: 42% (27), że nie występują, a 46% (30), że występują. Różnica w odpowiedziach jest zbyt mała, aby określić stan faktyczny, jednakże można podejrzewać, że osoby z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, mają najważniejszy głos, ponieważ to ich dotyczy badanie. Przechodząc do infrastruktury wspomagającej samodzielne poruszanie, zaznaczyć należy, że dla blisko 60% (53) badanych osób z niepełnosprawnościami, w tym 45% (41) z problemami ruchowymi, występuje jej brak w środowisku lub zauważalna jest w nieznacznych ilościach. Przedmioty lub przyciski umieszczone na nieodpowiednim poziomie według 46% (42) respondentów występują w otoczeniu. Natomiast 23% (21) badanych ma problem w określeniu, czy występują, a kolejne 31% (28) uważa, że nie występują. Dla wielu odpowiadających problemem jest również brak obniżenia chodnika przy jezdni czy przystanku. Średnio trzech na pięciu odpowiadających zauważa ten problem, zarówno w przypadku osób z całej grupy, jak i osób z dysfunkcjami fizycznymi. Najbardziej dostrzegalnym i powszechnym problemem wśród osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności są chodniki, a dokładniej ich zły stan. 56% (51) ankietowanych uważa, że zdecydowanie one występują, następane 22% (20) wskazuje, że raczej występują. Zaledwie 7% (6) badanych sądzi, że raczej nie występują, a 9% (8), że zdecydowanie nie występują. Porównywalnie do złego stanu chodników oceniono występowanie wysokich krawężników. Dla 49% (45) respondentów są one zdecydowanie zauważalne, a kolejne 25% (23) uważa, że raczej występują. 11% (10) badanych osób miało problem z określeniem powszechności ich występowania, natomiast 14% (13) uznało, że wysokie krawężniki nie występują w Szczecinie. Dla osób z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, zły stan chodników oraz wysokie

krawężniki stanowią główną przeszkodę w eksplorowaniu miasta. Średnio co czwarty respondent na pięciu z niepełnosprawnością fizyczną zaznaczał odpowiedź z przedziału „zdecydowanie występują” lub „raczej występują”. Nieprzystosowany publiczny środek transportu zbiorowego raczej występuje w otoczeniu zgodnie z opinią 43% (39) ankietowanych, natomiast 14% (13) badanych osób uważa, że zdecydowanie występuje. Osoby z niepełnosprawnością fizyczną najczęściej zaznaczały odpowiedź „raczej występuje” (45%, 29). Brak lub niepełne dostosowanie komunikacji miejskiej do potrzeb OzN stanowi dla nich barierę w swobodnym przemieszczaniu się w granicach miasta. Brak swobodnego dostępu do przystanku stanowi barierę dla 65% (59) odpowiadających. Ograniczana jest w ten sposób możliwość zwiedzania miasta, które jest jednym z trzech największych w Polsce pod względem powierzchni.

Oznaczenie przystanków oraz wywieszane rozkłady jazdy są czytelne i zrozumiałe dla 47% (43) respondentów, a więc nie stanowią ograniczenia w przemieszczaniu się. Bazując na odpowiedziach osób z niepełnosprawnością fizyczną, zauważyć można podobieństwo w procentowym rozkładzie przeciwnych odpowiedzi: 43% (28) uważa, że powyższa bariera nie występuje, natomiast 40% (26) uważa, że występuje. Na taki wynik wpływać może niewłaściwe (zbyt wysokie) zawieszenie rozkładów jazdy, przez co osoby na wózkach inwalidzkich nie mogą ich odczytać.

Porównując wyniki badań przedstawione na rysunkach 4.14 i 4.15, zauważyć można pewne korelacje. Osoby z niepełnosprawnością częściej zaznaczały odpowiedzi z kategorii „zdecydowanie występują” oraz „rzadziej” z kategorii „trudno powiedzieć” niż osoby nieposiadające orzeczenia o niepełnosprawności. Średnio 31% (28) badanych osób posiadających orzeczenie zaznaczała odpowiedź „zdecydowanie występują” w porównaniu z 16% (34) osób bez orzeczenia. Natomiast przy wskazywaniu odpowiedzi „trudno powiedzieć” osoby z niepełnosprawnościami miały mniejszy udział, średnio 15% (14), w zestawieniu z ankietowanymi bez orzeczenia – średnio 23% (49). Zarówno osoby nieposiadające orzeczenia, jak i je posiadające najgorzej oceniły stan chodników oraz wysokie krawężniki. Najwięcej respondentów uznało, że powyższe bariery występują i wybrało odpowiedzi z przedziału „zdecydowanie występują” oraz „raczej występują”. We wszystkich przypadkach stanowiły one ponad dwie trzecie wszystkich odpowiedzi. Jedną z najbardziej wskazywanych barier w obu grupach były niewłaściwe oznaczenie przystanków oraz nieczytelne rozkłady jazdy. Procentowy rozkład odpowiedzi w obu grupach był podobny przy analizie tej bariery. W dwóch grupach

po 47% (100; 43) badanych osób zaznaczyło, że bariera ta raczej lub zdecydowanie nie występuje. Uwarunkowane to może być rzeczywiście czytelnymi rozkładami jazdy, które umieszczone są na odpowiednich wysokościach, i poprawnie oznaczonymi przystankami, na których wyróżniają się numery autobusów i tramwajów, jakie odjeżdżają z danego miejsca.

Po dokładnej analizie powszechności występowania barier urbanistycznych, architektonicznych i komunikacyjnych na terenie Szczecina z uwzględnieniem osób nieposiadających orzeczenia oraz posiadających orzeczenie o niepełnosprawności, nadałam punkty poszczególnym odpowiedziom:

- zdecydowanie występują – 5,
- raczej występują – 4,
- trudno powiedzieć – 3,
- raczej nie występują – 2,
- zdecydowanie nie występują – 1.

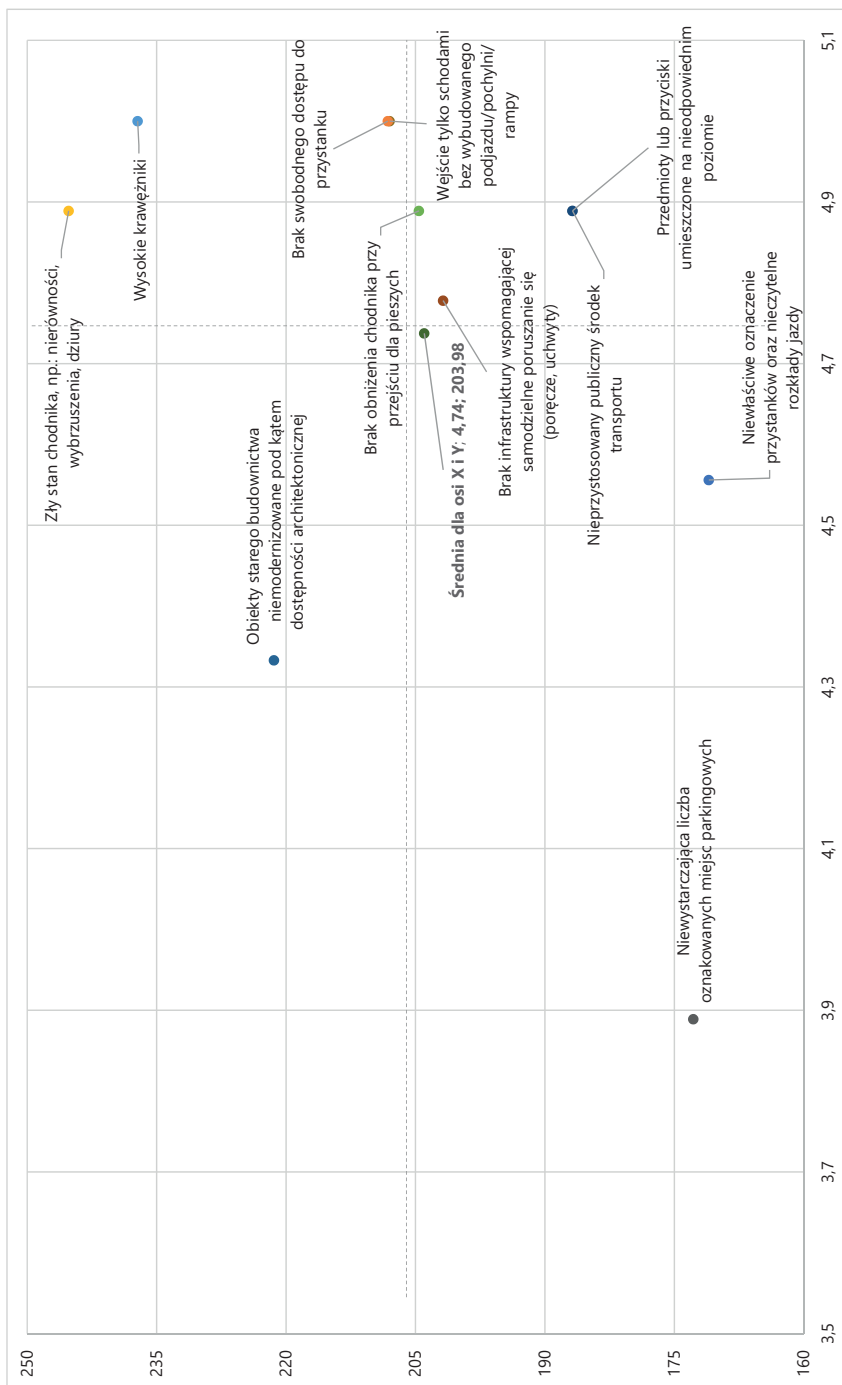
Na podstawie nadanych wag przez ekspertów oraz ocen respondentów stworzyłam macierz (rys. 4.16) ukazującą powszechność występowania na terenie Szczecina powyższych barier dla osób z problemami ruchowymi oraz ich istotność. W celu uzyskania porównywalnych wyników pomnożyłam liczbę odpowiedzi z danej kategorii przez wartość, jaka została jej nadana. Warto podkreślić, że eksperci nadawali wagę poszczególnym ograniczeniom w skali 0–5. Macierz została podzielona na cztery części. W pierwszej części znajdują się bariery mało ważne i mało powszechne, natomiast w drugiej mało ważne, ale często spotykane. Trzecia część obejmuje istotne bariery przeszkadzające w funkcjonowaniu osobom z niepełnosprawnością ruchową i rzadko występujące w mieście. Czwarta część jest dla barier ważnych z dużym stopniem powszechności nadanej przez respondentów. Wszystkie z barier przypisane zostały do czwartej części, co oznacza, że występują często na terenie Szczecina i stanowią ważną przeszkodę w możliwości eksplorowania miasta. Żadna z barier urbanistycznych, architektonicznych czy komunikacyjnych nie uzyskała mniej niż 160 punktów, dlatego oś Y zaczyna się od 160, a nie od 0. Podobnie jest z osią X – żadnemu z wymienionych ograniczeń nie nadano wagi mniejszej niż 3,5, dlatego oś X zaczyna się od 3,5, a nie od 0. Średnia dla osi Y wynosi 203,98, a dla osi X – 4,74.

Przechodząc do opisu macierzy, zauważyć można pojedyncze skupienie kilku barier. Zostały one podobnie ocenione przez ekspertów oraz respondentów: brak swobodnego dostępu do przystanku, wejście tylko schodami bez wybudowanego podjazdu, brak obniżenia chodnika przy przejściu

dla pieszych, brak infrastruktury wspomagającej samodzielne poruszanie się. Do barier, którym została nadana najsilniejsza waga, zaliczają się: wysokie krawężniki, brak swobodnego dostępu do przystanku, wejście tylko schodami bez wybudowanego podjazdu, najsłabszą zaś wagę przypisano niewystarczającej liczbie oznakowanych miejsc parkingowych. Bariery, które powszechnie występują na terenie Szczecina i stanowią istotną przeszkodę dla osób z niepełnosprawnością ruchową, to zły stan chodników oraz wysokie krawężniki. Bariera, która rzadziej występuje na obszarze miasta, jest ograniczona liczba oznakowanych miejsc parkingowych.

Z analizy macierzy wynika, że miasto powinno przede wszystkim skupić uwagę na likwidacji lub minimalizacji barier urbanistycznych, w tym szczególnie poprawić stan chodników oraz obniżyć wysokość krawężników oddzielających od pasa jezdni. Kolejną zmianą, która powinna zostać wprowadzona, jest modernizacja obiektów starego budownictwa pod kątem zwiększania dostępności architektonicznej.

Rysunek 4.16. Macierz ograniczeń istniejących w otoczeniu

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych.

4.4. PROPOZYCJE DZIAŁAŃ ZMIERZAJĄCYCH DO MAKSYMALIZACJI UDOGODNIENI I ZMINIMALIZOWANIA LUB ZLIKWIDOWANIA ISTNIEJĄCYCH OGRANICZEŃ

Polityka dostępności odgrywa ważną rolę w usuwaniu barier, z którymi zmagają się osoby z niepełnosprawnościami w codziennych czynnościach. Poprawa dostępności wymaga zaangażowania administracji samorządowej w celu zwiększenia możliwości prowadzenia dialogu z osobami z niepełnosprawnościami i mieszkańcami, ekspertami, przedsiębiorstwami oraz usługodawcami. Podczas wprowadzania różnorodnych koncepcji ważny jest kontakt z docelowym (głównym) beneficjentem, który będzie mógł wypowiedzieć się i określić stopień dostosowania danego elementu do jego potrzeb. To jego opinia powinna być drogowskazem, za którym powinni podążać wykonawcy. Nie należy dopuszczać do sytuacji, w których podejmowane są działania mające na celu polepszenie dostępności określonych miejsc bez konsultacji z grupą, do której te rozwiązania są w szczególności kierowane.

Na świecie funkcjonują różnorodne rozwiązania w zakresie rozwijania dostępności obiektów, miejsc czy przestrzeni. Z każdą nową inicjatywą wsie, miasta czy regiony zyskują miano bardziej przyjaznych osobom z niepełnosprawnościami. Jeden z portali zajmujących się tematyką dostępności w transporcie² opisał trzy miasta najbardziej na świecie przyjazne osobom z problemami ruchowymi, w tym poruszającym się na wózkach inwalidzkich:

1. Londyn, miasto znane z czarnych taksówek, których jest ponad 20 tysięcy. W większości są one dostępne dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim, co ułatwia przemieszczanie się z punktu A do punktu B. Poza taksówkami duża część systemu transportowego Londynu jest przystosowana dla osób z dysfunkcją ruchu, w tym autobusy. Środki transportu wyposażone są w składane (przenośne) podjazdy, które są praktycznie niezauważalne dla w pełni sprawnych osób korzystających z pojazdu. Znaczna część atrakcji turystycznych miasta ma także liczne udogodnienia dla osób z problemami ruchowymi, np. London Eye posiada specjalnie zaprojektowaną kabinę dla osób na wózkach, która pozwala bezpiecznie i komfortowo podziwiać panoramę Londynu.

² <https://www.rollingwithoutlimits.com/view-post/3-Most-Popular-Wheelchair-Friendly-Cities-in-the-World> (9.05.2021).

2. Melbourne, miasto uważane za jedno z najbardziej dostępnych na świecie dla turystów z dysfunkcjami. Miasto jest w trakcie wdrażania procesu dostępności dla całego transportu publicznego, w tym wszystkich tramwajów, taksówek, autobusów i pociągów. Osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich mogą ubiegać się o darmowe bilety, które są oferowane wszystkim osobom mającym problemy z dostępnością. W Melbourne jest też wiele atrakcji i zajęć, które są w pełni dostępne, np. możliwość podziwiania widoków miasta balonem na gorące powietrze czy nauka surfingu dla osób o szczególnych potrzebach.
3. Berlin, miasto popularne ze względu na zawirowania historyczne oraz wydarzenia kulturalne. Ze względu na jego atrakcyjność wiele inwestycji związanych jest z rozwijaniem dostępności, w tym w transporcie publicznym. Duża część z atrakcji turystycznych jest łatwo dostępna, m.in. Wyspa Muzeów, gdzie mieszczą się instytucje kulturalne miasta, Reichstag, gdzie osoby na wózkach mogą podziwiać 360-stopniowy widok na Berlin z kopuły i tarasu na dachu dzięki spiralnej wewnętrznej rampie (która ma punkty odpoczynku dla wózków ręcznych).

Jednym z najbardziej znanych konkursów jest Access City Award, który odbywa się wśród państw członkowskich UE od 2010 roku³. Nagroda przyznawana jest miastu, które wyraźnie poprawiło dostępność w podstawowych aspektach życia i ma konkretne plany dalszych usprawnień. Miasta biorące udział w konkursie różnią się wielkością, pochodzą z różnych krajów i kultur. Niektóre z nich zmagają się z dodatkowymi wyzwaniem z historią i topografią, a inne są bardziej nowoczesne. Istnieją natomiast wyraźne cechy, które charakteryzują każde ze zwycięskich miast. Pierwszą z nich jest silne i trwałe zaangażowanie na szczeblu politycznym na rzecz zapewnienia dostępności. Drugą – ciągłe zaangażowanie miasta oraz organizacji działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami i seniorów w ustalanie priorytetów i monitorowanie ich realizacji. W ciągu kilkunastu lat nagrodzone pierwszym miejscem kolejno zostały: Ávila (Hiszpania), Salzburg (Austria), Berlin (Niemcy), Göteborg (Szwecja), Borås (Szwecja), Mediolan (Włochy), Chester (Wielka Brytania), Lyon (Francja), Breda (Holandia), Warszawa (Polska) oraz Jönköping (Szwecja).

W Polsce oprócz Warszawy wyróżniono również inne miasta: Kraków, Poznań i Gdynię. W 2012 roku Kraków był jednym z ośmiu miast w UE, które

³ *10 years of the Access City Award. Examples of best practice in making EU cities more accessible.* Publications of the European Union, Luxembourg 2020.

komisja wskazała jako finalistów lub laureatów. Poznań zdobył trzecie miejsce w 2014 roku, a w 2021 roku dostał specjalnie wyróżnienie za dostępność usług publicznych w czasie pandemii. Gdynia po raz pierwszy została wyróżniona w 2013 roku, zyskując tym samym motywację do dalszego rozwoju, aby w 2019 roku zająć trzecie miejsce spośród wszystkich miast biorących udział w konkursie. W 2021 roku Gdynia po raz drugi zajęła trzecie miejsce w organizowanym konkursie za podejmowanie działań na rzecz społecznej świadomości na temat niepełnosprawności.

Założyłam, że jedną z najczęstszych barier według samorządów, która blokuje możliwość działania w zakresie wdrażania koncepcji turystyki dostępnej, jest bariera finansowa. Z tego powodu zaczerpnęłam informacji w zakresie możliwych dofinansowań do programów i projektów mających na celu usuwanie barier i wprowadzanie udogodnień.

Portal internetowy www.granty.pl prowadzony jest przez Opolską Fundację Inicjatyw Międzynarodowych⁴. Jest to organizacja działająca w obszarze współpracy międzynarodowej oraz rozwoju lokalnego. Na stronie tej zamieszczane są różnorodne programy i projekty, w tym także dotyczące turystyki. Spośród nich zdecydowałam się wyróżnić jeden ze względu na wymaganie wykupienia abonamentu w pozostałych projektach.

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych ogłasza konkurs grantowy w ramach Modułu I Turystyka i Rekreacja pilotażowego programu „Dostępność ponad barierami”⁵. Celem konkursu jest rozwój i zwiększenie dla osób z niepełnosprawnościami dostępności przestrzeni fizycznej, cyfrowej i informacyjno-komunikacyjnej, a także dostępności produktów i usług, w tym dotyczących turystyki i rekreacji. Przedmiotem konkursu jest wsparcie lokalnych inicjatyw przez dofinansowanie projektów grantowych, które służyć mają poprawie poziomu dostępności, w szczególności dostępności bazy i oferty turystyczno-rekreacyjnej dla osób o specjalnych potrzebach związanych z niepełnosprawnościami. Konkurs jest ogólnopolski. Kwota przeznaczona na dofinansowanie projektów grantowych wybranych w konkursie wynosi 10 mln zł. Ubiegając się o dofinansowanie projektu grantowego, wnioskodawca zobowiązany jest do wniesienia wkładu własnego finansowego w wysokości minimum 25% kosztów całkowitych projektu. Zadania, których dotyczyć może projekt, to m.in. budowa lub modernizacja pochylni i dojścia do obiektu, montaż poręczy i uchwytów w ciągach

⁴ <https://granty.pl/o-nas/> (09.05.2021).

⁵ <https://granty.pl/453430/> (09.05.2021).

komunikacyjnych, montaż podnośnika, windy czy innych urządzeń transportu pionowego, wykonanie miejsc parkingowych, zakup dostosowanego do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową sprzętu turystycznego, przystosowanie bazy noclegowej oraz zaplecza rekreacyjnego, organizacja szkoleń dla kadry turystycznej, oznakowanie szlaku turystycznego czy inicjatyw turystyczno-rekreacyjnych sprzyjających włączeniu społecznemu osób z niepełnosprawnościami. Termin składania wniosków to 1.06–2.08.2021 (termin był aktualny na dzień pisania pracy).

Poszukując praktycznych rozwiązań, jakie można wprowadzić w Szczecinie, aby miasto stało się bardziej przyjazne osobom z niepełnosprawnościami, wyróżniłam kilka przykładów, które zaczerpnęłam z różnych miast w Polsce i w UE. Starłam się dobrać rozwiązania, aby zmaksymalizować dostępność i zniwelować lub zminimalizować istniejące ograniczenia w środowisku w odniesieniu do uwarunkowań społeczno-gospodarczych, geograficzno-przyrodniczych oraz przestrzennych miasta.

Po analizie wyników badań własnych zauważyłam, że duża część respondentów nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności zaznaczała odpowiedzi z kategorii: nie mam zdania, nie wiem, trudno powiedzieć. Wyraźnie wskazuje to na brak świadomości w obszarze funkcjonowania OzN, w tym ruchowymi. Z tego powodu warto zacząć działania od programów i projektów kierowanych do mieszkańców Szczecina i obszarów sąsiadujących, mających za zadanie podnoszenie świadomości na temat OzN. Można stworzyć np. spot informacyjny, który byłby odtwarzany w autobusach miejskich, dzięki czemu docierałby do osób korzystających z komunikacji miejskiej. Nakręcony spot informacyjny można byłoby wykorzystać również w mediach społecznościowych na oficjalnych profilach jednostek samorządowych. Realizowane mogłyby być również programy edukacyjne w formie warsztatów, wykładów wraz z prezentacją, spacerów tematycznych, imprezy plenerowej czy spotkań weekendowych. W programach edukacyjnych powinno się dać odbiorcom możliwość wielozmysłowego poznawania otoczenia. Należy podkreślić, że mózg najlepiej przyswaja informacje, gdy zaangażowane w ten proces są także pozostałe zmysły. Zajęcia tego typu mogłyby pomóc także w zwiększeniu otwartości i tolerancyjności mieszkańców Szczecina wobec turystów z niepełnosprawnościami. Warto przytoczyć wyniki badań własnych, w których blisko 30% (85) wszystkich respondentów uznało, że w Szczecinie nie ma atmosfery społecznej akceptacji. Natomiast wśród odpowiedzi osób z niepełnosprawnościami było to ponad 40%.

Promowanie dostępności jest bardzo dobrze zorganizowane w stolicy Luksemburgu, który może być bardzo dobrym przykładem dla Szczecina. Miasto organizuje tygodnie podnoszenia świadomości w celu promowania lepszego zrozumienia dostępności i rozwiązań opartych na włączeniu. Program obejmuje m.in. coroczny Tydzień Mobilności i Festiwal Muzyki, Galę Włączenia z występami wykonawców z niepełnosprawnościami oraz przystosowane zwiedzanie miasta i muzeum z przewodnikiem. Podczas wszystkich wydarzeń przewiduje się dostępny parking oraz toalety, a także autobusy⁶.

Niezbędne jest również podjęcie lub zacieśnienie współpracy z organizacjami działającymi na rzecz turystyki w regionie: Zachodniopomorską Regionalną Organizacją Turystyczną (ZROT), Zachodniopomorską Agencją Rozwoju Turystyki (ZART), Forum Turystyki Regionów (FTR), Regionalnym Oddziałem Szczecińskim Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (ROS PTTK) itp. Współpraca powinna polegać na wspólnym wytyczeniu obszarów przystosowanych dla osób z niepełnosprawnościami ruchowymi, ukształtowaniu oferty turystycznej opartej na produkcie turystycznym stworzonym na potrzeby tej grupy turystów oraz wspólnej promocji miasta jako przyjaznego osobom z niepełnosprawnościami. W części teoretycznej pracy (podrozdział 1.3) przytoczono przykład projektu turystycznego „Polska na wózkach”. Należy się zastanowić nad nawiązaniem współpracy z autorami projektu, którzy po odbyciu audycji udostępniają badane miejsce na stronie internetowej poświęconej projektowi wraz z dokładnym opisem. Przewodnik po Polsce skierowany jest przede wszystkim do turystów poruszających się na wózkach inwalidzkich, jednakże należy pamiętać, że z tych udogodnień korzystają także inne grupy odwiedzających, np. seniorzy oraz rodziny z dziećmi. W przewodniku nie ma ani jednej udostępnionej miejscowości lub zamieszczonej konkretnej atrakcji turystycznej z województwa zachodniopomorskiego. W tej sytuacji można upatrywać szansy na promocję miasta oraz przyciągnięcie turystów, którzy w Szczecinie jeszcze nie byli lub o nim nie słyszeli.

Za przykładem Krakowa, który znalazł rozwiązanie dla udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz przybliżania turystom atrakcji turystycznych, można stworzyć szlak turystyczny przystosowany dla turysty z niepełnosprawnościami. W Krakowie nazwany on został „Drogą Królewską

⁶ *Access City Award 2018. Przykłady najlepszych praktyk w zakresie poprawy dostępności miast Unii Europejskiej*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2018, s. 21–22.

dla Niepełnosprawnego Turysty”⁷. W 12 miejscach w centrum Krakowa zamontowano makiety dotykowe, które dostosowane są zarówno dla turysty z problemami ruchowymi, jak i wzrokowymi, czy z każdym innym rodzajem niepełnosprawności. Makiety stojące (9) składają się z makiety właściwej danej atrakcji, jej opisu w alfabecie Braille’a i w druku płaskim, postumentu oraz stopy postumentu. Postumenty zostały specjalnie zaprojektowane, aby umożliwić podjazd wózkami inwalidzkimi w celu zapoznania się z makietą. Stworzono również instalacje wiszące, na których są także dwa rodzaje opisów, zawieszane na odpowiedniej wysokości oraz mające charakter płaskorzeźby.

Analizując strony internetowe głównych atrakcji turystycznych w Szczecinie, takich jak Zamek Książąt Pomorskich⁸ czy Muzeum Narodowe⁹ z różnymi oddziałami, można zauważyć, że nie wyświetlają się żadne informacje dotyczące przystosowania obiektów do obsługi turystów z niepełnosprawnościami, w tym ruchową. Spróbowałam sprawdzić, czy na ogólnej stronie o atrakcjach turystycznych Szczecina¹⁰ znajdują się jakiegokolwiek informacje związane z dostosowaniem poszczególnych atrakcji przedstawione na piktogramach. Niestety takich informacji nie znalazłam. Dlatego zalecam uzupełnienie informacji znajdujących się na stronie <https://visitszczecin.eu/pl> o rzetelne dostosowania poszczególnych obiektów, miejsc i przestrzeni dla konkretnych osób z niepełnosprawnościami.

Jako dobry przykład posłużyć może strona internetowa Parku Narodowego Eifel w Nadrenii Północnej-Westfalii w Niemczech¹¹. Na stronie głównej pojawia się informacja o przystosowaniu parku dla osób z niepełnosprawnościami. Jeżeli podświetli się podgląd poszczególnych zakładek, widać odnośniki informujące o braku barier w parku. Na stronie internetowej parku wyświetlają się piktogramy załączone na rysunku 4.17. Dzięki tym piktogramom można zobaczyć, do jakiej niepełnosprawności obszar jest dostosowany. Oznacza to, że turyści z dysfunkcjami organizujący samodzielnie wyjazd turystyczny lub korzystający z gotowego pakietu mają informację,

⁷ https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=26253 (09.05.2021).

⁸ <https://zamek.szczecin.pl> (09.05.2021).

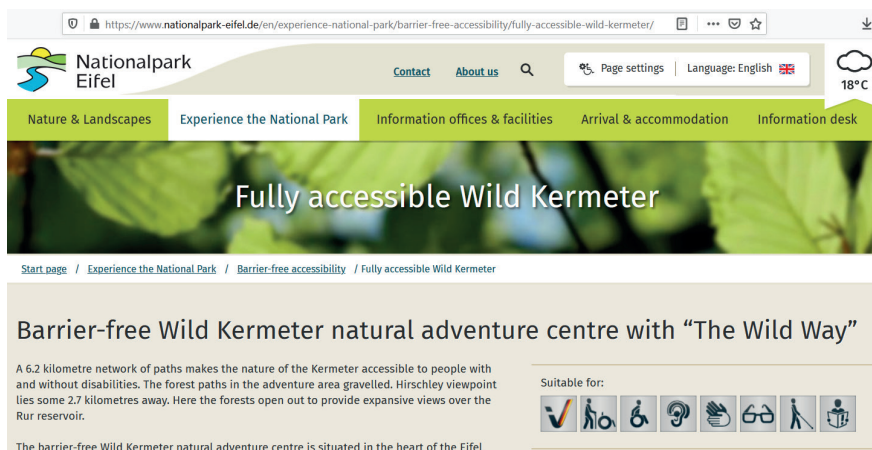
⁹ <https://muzeum.szczecin.pl> (09.05.2021).

¹⁰ <https://visitszczecin.eu/pl> (09.05.2021).

¹¹ <https://www.nationalpark-eifel.de/en> (09.05.2021).

czy poradzą sobie podczas zwiedzania Parku Narodowego Eifel oraz czy nie napotkają przeszkód w trakcie trasy, które wpłyną na ograniczenia w zwiedzaniu.

Rysunek 4.17. Zrzut ekranu strony internetowej Parku Narodowego Eifel w Nadrenii Północnej-Westfalii w Niemczech

Źródło: <https://www.nationalpark-eifel.de/en/experience-national-park/barrier-free-accessibility/fully-accessible-wild-kermeter/> (9.05.2021).

Kraków rozwiązał problem z dostępem do informacji o dostosowanych miejscach i obiektach dla osób z niepełnosprawnościami dzięki wprowadzeniu aplikacji mobilnej¹². Na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa stworzono turystyczną aplikację mobilną przeznaczoną dla turystów z niepełnosprawnościami, którzy poszukują kompleksowej wiedzy na temat Krakowa. Atrakcje turystyczne zostały pogrupowane w dziewięć tras, które stanowiły propozycje zwiedzania zgodnie z odczuwaną potrzebą. Aplikacja zawiera kilka modułów, m.in. moduł informacji oraz moduł miejsca. W sekcji „informacje” znaleźć można podstawą wiedzę na temat miasta, jego historii czy interesujących zdarzeń z życia miasta. Natomiast moduł „miejsca” został podzielony na trzy części, obejmując tym samym: zwiedzanie, ofertę kulturalno-rozrywkową oraz informacje praktyczne (np. obiekty noclegowe i lokale

¹² https://www.krakow.pl/aktualnosci/205576,31,komunikat,przewodnik_dla_niepelnosprawnego_turysty_nagrodzony.html (09.05.2021).

gastronomiczne). Mając na względzie dobro turysty z dysfunkcją narządu ruchu, zamieszczono informacje o wypożyczalniach wózków inwalidzkich, taksówkach dla osób z niepełnosprawnościami czy też o tym, gdzie osoby poruszające się na wózkach znajdą przystosowaną dla siebie toaletę, aptekę, sklep spożywczy. W przewodniku zamieszczono także informacje o środkach transportu, placach targowych, parkingach strzeżonych, statkach wycieczkowych i wielu innych. Znajduje się też w aplikacji lista najważniejszych imprez cyklicznych odbywających się w Krakowie oraz kalendarium aktualnych wydarzeń.

Rysunek 4.18. Przykład dostosowania Muzeum Narodowego w Warszawie do różnych grup turystów z niepełnosprawnościami w wyszukiwarce www.niepelnosprawnik.pl

MUZEUM NARODOWE W WARSZAWIE

Al. Jerozolimskie 3, Warszawa

[Pokaż szczegóły](#)

Źródło: <http://www.niepelnosprawnik.pl/2oIBXAvxnyQ?q=Warszawa> (10.05.2021).

Warszawa¹³ jedynie w 2015 roku wprowadziła blisko 8 tysięcy miejsc publicznych dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością do wyszukiwarki <http://www.niepelnosprawnik.pl/>. Wystarczy wpisać miasto, rodzaj niepełnosprawności oraz miejsce, które chce się odwiedzić. Przykład dostosowania Muzeum Narodowego został umieszczony na rysunku 4.18.

Na podstawie licznych wypowiedzi przedstawicieli władz miasta można wywnioskować, że wprowadzenie tak dużej liczby miejsc do powyższej wyszukiwarki jest potwierdzeniem tezy, że współpraca samorządu i organizacji pozarządowych może w istotny sposób wpływać na sytuację osób

¹³ <https://metrowarszawa.gazeta.pl/metrowarszawa/1,141635,18253302,powstala-mapa-z-miejscami-dostepnymi-dla-niepelnosprawnych.html> (10.05.2021).

z niepełnosprawnościami i ułatwić im codzienną aktywność w korzystaniu z przestrzeni publicznej. Przykładowo, w wyszukiwarce tej znaleźć można zaledwie 27 obiektów zlokalizowanych w Szczecinie¹⁴, w większości dotyczących banków, przychodni oraz gabinetów weterynaryjnych.

Szczecin ma ogromny potencjał naturalny: zieleń, woda, przestrzeń, na którym postanowiono zbudować założenia marki Szczecin Floating Garden 2050¹⁵, co w wolnym tłumaczeniu oznacza pływające ogrody. Wśród przykładów realizacji wizji miasta można znaleźć m.in. rewitalizowanie parków oraz placów, by stały się miejscami wypoczynku, inwestowanie w przedsięwzięcia mające na celu aspekt ekologiczny czy wszelkie inwestycje w infrastrukturę wodną. Modernizując powyższe elementy, należy pamiętać o zawarciu w planach udogodnień dla osób z niepełnosprawnościami. W okresie letnim turyści przyjeżdżający do Szczecina chętnie korzystają z akwenów, jakie znajdują się na terenie miasta. Sopot¹⁶ oraz Kołobrzeg¹⁷ w celu umożliwienia korzystania z kąpeli morskich przez osoby z niepełnosprawnościami oddały do użytku amfibię wodną, która znajduje się na miejskich kąpieli-skach. Jest ona wyposażona w szerokie koła, które umożliwiają poruszanie się po piasku, a dodatkowe pływak zapewniają odpowiednią wyporność. By umożliwić bardziej komfortowe korzystanie z plaż miejskich osobom z niepełnosprawnością ruchową, wybudowano dodatkowo podest dla wózków, wykonano ścieżki komunikacyjne pozwalające na swobodny przejazd wózkiem inwalidzkim oraz oznaczono toaletę przystosowaną dla osób z niepełnosprawnościami. Szczecin dostępu do morza nie posiada, ale ma liczne jeziora, które są atrakcyjne turystycznie. Warto rozważyć wprowadzenie powyższych udogodnień na jednej z plaż miejskich Szczecina, aby sprawdzić, jak rozwiązanie zostanie przyjęte przez osoby z niepełnosprawnością ruchową poruszające się na wózkach inwalidzkich. Z opinii korzystających z tych urządzeń mieszkańców i turystów Sopotu oraz Kołobrzegu wywnioskować można, że takie rozwiązanie było bardzo pożądane i sprawdza się dobrze.

Inną propozycją udogodnień dla turystów z niepełnosprawnością ruchową, związaną z aktywnym zwiedzaniem atrakcji turystycznych o charakterze

¹⁴ <http://www.niepelnosprawnik.pl/?q=Szczecin&p=1> (10.05.2021).

¹⁵ <https://www.szczecin.eu/pl/marka-floating-garden> (10.05.2021).

¹⁶ https://esopot.pl/pl/15_fotorelacje/93_oficjalnie/7_amfibia-wodna-dla-niepelnosprawnych-sopot.html (10.05.2021).

¹⁷ <http://sport.kolobrzeg.pl/arttykul/213/amfibia-wodna-dla-osob-niepelnosprawnych-juz-dostepna> (10.05.2021).

zabytkowym, jest schodołaz. Muzeum Pałac w Rogalinie¹⁸ dzięki projektowi rewaloryzacji zostało przystosowane do obsługi osób z dysfunkcją narządu ruchu. Niewielkie różnice poziomów w kondygnacji przyziemia pokonywać można przy wykorzystaniu podjazdów i schodołazów gąsienicowych. Osoby z niepełnosprawnością ruchową mogą również wjechać pojazdem mechanicznym na dziedziniec pałacowy oraz wypożyczyć na czas zwiedzania wózek. Schodołaz może zostać wykorzystany w urzędach, muzeach, biurach IT oraz w większości innych obiektów, które nie są dostosowane do potrzeb osób z problemami ruchowymi. Dzięki schodołazowi można również bez przeszkód poruszać się w przestrzeni publicznej, pokonując schody prowadzące do zabytków architektonicznych czy tarasów widokowych. W różnorodnych przypadkach alternatywą dla mobilnego transportera, jakim jest schodołaz, może być platforma podjazdowa lub podnośnik pionowy. Jeżeli dostęp do atrakcji turystycznej jest utrudniony ze względu na obecność kluczowych barier architektonicznych, warto rozważyć opcję zainstalowania kamer i ekranów umożliwiających obejrzenie miejsc, które są całkowicie niedostępne.

W rozdziale 4 uwagę skupiłam na analizie wyników badań własnych oraz podaniu propozycji minimalizacji lub całkowitej likwidacji barier istniejących w otoczeniu przy wykorzystaniu udogodnień znajdujących się w innych miastach Polski oraz państwach UE. Zakres badań własnych obejmował ocenę poszczególnych elementów miasta przez respondentów mieszkających w mieście oraz osoby, które znają miasto (z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności), a także istniejących udogodnień oraz funkcjonujących barier w otoczeniu.

Interpretując wyniki przeprowadzonych badań ankietowych, zaobserwowałam wyraźnie większy udział odpowiedzi z kategorii „nie wiem, nie mam zdania” wśród osób nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności w porównaniu z osobami je posiadającymi. Ciekawym zjawiskiem było wybieranie często odpowiedzi ze środkowych przedziałów (dobrze-źle, dobrze-słabo, ani źle, ani dobrze, raczej występują – raczej nie występują), które nie stwierdzają twardo, że dany czynnik jest „czarny, a inny biały”, ale tylko pozwalają na wyrażenie pewnej dozy niepewności.

Przechodząc do podsumowania wyników, należy podkreślić, że średnio co trzeci z czterech respondentów uznał Szczecin za atrakcyjny turystycznie.

¹⁸ <https://rogalin.mnp.art.pl/strona/zwiedzanie/zwiedzanie-ulatwienia-dla-niepelnosprawnych> (10.05.2021).

Co drugi ankietowany odpowiadał natomiast, że mimo popularności miasta jego zagospodarowanie turystyczne nie jest przystosowane do wymagań osób z niepełnosprawnościami fizycznymi, w tym ruchowymi. W większości respondenci uznali za dobrze przystosowaną do wymagań osób z niepełnosprawnością ruchową bazę noclegową, gastronomiczną oraz usługową. Dostępność komunikacyjna podzieliła zdania respondentów posiadających orzeczenie o niepełnosprawności oraz go nieposiadających. W opinii badanych osób bez orzeczenia dostępność komunikacyjna jest bardzo dobrze i dobrze dostosowana do potrzeb i wymagań osób z dysfunkcją narządu ruchu. Innego zdania są osoby z niepełnosprawnościami, które w większości oceniły, że nie stanowi ona głównej bariery, ale nie posiada także licznych udogodnień. Należy pamiętać, że dostępność komunikacyjną zapewnia odpowiednio przygotowana baza komunikacyjna, która umożliwi poruszanie się po mieście oraz warunkuje dostęp i możliwość skorzystania z niektórych walorów. Zauważyć można również rozbieżność odpowiedzi w przypadku oceny bazy towarzyszącej. Dwie grupy respondentów zgadzają się, że obiekty sportowe oraz kulturalne są w większości dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Rozbieżność pojawiła się natomiast przy ocenie obiektów rekreacyjno-rozrywkowych na terenie Szczecina przez osoby z dysfunkcją ruchową. Blisko 40% ankietowanych uznało, że nie są one dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową, jednakże dla 35% badanych osób z niepełnosprawnościami są one dostępne. Różnica w skali 5% jest zbyt niska, żeby określić faktyczny stopień ich dostosowania. W celu określenia ich dostosowania przeważającą wagę powinna mieć ocena osób z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową. Średnio jeden na trzech respondentów z niepełnosprawnością fizyczną zaznaczał, że obiekty rekreacyjno-rozrywkowe nie są przystosowane do obsługi osób z niepełnosprawnością ruchową. Respondenci, zarówno z orzeczeniem, jak i bez niego, zgodnie ocenili, że IT w Szczecinie jest dobrze przystosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Również zgodnie stwierdzono, że szlaki turystyczne nie są przystosowane do wymagań osób z dysfunkcją narządu ruchu. Infrastruktura istniejących szlaków turystycznych Szczecina posiada liczne bariery urbanistyczne i architektoniczne w przypadku obiektów zabytkowych. Kolejną niezgodność stanowisk zauważyć można przy ocenie miejsc do odpoczynku zlokalizowanych m.in. przy jeziorach, bulwarach czy na szlakach rowerowych i pieszych. W opinii respondentów nieposiadających orzeczenia miejsca te są dobrze przystosowane, natomiast w ocenie ankietowanych z orzeczeniami są w większości źle lub

bardzo źle dostosowane. Wśród odpowiadających osób z niepełnosprawnościami fizycznymi ponad połowa stwierdziła, że miejsca odpoczynku nie są przystosowane do ich potrzeb.

Analizując udogodnienia, jakie znajdują się w mieście, zaznaczyć trzeba, że najwyżej oceniono dostępność niskopodłogowych autobusów. Respondenci uznali również, że liczba oznaczonych miejsc parkingowych dla osób z niepełnosprawnościami jest zadowalająca, a wydzielona na nie przestrzeń jest dogodna. Najgorzej oceniono istnienie szlaku turystycznego, który byłby dostosowany do potrzeb osób z problemami ruchowymi, oraz stan chodników. Chodniki w Szczecinie zostały bardzo źle ocenione przez większość ankietowanych osób, bez znaczenia, czy były to osoby z orzeczeniem czy bez, dlatego miasto powinno przede wszystkim skupić uwagę na likwidacji lub minimalizacji barier urbanistycznych, w tym szczególnie poprawić stan chodników oraz obniżyć wysokość krawężników oddzielających od pasa jezdni.

Zaproponowałam również szereg praktycznych rozwiązań, które można wprowadzić w Szczecinie w celu polepszenia jego dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Podałam przykłady, bazując na doświadczeniu innych miast Polski oraz UE w zakresie wprowadzania udogodnień i likwidowania bądź minimalizowania barier. Należy podkreślić, że nie wszystkie z podanych rozwiązań wymagają dużego nakładu finansowego, który często stanowi główną barierę w podejmowaniu działań.

ZAKOŃCZENIE

Turystyka w życiu osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi, zajęła ważne miejsce. Jest źródłem nie tylko rozrywki i relaksu, ale także szeroko pojętej rehabilitacji. Ma walory terapeutyczne, które pozwalają na odbudowanie wiary w swoje siły, akceptację własnych ograniczeń i poprawę zdrowia psychicznego. Podróżowanie i aktywny wypoczynek stały się swoistym bodźcem wspomagającym proces odnowy oraz niekiedy skracającym jego czas trwania. Nowe umiejętności, nabyte przez osoby z niepełnosprawnościami podczas wyjazdu turystycznego, mogą okazać się pomocne w innych obszarach funkcjonowania w życiu codziennym.

Organizacje działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami wprowadzają w życie własne projekty i inicjatywy, które mają na celu pomóc osobom z niepełnosprawnościami w funkcjonowaniu i aktywizacji zawodowej oraz sprzyjają procesom integracji ze środowiskiem osób bez dysfunkcji. Wśród takich działań znaleźć można liczne projekty turystyczne, których zadaniem jest zminimalizowanie lub zlikwidowanie barier w otoczeniu, podnoszenie świadomości pozostałej części mieszkańców na temat niepełnosprawności, rewitalizacja terenów rekreacyjnych, modernizacja atrakcji turystycznych pod kątem dostępności architektonicznej itp.

Kilka lat temu powstała również koncepcja turystyki dostępnej, której celem jest włączanie osób z niepełnosprawnościami do grona turystów, co rozszerza tym samym demokrację wypoczynkową. Koncepcja turystyki dostępnej to podejście, które wymaga projektowania infrastruktury turystycznej w sposób uniwersalny, służący do obsługi różnorodnych grup turystycznych o zróżnicowanych potrzebach, w tym osób z niepełnosprawnościami, tak aby każdy mógł korzystać z dóbr i usług turystycznych bez żadnych przeszkód. Turystyka dostępna to również nacisk położony na wprowadzenie nowego produktu turystycznego oraz stworzenie odpowiedniej oferty turystycznej, która będzie odpowiadała wymaganiom osób z niepełnosprawnościami.

Należy jednak pamiętać, że badanie niepełnosprawności jest problematyczne ze względu na trudności definicyjne oraz różnorodny okres przeprowadzenia badania. Różne źródła mają inną tematykę główną i zawierają dane o częściowo innej grupie, co związane jest z wyrwkowością i brakiem tworzenia spójnego obrazu na temat populacji osób z niepełnosprawnościami. Kluczowe jest, aby dane z badań prowadzonych przez różnorodne organizacje i instytucje mogły być porównywalne, żeby po zestawieniu dawały kompleksowy obraz niepełnosprawności w otoczeniu, który jednocześnie się uzupełnia.

Zarówno względy społeczne (przeciwdziałanie wykluczeniu i alienacji osób z niepełnosprawnością), jak i ekonomiczne (potencjalne źródło znacznych dochodów) powinny skłonić sektor turystyczny do zwrócenia większej niż dotychczas uwagi na ten segment rynku. Turystyka dla wszystkich (inaczej: dostępna turystyka) przynosi korzyści wszystkim, poprawiając dostępność otoczenia, zwiększając perspektywy gospodarcze i tworząc nowe miejsca pracy. Należy podkreślić, że grupa turystów z niepełnosprawnościami stanowi ważny segment podróżujących, którzy mają odpowiednie środki finansowe i zdolności fizyczno-psychiczne. Potencjalny rynek osób z niepełnosprawnościami w UE wynosi ponad 80 mln osób, a przy uwzględnieniu dodatkowo seniorów i osób towarzyszących – około 130 mln. Niezbędny jest przy tym rozwój stosownej oferty produktowej, a także wdrożenie adekwatnych strategii komunikacyjnych, zaprojektowanych specjalnie pod kątem wymagań osób z niepełnosprawnościami. Skuteczne i efektywne działania w tym zakresie wymagają:

- współpracy miasta z przedsiębiorstwami i organizacjami działającymi na rzecz osób z niepełnosprawnościami, w tym z sektora turystycznego,
- powołania zespołu lub komisji do spraw osób z niepełnosprawnościami, która oceniałaby dostępność poszczególnych elementów miasta i proponowała konkretne rozwiązania istniejących problemów,
- odpowiednio przeszkolonej kadry turystycznej, m.in. w zakresie oceny dostępności bazy materialnej turystyki i standardów obsługi grup turystów z dysfunkcjami, w tym ruchowymi,
- udzielania praktycznych, rzetelnych i przede wszystkim aktualnych informacji w zakresie dostępności poszczególnych obiektów, miejsc i przestrzeni,
- stworzenia nowego produktu turystycznego dostosowanego pod kątem potrzeb i wymagań osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi,

- przygotowania oferty turystycznej dla osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi,
- zbudowania systemu komunikacji z turystami o szczególnych potrzebach w zakresie istniejących udogodnień w mieście oraz miejsc wolnych od barier,
- budowania oraz modernizacji już istniejących obiektów turystycznych zgodnie z zasadą projektowania uniwersalnego,
- wspierania przez miasto dostępności we wszystkich elementach łańcucha usług turystycznych,
- podnoszenia świadomości mieszkańców miasta oraz wprowadzania zajęć edukacyjnych na temat niepełnosprawności w celu zwiększenia tolerancji oraz otwartości.

W pracy uzyskałam potwierdzenie założonej tezy, że miasto Szczecin nie jest przyjazne osobom z niepełnosprawnościami. Po analizie badań własnych stwierdziłam, że poziom rozwiązań technologicznych i urzędzeń wspomagających osoby z niepełnosprawnościami jest niski, a bariery urbanistyczne i architektoniczne to główne ograniczenia.

Największymi przeszkodami na terenie Szczecina są bariery urbanistyczne, które powinny zostać zlikwidowane dla komfortowego i bezpiecznego korzystania z infrastruktury miejskiej przez mieszkańców i turystów, w tym turystów z niepełnosprawnościami. W zakresie rozwijania dostępności bazy materialnej turystyki Szczecina należy podjąć działania mające na celu rewitalizację udostępnionych miejsc do odpoczynku oraz zapoczątkować nowe mające na celu wytyczenie nowego szlaku turystycznego w pełni przystosowanego dla osób z niepełnosprawnością ruchową lub zmodernizować infrastrukturę obecną w taki sposób, aby stały się wolne od barier. Warto także rozwijać ofertę usług turystycznych zgodnie z zasadami uniwersalnego projektowania, czyli takiego, które nie będzie wyłączało żadnych grup turystów z korzystania z niej. Opierając się na tej zasadzie, powinno się przystąpić do zainicjowania prac grupy roboczej, która stworzyłaby nowy produkt turystyczny wolny od barier. Należy pamiętać, że z dostępnych rozwiązań korzystają nie tylko osoby z niepełnosprawnościami, ale także inne grupy, np. seniorzy oraz rodziny z dziećmi.

ANEKS

1. Kwestionariusz
2. Plik Excel do wypełnienia przez ekspertów
3. Ankieta sprawdzająca dostosowanie obiektów noclegowych do wymagań osób z niepełnosprawnościami

1. KWESTIONARIUSZ

Zwracam się z prośbą o wypełnienie ankiety celem uzyskania opinii na temat turystyki osób z niepełnosprawnościami oraz ograniczeń i udogodnień funkcjonujących w mieście Szczecin. Zapewniam, że badania prowadzone są anonimowo z zachowaniem dobrowolności i będą wykorzystane w mojej pracy naukowej. Bardzo proszę o udzielenie szczerych odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu.

Serdecznie dziękuję za pomoc i poświęcony czas.

1. Czy mieszka Pan/Pani na terenie miasta Szczecin?
 - Tak, mieszkam
 - Nie mieszkam, ale znam Szczecin
 - Nie mieszkam i nie jeżdżę do Szczecina
2. Czy uważa Pan/Pani Szczecin za miasto atrakcyjne turystycznie?
 - Tak
 - Nie
 - Nie wiem
3. Czy uważa Pan/Pani, że zagospodarowanie turystyczne Szczecina jest przystosowane do wymagań osób z niepełnosprawnościami fizycznymi, w tym ruchowymi?
 - Tak
 - Nie
 - Nie wiem

ANEKS

4. Jak ocenia Pan/Pani dostępność poniższych udogodnień urbanistycznych, architektonicznych i komunikacyjnych dla osób z problemami ruchowymi w Szczecinie?

	Źle	Zadawalająco/ słabo	Dobrze	Bardzo dobrze	Znakomicie	Nie mam zdania
Montaż podjazdów, platform, krzesełek dźwigowych i wind						
Wejście do obiektów na poziomie chodnika lub z użyciem pochylni						
Dostosowane chodniki, bez nierówności i wybrzuszeń						
Dostępne niskopodłogowe tramwaje						
Dostępne niskopodłogowe autobusy						
Wydzielenie dostosowanej przestrzeni parkingowej						
Odpowiednio oznakowane miejsca parkingowe						
Zastosowanie barierek i poręczy oraz oznaczeń krawędzi, stopni przy użyciu barw i kontrastów						
Dostosowane tereny rekreacyjne, np.: parki, plaże miejskie						
Dostosowane toalety publiczne						
Istnienie szlaku turystycznego przystosowanego do tej grupy osób						
Modernizacja atrakcji turystycznych w celu polepszenia dostępności architektonicznej						

5. Przy podanych barierach urbanistycznych, architektonicznych i komunikacyjnych dla osób z problemami ruchowymi, proszę zaznaczyć swoją opinię dotyczącą powszechności ich występowania na terenie Szczecina.

	Zdecydowanie nie występują	Raczej nie występują	Trudno powiedzieć	Raczej występują	Zdecydowanie występują
Niewłaściwe oznaczenie przystanków oraz nieczytelne rozkłady jazdy					
Brak swobodnego dostępu do przystanku, np.: przez nierówności, krawężniki					
Nieprzystosowany publiczny środek transportu					
Zły stan chodnika, np.: nierówności, wyrzuszenia, dziury					
Wysokie krawężniki					
Brak obniżenia chodnika przy przejściu dla pieszych					
Przedmioty lub przyciski umieszczone na nieodpowiednim poziomie					
Brak infrastruktury wspomagającej samodzielne poruszanie się (poręcze, uchwyty)					
Niewystarczająca liczba oznakowanych miejsc parkingowych					
Wejście tylko schodami bez wybudowanego podjazdu/pochyliń/rampy					
Obiekty starego budownictwa nie modernizowane pod kątem dostępności architektonicznej					

6. Czy dostrzega Pan/Pani programy i projekty realizowane na terenie Szczecina z zakresu turystyki, które kierowane są do osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

7. Jak Pan/Pani uważa, jakich kwestii/obszarów działań powinny dotyczyć programy i projekty realizowane na terenie Szczecina z zakresu turystyki, które byłyby kierowane do osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. Jak ocenia Pan/Pani poszczególne elementy Szczecina pod kątem dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową?

	Bardzo źle	Źle	Ani źle, ani dobrze	Dobrze	Bardzo dobrze	Nie mam zdania
Baza noclegowa						
Baza gastronomiczna						
Dostępność komunikacyjna						
Baza towarzysząca:						
Obiekty sportowe (m.in. stadion, boiska sportowe)						
Obiekty kulturalne (m.in. muzea, kina, teatr)						
Obiekty rekreacyjno-rozrywkowe (m.in. basen, kluby, kręgielnia, SPA)						
Informacja turystyczna						
Szlaki turystyczne						
Miejsca odpoczynku (np.: przy jeziorze, przy bulwarach, przy szlakach rowerowych i pieszych)						
Baza usługowa, np.: banki, posterunki policji, salony fryzjerskie, sklepy z pamiątkami						

9. Proszę ocenić trafność poniższych stwierdzeń:

Działania promocyjne Szczecina pomijają grupę osób z niepełnosprawnościami ruchowymi.

- Prawda
- Fałsz

Do Szczecina przyjeżdżają turyści z różnorodnymi niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi.

- Prawda
- Fałsz

Mieszkańcy Szczecina są tolerancyjni oraz otwarci na turystów z różnymi niepełnosprawnościami – panuje atmosfera społecznej akceptacji.

- Prawda
- Fałsz

W Szczecinie funkcjonują nowoczesne rozwiązania wpływające pozytywnie na proces przemieszczania się osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi.

- Prawda
- Fałsz

Informacje turystyczne w Szczecinie są przygotowane do obsługi turystów z różnymi niepełnosprawnościami.

- Prawda
- Fałsz

Miasto Szczecin powinno rozwinąć ofertę turystyczną dla grupy osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi.

- Prawda
- Fałsz

10. Płeć

- Kobieta
- Mężczyzna

11. Wiek

- 18–25 lat
- 26–35 lat
- 36–45 lat
- 46–55 lat
- 56–65 lat
- Powyżej 66 lat

12. Wykształcenie

- Podstawowe
- Gimnazjalne
- Zawodowe
- Średnie
- Wyższe
- Brak

13. Czy posiada Pan/Pani orzeczenie o niepełnosprawności? Jeżeli nie, to może Pan/Pani zakończyć wypełnianie ankiety.
- Tak
 - Nie, ale jestem opiekunem/rodzicem osoby z niepełnosprawnością
 - Nie
 - Nie chcę udzielać takiej informacji
14. Ze względu na jaki rodzaj niepełnosprawności zostało wydane orzeczenie?
- Niepełnosprawność fizyczna, w tym ruchowa
 - Niepełnosprawność wzrokowa
 - Niepełnosprawność słuchowa
 - Inny rodzaj niepełnosprawności

2. PLIK EXCEL DO WYPEŁNIENIA PRZEZ EKSPERTÓW

Instrukcja postępowania:

Proszę nadać wagę podanym czynnikom w odniesieniu do konkretnego rodzaju niepełnosprawności w przypadku udogodnień oraz barier, czyli określić stopień istotności każdego czynnika dla poszczególnej niepełnosprawności.

na podstawie skali Likerta (od 0 do 5) proszę wpisać proponowaną wagę dla danego czynnika w wyznaczonej do tego kolumnie, przy czym:

0 – nie ma (żadnego) wpływu/nie dotyczy wybranego rodzaju niepełnosprawności

1 – nieistotne

2 – mało istotne

3 – dość istotne

4 – istotne

5 – bardzo istotne

Udogodnienia	Niepełnosprawność ruchowa	Niepełnosprawność słuchowa	Niepełnosprawność wzrokowa	Barier	Niepełnosprawność ruchowa	Niepełnosprawność słuchowa	Niepełnosprawność wzrokowa
1	2	3	4	5	6	7	8
Montaż podjazdów, platform, krzesełek dźwigowych i wind				Niewłaściwe oznaczenie przystanków oraz nieczytelne rozkłady jazdy			
Wejście do obiektów na poziomie chodnika lub z użyciem pochylni				Brak swobodnego dostępu do przystanku, np.: przez nierówności, krawężniki			
Dostosowane chodniki, bez nierówności i wybrzuszeń				Nieprzystosowany publiczny środek transportu			
Dostępne niskopodłogowe tramwaje				Zły stan chodnika, np.: nierówności, wybrzuszenia, dziury			
Dostępne niskopodłogowe autobusy				Wysokie krawężniki			
Wydzielenie dogodnej przestrzeni parkingowej				Brak zmiany faktury chodnika podczas zbliżania się do przejścia dla pieszych bądź jezdni			
Odpowiednio oznakowane miejsca parkingowe				Przedmioty lub przyciski umieszczone na nieodpowiednim poziomie			
Zastosowanie infrastruktury wspomagającej poruszanie, np.: barierki i poręcze				Brak infrastruktury wspomagającej samodzielne poruszanie się (poręcze, uchwyty)			
Dostosowane tereny rekreacyjne, np.: parki, plaże miejskie				Niewystarczająca ilość oznakowanych miejsc parkingowych			
Dostosowane toalety publiczne				Wejście tylko schodami bez wybudowanego podjazdu/pochylni/rampy			
Istnienie szlaku turystycznego przystosowanego do tej grupy osób				Obiekty starego budownictwa nie modernizowane pod kątem dostępności architektonicznej			
Modernizacja atrakcji turystycznych w celu polepszenia dostępności architektonicznej				Brak alternatywnych oznaczeń, np.: wejść, numerów pięter w alfabecie Braille'a			
Komunikacja w języku migowym				Brak zdigitalizowanych treści, np.: e-przewodników			

ANEKS

1	2	3	4	5	6	7	8
Umieszczanie map dotykowych przy atrakcjach turystycznych				Brak ofert turystycznych			
Tworzenie materiałów w alfabecie Braille'a				Brak wyspecjalizowanej kadry, w tym przewodników, pilotów wycieczek, obsługi informacji turystycznej			
Tworzenie ogrodów sensorycznych				Sytuacja materialna			
Wprowadzanie elementów kontrastowych i wypukłych				Problemy zdrowotne			
Montaż systemów wspomagających słyszenie				Brak wiedzy o możliwościach spędzania czasu wolnego			
				Negatywne nastawienie pełnosprawnej części społeczeństwa			
				Niedostosowanie sprzętu turystycznego do wymagań osób z niepełnosprawnościami			
				Brak powszechności informacji o dostępności oferty kulturalnej, sportowej oraz rekreacyjnej			
				Bariera porozumiewania się – rozmowa			
				Psychologiczne aspekty, np.: strach przed dyskryminacją			

3. ANKIETA SPRAWDZAJĄCA DOSTOSOWANIE OBIEKTÓW NOCLEGOWYCH DO WYMAGAŃ OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

§ 1

Przepisy ogólne

1. Projekt „Wyjdz z domu, pojedz dalej” realizowany jest przez Fundację Na Rzecz Wspierania Osób Niepełnosprawnych „Wyjdz z domu” z siedzibą w Moszczenicy w ramach drugiej edycji konkursu na projekty tematyczne programu dla organizacji pozarządowych Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszu Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Operatorem Programu Obywatele dla Demokracji jest Fundacja im. Stefana Batorego w partnerstwie z Polską Fundacją Dzieci i Młodzieży.
2. Czas trwania projektu: 01.10.2014 r.–31.12.2015 r.
3. Celem Projektu jest zwiększenie (promocja) aktywności osób z niepełnosprawnością w uprawianiu turystyki; ocena obiektów hotelowych pod kątem dostępności dla osób z niepełnosprawnością, a także zwrócenie uwagi właścicielom, zarządcom tych obiektów na potrzeby niepełnosprawnych klientów.
4. Celem ankiety jest ustalenie, czy badany obiekt spełnia wymogi dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz może być polecany tym osobom, jako obiekt przyjazny za pomocą portalu internetowego.
5. Ankieta może być wykorzystana przez inne podmioty do sprawdzenia, czy inne obiekty są odpowiednio przystosowane dla osób z niepełnosprawnościami na licencji Creative Commons CC – Uznanie autorstwa – 3.0 Polska
6. Adres biura:
Biuro Projektu „Wyjdz z domu, pojedz dalej”
Fundacja Na Rzecz Wspierania Osób Niepełnosprawnych „Wyjdz z domu”
38-321 Moszczenica 78
7. Dane kontaktowe:
Tel. 606 636 261, 605 885 440
fundacja.wyjdz.z.domu@gmail.com, www.wyjdz.z.domu.com.pl
8. Strona internetowa Projektu: www.noclegibezbarier.pl, www.noclegbezbarier.pl

ANKIETA

Nazwa obiektu	Adres	Dane kontaktowe
		Tel.:
		Fax.:
Adres strony internetowej:		e-mail:
Imię i nazwisko osoby/osób odpowiedzialnych za zarządzanie obiektem w dniu przeprowadzania ankiety		Podpis osoby/osób odpowiedzialnych za zarządzanie obiektem

Lp.	Miejsce	Opis zaleceń	Zalecenia spełnione TAK, zalecenia niespełnione NIE
Dział I – Plac przed obiektem, parking, wjazd			
1	Czy przed obiektem jest dostosowane miejsce parkingowe TAK / NIE ☐ / ☐ liczba miejsc	Jeżeli parking prostopadły do drogi to pojedyncze miejsce parkingowe powinno mieć szerokość min. 3,6 m, długość min. 5 m	TAK / NIE ☐ / ☐
2		Jeżeli parking równoległy do drogi to pojedyncze miejsce parkingowe powinno mieć szerokość min. 3,6 m, długość min. 6 m	TAK / NIE ☐ / ☐
3		Jeżeli parking ukośny do drogi, to pojedyncze miejsce parkingowe powinno mieć szerokość 510 cm, długość 4,5 m	TAK / NIE ☐ / ☐
4		Czy miejsce parkingowe znajduje się w pobliżu głównego wejścia do budynku, podać przybliżoną odległość	TAK / NIE ☐ / ☐
5		Czy nawierzchnia zatoczki oraz chodnika jest gładka, antypoślizgowa bez wysokich krawężników i zjazdów (maksymalnie do 2 cm różnicy poziomów)	TAK / NIE ☐ / ☐
6		Czy urządzenia kontrolne i obsługa barierek dostępu umożliwia obsługę bez konieczności wysiadania z samochodu	TAK / NIE ☐ / ☐
UWAGI			

ANEKS

7	Czy elementy małej architektury są	Czy występują „pasy prowadzące” dla osób niewidomych i niedowidzących na nawierzchniach i ścianach	TAK / NIE ☐ / ☐
8	dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami TAK / NIE ☐ / ☐	Czy występuje zmiana faktury nawierzchni pomiędzy parkingiem a chodnikiem prowadzącym do obiektu	TAK / NIE ☐ / ☐
9		Czy występuje sygnalizacja dźwiękowa naprowadzająca osoby niewidome i niedosłyszące do obiektu	TAK / NIE ☐ / ☐
10		Czy występuje sygnalizacja wzrokowa sygnalizacja świetlna, znaki graficzne, odpowiednie kontrastowanie kolorów	TAK / NIE ☐ / ☐
11		Czy elementy małej architektury (kosze na śmieci, ławki, znaki drogowe) ustawione są w sposób nieutrudniający przejścia osobom niedowidzącym i niewidomym oraz poruszającym się na wózku inwalidzkim	TAK / NIE ☐ / ☐

UWAGI

Dział II – Wejście do budynku

12	Czy wejście do obiektu jest dostosowane do potrzeb osób poruszających się na wózku inwalidzkim TAK / NIE ☐ / ☐	Czy powierzchnia placu przed budynkiem i chodnika wyłożona jest materiałem umożliwiającym swobodne poruszanie się osób na wózku: asfalt, równo ułożone płyty chodnikowe, kostka brukowa o równomiernych kształtach i krawężniach,	TAK / NIE ☐ / ☐
13		Czy osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim może wejść do budynku wejściem głównym	TAK / NIE ☐ / ☐
14		Czy wejście do budynku usytuowane jest na wysokości zbliżonej do drogi i chodnika i nie wymaga pokonania schodów, rampy, pochylni	TAK / NIE ☐ / ☐
15		Czy wejście do budynku usytuowane jest powyżej poziomu drogi i chodnika (trzeba wcześniej pokonać pochylnię, rampę?)	TAK / NIE ☐ / ☐

Parametry pochylni

16	Wysokość pochylni	Nachylenie pochylni usytuowanej na zewnątrz bez dachu	Nachylenie pochylni usytuowanej pod dachem	Rzeczywiste parametry pochylni/wymiary	
	0–15 cm	max. 15%	max. 15%	wysokość	
16–50 cm	max. 8%	max. 10%	długość		
powyżej 50 cm	max. 6%	max. 8%	nachylenie		
Minimalna szerokość pochylni			120 cm		
Odstęp pomiędzy poręczami			100–110 cm		
Wysokość umieszczenia poręczy dolnych			70 cm		
Wysokość umieszczenia poręczy górnych			90 cm		
Czy wzdłuż pochylni jest krawężnik o minimalnej wysokości			7 cm		

ANEKS

	Min. długość spocznika pomiędzy pochylnią a wejściem to	150 cm	
	Maks. długość jednego biegu	900 cm	
	Liczba biegów pochylni i ich długość		
	Min. długość spoczników pomiędzy biegami	140 cm	
	Czy do posadzki pochylni użyto materiału antypoślizgowego o fakturowanej powierzchni: – terakota zewnętrzna antypoślizgowa, – różne rodzaje kamienia naturalnego o fakturowanej drobnoziarnistej powierzchni o groszkowej lub płomieniowanej fakturze, – drobna kostka brukowa montowana bezspoinowo, – ażurowe elementy stalowe (kratownice o drobnych oczkach), – drewno, pod warunkiem że zostanie wykonana nawierzchniowa perforacja, – wylewka betonowa z gruboziarnistą nawierzchnią, – niepolerowany gres, – płytki klinkierowe nieszkliwione, – okładzinowe płyty betonowe o ryflowanej powierzchni		
	Parametry drzwi i przedsionków		
	Zalecenia		Rzeczywiste wymiary
	Minimalna szerokość drzwi wejściowych jednoskrzydłowych	90 cm	
	W przypadku drzwi dwuskrzydłowych – min. szer. jednego skrzydła	90 cm	
	Czy w przypadku występowania drzwi obrotowych, znajdują się obok drzwi skrzydłowe dla osób z niepełnosprawnościami		
17	Wysokość umieszczenia klamki, przycisków, domofonów itp.	80–110 cm	
	Minimalna długość przedsionka	150 cm	
	Minimalna szerokość przedsionka	150 cm	
	Czy przedsionek został wydłużony o przestrzeń niezbędną dla osoby na wózku inwalidzkim dla swobodnego manewrowania	około 150 cm	
	Czy w drzwiach znajduje się próg, jeśli tak, to jaką ma wysokość		
UWAGI			
Dział III – Recepcja i hall główny			
18	Czy stanowisko recepcyjne jest dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	Czy recepcja znajduje się w pobliżu wejścia głównego do budynku, przy głównym ciągu komunikacyjnym	TAK / NIE ☐ / ☐
19	TAK / NIE ☐ / ☐	Czy recepcja wyposażona jest w stanowiskową pętlę indukcyjną (dla osób słabosłyszących) oraz czy jest oznaczona przy pomocy międzynarodowego znaku pętli indukcyjnej	 TAK / NIE ☐ / ☐
20		Czy stanowisko recepcyjne na odcinku o szerokości min. 90 cm, dysponuje ladą o wysokości nie wyższej niż 90 cm	TAK / NIE ☐ / ☐

ANEKS

21		Czy stanowisko recepcyjne dysponuje pojazdem dla osoby na wózku inwalidzkim o wysokości min 67 cm i głębokości 40 cm	TAK / NIE ☐ / ☐
22		Czy recepcja dysponuje osobnym wydzielonym stanowiskiem dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich	TAK / NIE ☐ / ☐
23		Czy oświetlenie stanowiska recepcji umożliwia osobom niesłyszącym dobrą widoczność oraz możliwość czytania z ruchu warg	TAK / NIE ☐ / ☐
UWAGI			
Dział IV – Komunikacja pozioma i pionowa			
24	Czy w hallu oraz pozostałych korytarzach znajdują się udogodnienia	Czy od wejścia przez hall główny i pozostałe korytarze prowadzona jest ścieżka dotykowa dla osób niewidomych i niedowidzących	TAK / NIE ☐ / ☐
25	dla osób niewidomych i niedowidzących TAK / NIE ☐ / ☐	Czy w miejscach skrzyżowań ścieżek dotykowych, przed schodami, windami i drzwiami znajdują się dotykowe znaki ostrzegawcze dla osób niewidomych i niedowidzących	TAK / NIE ☐ / ☐
26	Czy obiekt umożliwia osobie poruszającej się na wózku inwalidzkim samodzielne skorzystanie, bez pokonywania barier architektonicznych, z wszystkich lub przynajmniej najważniejszych części usługowych jak:		
	– recepcja TAK / NIE / NIE DOTYCZY		
	– stolówka / restauracja hotelowa TAK / NIE / NIE DOTYCZY		
	– bar TAK / NIE / NIE DOTYCZY		
	– toalety ogólnodostępne TAK / NIE / NIE DOTYCZY		
	– basen TAK / NIE / NIE DOTYCZY		
	– salon masażu / odnowy biologicznej TAK / NIE / NIE DOTYCZY		
	– inne (wymienić jakie)		
	–		
	–		
	–		
	–		
27	Czy minimalna szerokość korytarzy to 120 cm i żadne elementy wyposażenia przestrzeni, zarówno zewnętrznej, jak i wewnętrznej, nie ograniczają minimalnej wymaganej szerokości drogi komunikacyjnej ani przestrzeni manewrowej.		TAK / NIE ☐ / ☐
28	Czy obiekt wyposażony jest w windę (dźwig osobowy)		TAK / NIE ☐ / ☐
29	Czy dostęp do windy umożliwiony jest z każdej kondygnacji użytkowej		TAK / NIE ☐ / ☐

Zalecane parametry wind		
	Zalecenia	Rzeczywiste wymiary/wyposażenie
28	Kabina dźwigu osobowego powinna mieć szerokość co najmniej 110 cm i długość 140 cm	
	Wysokość usytuowania poręczy w windzie 90 cm	
	Tablica przyzywowa powinna (zewnątrzny i wewnętrzny panel sterujący) być usytuowana na wysokości od 80 do 120 cm	
	Tablica przyzywowa powinna być wyposażona w oznakowania dla osób niewidomych, a winda informację głosową	
	Wewnętrzny panel sterujący powinien znajdować się w odległości nie mniejszej niż 50 cm od narożnika kabiny	
	Drzwi do kabiny powinny mieć szerokość nie mniejszą niż 90 cm i być wyposażone w czujniki, które powstrzymują zamykanie drzwi jeszcze przed kontaktem z wchodzącą osobą	
	Jeżeli w kabinie dźwigu konieczne jest obrócenie wózka inwalidzkiego, jej wymiary nie powinny być mniejsze niż 150 × 150 cm	
	W kabinach o wymiarach 110 × 140 cm naprzeciwko wejścia należy umieścić lustro, które pozwoli osobie poruszającej się na wózku sprawdzić, czy może bezpiecznie tyłem opuścić windę	
UWAGI		
29	Czy obiekt wyposażony jest w podnośniki, jeśli tak to jakie: – schodowe ukośne, – pionowe	
Zalecane parametry podnośników		
	Zalecenia	Rzeczywiste wymiary/wyposażenie
30	Długość podnośnika schodowego ukośnego, nie powinna być mniejsza niż 100 cm, a szerokość mniejsza niż 80 cm	
	Długość podnośnika pionowego nie powinna być mniejsza niż 120 cm, a szerokość 90 cm	
	Czy podnośnik zapewnia możliwość samodzielnej obsługi przez osoby z niepełnosprawnościami, bez konieczności wzywania pomocy obsługi	
	Czy przyciski wzywające podnośnik znajdują się na wszystkich poziomach obsługiwanych przez podnośnik (na początku i na końcu)	
	Czy przy podnośniku znajdują się przyciski awaryjne (wzywające obsługę hotelu w razie awarii i konieczności pomocy osobie z niepełnosprawnością)	
	Czy przed wejściem na podnośnik znajduje się przestrzeń manewrowa o min. wymiarach 150×150 cm	
UWAGI		

Zalecane parametry schodów		
Zalecenia	Rzeczywiste wymiary/wyposażenie	
Minimalna szerokość użytkowa biegu to 120 cm		
Minimalna szerokość użytkowa spocznika to 150 cm		
Maksymalna wysokość stopni to 17,5 cm		
Optymalna głębokość stopni to 30–35 cm		
Schody powinny być one wyposażone w dwustronne poręcze		
Optymalna wysokość poręczy to 90 cm		
Schody o szerokości biegu powyżej 4 m powinny posiadać dodatkową poręczę pośrednią (najlepiej w połowie szerokości schodów)		
Schody powinny być wyposażone w kontrastowe oznaczenia wzdłuż krawędzi stopni. Oznaczenia takie (ułatwiająco dostrzeżenia stopni przez osoby niedowidzące) powinny mieć szerokość min. 5cm i być umieszczone na wierzchu stopnia		
Stopnie powinny mieć powierzchnię antypoślizgową i nie powinny posiadać nosków mogących spowodować zahaczenie i potykanie się podczas wychodzenia		
UWAGI		
Dział V – jednostki mieszkalne		
32	<p>Czy obiekt posiada jednostkę mieszkalną (pokój) dostosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (spełniający wszystkie – określone jako KONIECZNE – wymagania)? Jeśli tak, proszę podać liczbę przystosowanych jednostek mieszkaniowych</p>	TAK / NIE ☐ / ☐
33	<p>WYMAGANIE KONIECZNE – czy jednostka mieszkaniowa przystosowana dla osób z niepełnosprawnościami znajduje się na kondygnacji dostępnej dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim bez konieczności pokonywania barier architektonicznych (schodów, nieprawidłowych podjazdów przenośnych itp.)?</p>	TAK / NIE ☐ / ☐
Zalecane parametry jednostek mieszkaniowych		
Zalecenia	Rzeczywiste wymiary/wyposażenie	
Drzwi wejściowe do pokoju i przedsiionka		
WYMAGANIE KONIECZNE – minimalna szerokość drzwi nie powinna być mniejsza niż 90 cm		
Drzwi nie powinny posiadać progów		
34	<p>Przed drzwiami powinna być przestrzeń umożliwiającą osobie na wózku inwalidzkim swobodne ich otwarcie</p> <p>Odległość pomiędzy szeregowo umieszczonymi drzwiami nie może być mniejsza niż 120 cm plus szerokość skrzydeł otwierających się w stronę przestrzeni pomiędzy tymi drzwiami, ale nigdy mniej niż 150 cm</p> <p>Klamki i zamki powinny być obsługiwane jedną ręką i nie wymagać ruchu obrotowego nadgarstkiem, mocnego chwytania i ściskania oraz nie mogą znajdować się wyżej niż 120 cm od poziomu podłogi</p>	

<p>W budynkach użyteczności publicznej korzystne dla osób z dysfunkcjami wzroku będzie oznaczenie drzwi do pomieszczeń opisami w alfabecie Braille'a. Opisy powinny być umieszczone na ścianie po prawej stronie drzwi lub na skrzydle drzwi nad klamką, na wysokości 140–160 cm od podłogi. Sposób oznakowania wszystkich drzwi w budynku powinien być taki sam</p>	
<p>Framugi drzwi oraz ich powierzchnie należy skontrastować z kolorem ściany, w której się znajdują (zalecenie dla osób niedowidzących)</p>	
Wnętrze pokoju/jednostki mieszkaniowej	
<p>WYMAGANIE KOIECZNE – w pokoju dostosowanym dla osób z niepełnosprawnościami powinna znajdować się przynajmniej jedna (poza łazienką) przestrzeń manewrowa o średnicy 150 cm</p>	
<p>Przy stołach i ładach należy zapewnić wolną przestrzeń o wymiarach 90 cm × 120 cm, pozwalającą na podjazd wózkami inwalidzkimi do stołu</p>	
<p>Jeżeli przy stole lub biurku znajduje się miejsce dla osoby poruszającej się na wózku, należy zapewnić dla niej przestrzeń na nogi pod ładą lub stołem o wysokości min. 70 cm, szerokości min. 75 cm i głębokości min. 40 cm</p>	
<p>Na wysokości do 135 cm powinna znajdować się przynajmniej część półek i wieszaków w szafie</p>	
<p>Klamki do drzwi od szaf powinny znajdować się na wysokości 80–120 cm od posadzki</p>	
<p>Włączniki światła, sygnalizacja przywoławcza, telefon i sterowanie telewizorem powinny być dostępne z łóżka</p>	
Łazienka i toaleta	
<p>WYMAGANIE KONIECZNE – minimalna powierzchnia manewrowa w łazience i toalecie to 150 cm × 150 cm</p>	
<p>WYMAGANIE KONIECZNE – łazienka i toaleta powinny być wyposażone w uchwyty poziome na wysokości 75–85 cm od poziomu posadzki</p>	
<p>Łazienka i toaleta powinny posiadać antypoślizgową posadzkę</p>	
<p>Dolną krawędź lustra należy umieszczać nie wyżej niż 100 cm od poziomu posadzki – zalecane jest, aby lustro było uchylane w dół umożliwiając łatwiejsze obejście się osobie na wózku inwalidzkim</p>	
<p>Minimalna odległość gniazd elektrycznych od źródła wody to 60 cm a wysokość od 40 do 110 cm od podłogi</p>	
<p>Dozowniki mydła, papierowych ręczników, suszarki do rąk itp. umieszczone w sposób pozwalający na korzystanie z nich przez osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich</p>	
Umywalki	
<p>WYMAGANIE KONIECZNE – wysokość górnej krawędzi umywalki to max 85 cm ponad poziom posadzki</p>	
<p>WYMAGANIE KONIECZNE – wolna przestrzeń pod umywalką powinna posiadać min. 70 cm wysokości</p>	
<p>WYMAGANIE KONIECZNE – należy stosować umywalki podwieszane, bez postumentów i szafek pod nimi. Umywalki w toaletach dla osób z niepełnosprawnościami powinny być wyposażone w syfon podtynkowy</p>	

Wanny	
WYMAGANIA KONIECZNE DOTYCZĄCE WANIEŃ W PRZYPADKU BRAKU KABINY PRYSZNICOWEJ – minimalne wymiary wanny powinny wynosić 70 × 150 cm. Wysokość górnej krawędzi nie powinna przekraczać 50 cm	
WYMAGANIA KONIECZNE – wannę należy przedłużyć podestem, umożliwiającym siedzenie, lub wyposażyc w ruchomą ławeczkę, ułatwiającą kąpiel. W przypadku ruchomej ławeczki musi ona być mocowana w sposób uniemożliwiający jej przesunięcie w trakcie korzystania	
WYMAGANIA KONIECZNE – przestrzeń manewrowa przed wanną powinna mieć wymiary min. 120 cm szerokości i 170 cm długości	
WYMAGANIA KONIECZNE – wokół wanny powinny być umieszczone poręcze poziome o długości min. 60 cm i wysokości 95–90 cm ponad powierzchnią podłogi oraz dodatkowa poręcz o wysokości max 25 cm ponad powierzchnią wanny	
WYMAGANIA KONIECZNE – baterie wannowe mogą być uruchamiane dźwignią, przez przycisk lub automatycznie. Słuchawka prysznicowa musi mieć wąż o minimalnej długości 150 cm. Należy zapewnić możliwość zarówno powieszenia słuchawki na ścianie, jak i trzymania jej w ręku	
Kabiny prysznicowe	
WYMAGANIA KONIECZNE – minimalna powierzchnia kabiny niezamkniętej to 0,9 m ² przy szerokości min. 90 cm	
WYMAGANIA KONIECZNE – minimalna powierzchnia kabiny zamkniętej wydzielonej ściankami na całą wysokość pomieszczenia 2,5 m ² przy szerokości min. 90 cm	
WYMAGANIA KONIECZNE – Siedzenie powinno znajdować się na wysokości 43–48 cm. W kabinie prysznicowej o wymiarach 90 × 90 cm należy na całej głębokości kabiny umieścić siedzenie. Siedzenie powinno znajdować się naprzeciwko baterii. Siedzenie powinno być składane	
WYMAGANIA KONIECZNE – poręcze powinny znajdować się na wysokości 75–85 cm i na dwóch, przyległych bokach kabiny prysznicowej	
WYMAGANIA KONIECZNE – baterie powinny znajdować się na wysokości od 95 do 120 cm oraz najlepiej na ścianie naprzeciw siedzenia	
WYMAGANIA KONIECZNE – słuchawka prysznicowa musi mieć wąż o minimalnej długości 150 cm. Należy zapewnić możliwość zarówno powieszenia słuchawki na ścianie, jak i trzymania jej w ręku	
WYMAGANIA KONIECZNE – kabina prysznicowa dostosowana do potrzeb osób na wózku inwalidzkim nie może posiadać brodzika prysznicowego. Podłoga kabiny powinna być na tej samym poziomie co podłoga pozostałej części łazienki	
WYMAGANIA KONIECZNE – w kabinach o wymiarach 90 × 100 cm możliwe jest zastosowanie progu o maksymalnej wysokości 15 mm	
WYMAGANIA KONIECZNE – jeżeli kabina jest zamykana, drzwi nie mogą utrudniać korzystania z armatury oraz transferu z wózka inwalidzkiego pod prysznic	

Miski ustępowe			
		WYMAGANIE KONIECZNE – w toalecie, przed miską ustępową powinno być wystarczająco miejsca, aby osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim miała swobodę manewrowania. Zalecana jest przestrzeń o wymiarach min. 90 × 140 cm	
		WYMAGANIE KONIECZNE – wysokość miski ustępowej (mierzona do górnej części deski) w toaletach przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych powinna wynosić 42–47 cm	
		WYMAGANIE KONIECZNE – w pobliżu miski ustępowej, po obu stronach powinny znajdować się poręcze, zamocowane na wysokości 75–85 cm od poziomu podłogi oraz w odległości około 40 cm od środka miski ustępowej. Zalecane jest, aby poręcz od strony przestrzeni manewrowej był uchylny do góry	
		WYMAGANIE KONIECZNE – uruchamianie spłuczki może odbywać się automatycznie lub ręcznie. Przycisk należy umieścić na wysokości nieprzekraczającej 120 cm od posadzki. Nie może być to spłuczka obsługiwana za pomocą nogi	
		WYMAGANIE KONIECZNE – podajnik papieru toaletowego powinien znajdować się na wysokości 60–70 cm od posadzki, w odległości 70–90 cm od tylnej ściany toalety	
UWAGI			
Dział VI – pomieszczenia gastronomiczne i pozostałe dostępne dla gości hotelowych			
35	Czy obiekt posiada pomieszczenia gastronomiczne przystosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami TAK / NIE ☐ / ☐	Czy do pomieszczeń gastronomicznych (restauracji, baru hotelowego) osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim może dojechać bez pokonywania barier architektonicznych	TAK / NIE ☐ / ☐
36		Czy w salach gastronomicznych znajdują się specjalne miejsca umożliwiające korzystanie z usług osobom na wózkach inwalidzkich	TAK / NIE ☐ / ☐
37		Dojazd do stolików dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami powinien mieć szerokość min. 120 cm, z możliwymi niewielkimi przewężeniami do 90 cm na odcinkach nie większych niż 150 cm	
38		Dojazd powinien być również zapewniony do miejsca odbioru posiłków, lub stołu szwedzkiego, jeśli nie zapewniono obsługi kelnerskiej	
39		Stolik dostępny powinien mieć blat o wysokości 75 cm, przestrzeń pod blatem o wysokości min. 67 cm i głębokości min. 40 cm i szerokości min. 75 cm. W przestrzeni tej nie mogą znajdować się nogi, ani żaden inny element stołu	
40		Liczba miejsc przy stolikach dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami powinna minimum odpowiadać liczbie miejsc w przystosowanych jednostkach mieszkalnych	
41		Czy menu, karta dań zawiera opis w alfabecie Braille'a i obsługa jest przygotowana do obsługi osób niewidomych i niedowidzących	TAK / NIE ☐ / ☐

ANEKS

42	Czy obiekt, w pobliżu pomieszczeń gastronomicznych zawiera ogólnodostępne toalety, przystosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, zgodnie z zaleceniami podanymi wcześniej w ankiecie. Jeśli tak, to proszę podać liczbę toalet.....	TAK / NIE ☐ / ☐	
43	Czy w obiekcie znajdują się inne pomieszczenia, przystosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, poruszającymi się na wózkach inwalidzkich, jeśli tak, to jakie: 1 2 3 4 5	TAK / NIE ☐ / ☐	
44	Czy w obiekcie znajdują się pomieszczenia usługowe, które nie są przystosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, poruszającymi się na wózkach inwalidzkich, jeśli tak, to jakie: 1 2 3 4 5	TAK / NIE ☐ / ☐	
45	Czy wokół obiektu znajduje się otoczenie rekreacyjne (park, ogród, altany itp.) i czy jest ono dostępne dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich	TAK / NIE ☐ / ☐	
UWAGI			
Dane osób wypełniających ankietę			
	Imię i nazwisko	Data	Podpis
1			
2			

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Gąciarz B., *Model społeczny niepełnosprawności jako podstawa zmian w polityce społecznej*, w: *Polscy niepełnosprawni. Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, red. B. Gąciarz, S. Rudnicki, Wydawnictwo AGH, Kraków 2014.
- Inclusive Tourism Development*, red. R. Scheyvens, R. Biddulph, Routledge, London–New York 2021.
- Jaworska M., *Rola turystyki osób niepełnosprawnych w procesie kształtowania postaw społecznych*, w: *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. XI, red. Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2013.
- Linton S., *Claiming Disability Knowledge and Identity*, NYU Press, New York 1998.
- Lubarska A., *Przegląd klasyfikacji barier i ograniczeń dla turystyki osób z niepełnosprawnościami*, w: *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. XX, red. Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2018.
- Majewski T., Miżejewski C., Sobczak W., *Gmina a niepełnosprawność*, Wydawnictwo Krajowa Izba Gospodarczo-Rehabilitacyjna, Warszawa 2007.
- Manual on Accessible Tourism for All: Principles, Tools and Best Practices – Module I: Accessible Tourism – Definition and Context*, UNWTO, Madrid 2016.
- McKercher B., Darcy S., *Re-conceptualizing barriers to travel by people with disabilities*, „Tourism Management Perspectives” 2018, nr 26, s. 59–66.
- Sękowska Z., *Wprowadzenie do pedagogiki specjalnej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej, Warszawa 1998.
- Turystyka dostępna. Rekomendacje dla sektora usług turystycznych*, red. A. Zajadacz, Wielkopolska Organizacja Turystyczna, Poznań 2020.

BIBLIOGRAFIA

- Zajadacz A., Stroik E., *Podstawy planowania rozwoju „turystyki dostępnej”*, w: *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. XVI, red. Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2016.
- Zsarnoczky M., *Silver Tourism*, w: *Conference paper of International Scientific Days 2016, The Agri-Food Value Chain: Challenges for Natural Resources Management and Society*, 2016.

AKTY PRAWNE

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 32, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Dz.U. z 2012 r., poz. 1169.
- Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, Dz.U. z 1997 r., nr 98, poz. 602, ze zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. z 1997 r., nr 123, poz.776 ze zm.
- Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych, Dz.U. z 2019 r., poz. 848, ze zm.
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, Dz.U. z 2019 r., poz. 1696, ze zm.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych, M.P. z 1997 r., nr 50, poz. 475.

DOKUMENTY

- 10 years of the Access City Award. Examples of best practice in making EU cities more accessible*. Publications of the European Union, Luxemburg 2020.
- Access City Award 2018. Przykłady najlepszych praktyk w zakresie poprawy dostępności miast Unii Europejskiej*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2018.

- Informacja o wynikach kontroli. Dostępność zmodernizowanych obiektów kolejowych dla pasażerów niepełnosprawnych lub o ograniczonej zdolności poruszania się*, Delegatura w Bydgoszczy, nr ewid. 161/2018/P/18/062/LBY, NIK, Bydgoszcz 2018.
- Informacje o wynikach kontroli. Dostępność publicznego transportu zbiorowego dla osób niepełnosprawnych w miastach na prawach powiatu*, Delegatura w Bydgoszczy, nr ewid. 6/2016/P/15/069/LBY, NIK, Bydgoszcz 2016.
- Informacja z realizacji Strategii rozwoju Szczecina 2025 i Wieloletniego programu rozwoju Szczecina za rok 2014 i III kwartały 2015 roku*, http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/Informacja_z_realizacji_SRS_i_WPRS_za_2014_i_3Q2015.pdf.
- International classification of impairments, disabilities, and handicaps (ICIDH)*, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf?sequence=1.
- International classification of functioning, disability and health (ICF)*, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42407/9241545429_pol.pdf?sequence=67&isAllowed=y.
- Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia, Porozumienie zawarte przez Rządy reprezentowane na Międzynarodowej Konferencji Zdrowia i Protokół dotyczący Międzynarodowego Urzędu Higieny Publicznej, podpisane w Nowym Jorku dnia 22 lipca 1946 roku, Dz.U. z 1948, nr 61, poz. 477, ze zm.
- Lokalny Program Rewitalizacja dla miasta Szczecin na lata 2017–2023*, http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/WUiAB_-_PAM/LPR_Szczecin_30_01_2018.pdf.
- Program ochrony środowiska miasta Szczecin na lata 2017–2020 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2021–2024*, http://eregion.wzp.pl/sites/default/files/program_ochrony_srodowiska_miasta_szczecin_na_lata_2017-2020_z_uwzględnieniem_perspektywy_na_lata_2021-2024_0.pdf.
- Strategia rozwoju Szczecina 2025*, [https://svs.stat.gov.plStrategia Rozwoju Szczecina 2025](https://svs.stat.gov.plStrategia_Rozwoju_Szczecina_2025) http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/_Strategia_Rozwoju_Szczecina_2025.pdf.
- San Marino declaration on accessible tourism*, <https://www.accessibletourism.org/resources/sanmarinodeclarationonaccessibletourismfinal1.pdf>.
- Wieloletni program rozwoju Szczecina na lata 2018–2022 z perspektywą do 2023 roku*, [http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/Projekt_WPRS_2018_2022_z_perspektywa_do_2023_roku_opis\(1\).pdf](http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/Projekt_WPRS_2018_2022_z_perspektywa_do_2023_roku_opis(1).pdf).

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Beller L., *Inspiration Porn: How „Feel-Good” Imagery Demeans the Disabled Community and Perpetuates Harmful Stereotypes*, <https://medium.com/age-of-awareness/inspiration-porn-c08b419d35c9>.
- Choroba*, Internetowa encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/choroba;3885838.html>.
- Herman L.P., *Sedinum*, <https://www.facebook.com/Sedinum>.
- http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/UM_przewodnik_dla_niepelnospawnych.pdf.
- <http://bon.us.edu.pl/node/241>.
- <http://fundacja.labrador.pl/pl/fundacja/informacje>.
- http://idn.org.pl/sonnszz/def_on.htm.
- <http://pad.widzialni.org/index.php?p=new&idg=mg,9,19&id=681>.
- <http://sport.kolobrzeg.pl/arttykul/213/amfibia-wodna-dla-osob-niepelnospawnych-juz-dostepna>.
- <http://www.euroregion-beskidy.pl/wp-content/uploads/2017/06/Ekspertyza-dost%C4%99pno%C5%9Bci.pdf>.
- <http://www.niepelnospawni.gov.pl/art,13,institucje-orzekajace-procedury-orzekania-tryb-i-zasady>.
- <http://www.niepelnospawni.gov.pl/p,94,uprawnienia-osob-niepelnospawnych>.
- <http://www.niepelnospawni.gov.pl/p,98,organizacje>.
- <http://www.niepelnospawni.pl/ledge/x/203749>.
- <http://www.niepelnospawnik.pl/?q=Szczecin&p=1>.
- <http://www.niepelnospawnik.pl/2oIBXAvxnyQ?q=Warszawa>.
- <http://www.obpon.org/?url=cele-zadania>.
- <http://www.szansadlaniewidomych.org/index.php/co-robimy/>.
- <http://www.szczecinblog.pl/2012/20-lat-minelo-jak-jeden-dzien-czyli-20-lecie-pazimu/>.
- http://www.turystykadlawnaszczecinie.pl/projekt_2019.php.
- <http://zamek.szczecin.pl/cikit/>.
- <https://aktywizacja.org.pl/o-nas/>.

- https://esopot.pl/pl/15_fotorelacje/93_oficjalnie/7_amfibia-wodna-dla-niepelno-sprawnych-sopot.html.
- <https://granty.pl/453430>.
- <https://granty.pl/o-nas>.
- <https://mazury-zachodnie.pl/zlot/projekty-zlot>.
- <https://metrowarszawa.gazeta.pl/metrowarszawa/1,141635,18253302,powstala-mapa-z-miejscami-dostepnymi-dla-niepelnosprawnych.html>.
- <https://muzeum.szczecin.pl>.
- <https://pfon.org/o-pfon/misja-i-cele>.
- <https://polskanawozku.com>.
- <https://pzn.org.pl/o-nas>.
- <https://pzsstart.eu/o-nas>.
- <https://radioszczecin.pl/1,417466,oznakowanie-przy-dworcu-pkp-prowadzi-niewidomych>.
- <https://rogalin.mnp.art.pl/strona/zwiedzanie/zwiedzanie-ulstwienia-dla-niepelno-sprawnych>.
- <https://sklep.muzeum.szczecin.pl/publikacje-innych-wydawcow/szczecin-w-kieszeni-przewodnik-turystyczny-szczegoly.html>.
- <https://turystyka.gov.pl/cwoh/index>.
- <https://udostepniacze.miir.gov.pl/strony/materialy-do-pobrania>.
- <https://visitszczecin.eu/pl>.
- <https://visitszczecin.eu/pl/inne/76-podziemne-trasy-turystyczne>.
- <https://visitszczecin.eu/pl/inne/81-miejski-szlak-turystyczny>.
- https://visitszczecin.eu/pl/szlaki_turystyczne/niezwykli-szczecinianie-i-ich-kamienice.
- https://visitszczecin.eu/pl/szlaki_turystyczne/szlak-grudnia-1970-stycznia-1971-na-ulicach-szczecina.
- https://visitszczecin.eu/pl/szlaki_turystyczne/zloty-szlak.
- <https://visitszczecin.eu/pl/szlaki-turystyczne?page=0>.
- https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=26253.
- https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=26253.
- <https://www.centrumzeglarskie.pl/>.
- <https://www.ef.pl/blog/language/50-cytatow-dla-podrozujacych>.

- https://www.facebook.com/2155406851339055/videos/930237834047928/?__so__=watchlist&__rv__=video_home_www_playlist_video_list.
- <https://www.far.org.pl/fundacja/statut.html>.
- <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-europejskie-bez-barier/dostepnosc-plus/o-programie>.
- <https://www.infor.pl/prawo/konstytucja/prawa-czlowieka/685621,Ogolnopolska-Federacja-Organizacji-Osob-Niepelnosprawnych-Ruchowo.html>.
- https://www.krakow.pl/aktualnosci/205576,31,komunikat,przewodnik_dla_niepelnosprawnego_turysty_nagrodzony.html.
- <https://www.nationalpark-eifel.de/en>.
- <https://www.nationalpark-eifel.de/en/experience-national-park/barrier-free-accessibility/fully-accessible-wild-kermeter>.
- <https://www.pfron.org.pl/pracodawcy/wplaty-obowiazkowe/podstawy-prawne/>.
- <https://www.pzg.org.pl/zarząd/statut>.
- <https://www.radissonhotels.com/pl-pl/hotele/radisson-blu-szczecin>.
- <https://www.rollingwithoutlimits.com/view-post/3-Most-Popular-Wheelchair-Friendly-Cities-in-the-World>.
- <https://www.szczecin.eu/pl/marka-floating-garden>.
- <https://zamek.szczecin.pl>.
- <https://zstw.szczecin.pl/pl/turystyka/centrum-informacji-turystycznej>.
- Niepelnosprawność*, Internetowa encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/niepelnosprawnosc;3947453.html>.
- Szary M., *Nowe standardy w opiniowaniu medycznym*, www.med4law.pl.

SPIS TABEL

- Tabela 1.1. Rodzaje klasyfikacji niepełnosprawności według różnych źródeł | 17
- Tabela 1.2. Uprawnienia osób z niepełnosprawnościami wynikające z innych aktów prawnych | 22
- Tabela 1.3. Wybrane organizacje pozarządowe działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami | 25
- Tabela 2.1. Zwięzła charakterystyka typów turystyki zawartych w pojęciu turystyki dla wszystkich | 36
- Tabela 2.2. Klasyfikacje barier używane przez wielu badaczy turystyki osób z niepełnosprawnością | 40
- Tabela 2.3. Przykłady udogodnień, urządzeń i technologii wspomagających udział grup z różnymi niepełnosprawnościami w turystyce | 47
- Tabela 3.1. Porównanie dostosowania do wymagań osób z niepełnosprawnościami Hotelu Radisson Blu i Schroniska Młodzieżowego PTSM Centrum Żeglarskie zlokalizowanych w Szczecinie według konkretnych obszarów poddanych badaniu w 2020 roku | 62

SPIS RYSUNKÓW

- Rysunek 2.1. Zakres znaczeniowy pojęcia „turystyka dla wszystkich” | 36
- Rysunek 2.2. Hierarchia barier dla osób z niepełnosprawnościami w turystyce | 43
- Rysunek 4.1. Postrzeganie atrakcyjności turystycznej Szczecina przez jego mieszkańców z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności | 69

- Rysunek 4.2. Postrzeganie atrakcyjności turystycznej Szczecina przez respondentów niemieszkających w mieście z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności | 70
- Rysunek 4.3. Ocena dostosowania zagospodarowania turystycznego Szczecina do wymagań osób z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, przez jego mieszkańców z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności | 70
- Rysunek 4.4. Ocena dostosowania zagospodarowania turystycznego Szczecina do wymagań osób z niepełnosprawnością fizyczną, w tym ruchową, przez respondentów spoza miasta z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności | 71
- Rysunek 4.5. Ocena bazy materialnej turystyki Szczecina pod kątem dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową przez jego mieszkańców i respondentów spoza miasta nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności | 72
- Rysunek 4.6. Ocena bazy materialnej turystyki Szczecina pod kątem dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową przez jego mieszkańców i respondentów spoza miasta posiadających orzeczenie o niepełnosprawności | 74
- Rysunek 4.7. Dostrzeganie programów i projektów realizowanych na terenie Szczecina z zakresu turystyki, które kierowane są do osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi, przez jego mieszkańców z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności | 76
- Rysunek 4.8. Dostrzeganie programów i projektów realizowanych na terenie Szczecina z zakresu turystyki, które kierowane są do osób z niepełnosprawnościami, w tym ruchowymi, przez respondentów spoza Szczecina z uwzględnieniem osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności | 77
- Rysunek 4.9. Ocena trafności poszczególnych stwierdzeń odnoszących się do różnych elementów i działań prowadzonych na terenie Szczecina przez respondentów nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności | 80

- Rysunek 4.10. Ocena trafności poszczególnych stwierdzeń odnoszących się do różnych elementów i działań prowadzonych na terenie Szczecina przez respondentów posiadających orzeczenie o niepełnosprawności | 82
- Rysunek 4.11. Ocena dostępności udogodnień urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych dla osób z problemami ruchowymi w Szczecinie przez respondentów nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności | 85
- Rysunek 4.12. Ocena dostępności udogodnień urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych dla osób z problemami ruchowymi w Szczecinie przez respondentów posiadających orzeczenie o niepełnosprawności | 87
- Rysunek 4.13. Macierz udogodnień znajdujących się w otoczeniu | 92
- Rysunek 4.14. Ocena powszechności występowania barier dla osób z niepełnosprawnością ruchową z grupy urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych na terenie Szczecina przez respondentów nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności | 94
- Rysunek 4.15. Ocena powszechności występowania barier dla osób z niepełnosprawnością ruchową z grupy urbanistycznych, architektonicznych oraz komunikacyjnych na terenie Szczecina przez respondentów posiadających orzeczenie o niepełnosprawności | 96
- Rysunek 4.16. Macierz ograniczeń istniejących w otoczeniu | 101
- Rysunek 4.17. Zrzut ekranu strony internetowej Parku Narodowego Eifel w Nadrenii Północnej-Westfalii w Niemczech | 108
- Rysunek 4.18. Przykład dostosowania Muzeum Narodowego w Warszawie do różnych grup turystów z niepełnosprawnościami w wyszukiwarce www.niepelnosprawnik.pl | 109

TOURISM FOR PEOPLE WITH DISABILITIES IN THE CONTEXT
OF FACILITIES AND LIMITATIONS FOR THE CITY OF SZCZECIN
ON SELECTED EXAMPLES

Out of nearly 8 billion people, more than 1 billion experience some kind of disability. On average, one in four citizens in the European Union is a person with a disability. And this trend will increase due to the growing proportion of older people in the general population. Tourism has taken an important place in the lives of people with disabilities. It is not only a source of entertainment and relaxation but also of rehabilitation in its broadest sense. It has therapeutic qualities, allowing people to rebuild their faith in their own strengths, accept their limitations and improve their mental health. Travelling and active leisure have become a specific stimulus supporting the recovery process and sometimes shortening its duration. Therefore, it is important to adapt the environment to the needs and requirements of people with disabilities. This article attempts to identify barriers and solutions supporting tourists with disabilities and analyze accessibility of tourist base in Szczecin on selected examples. Suggestions for actions aimed at maximizing facilities and minimizing or eliminating existing limitations are also given.

71-101 Szczecin, ul. Mickiewicza 64
tel. 91 444 20 06, 91 444 20 09
e-mail: wydawnictwo@usz.edu.pl
www.wn.usz.edu.pl

ISBN 978-83-7972-668-4
ISSN 0860-2751

